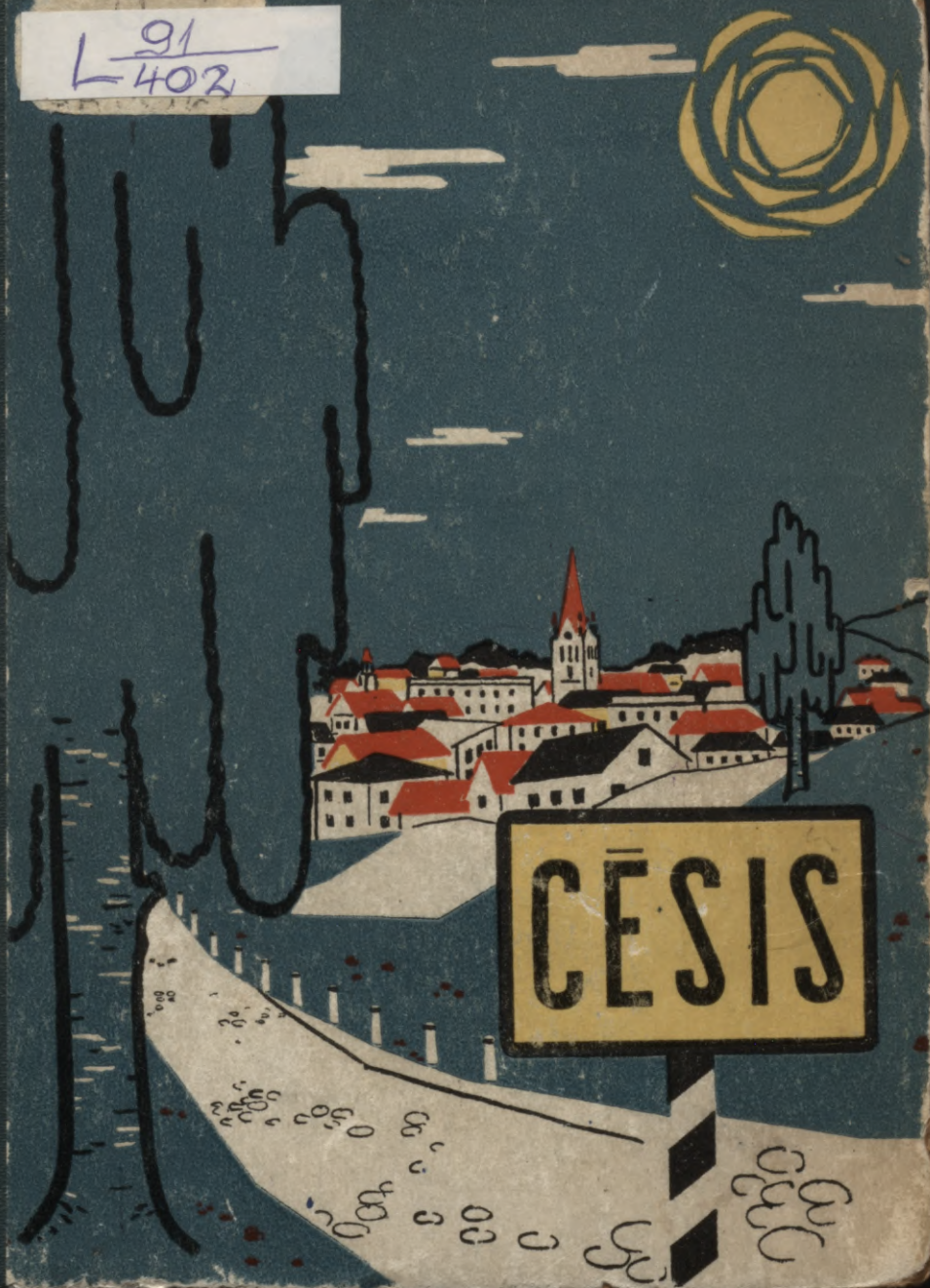
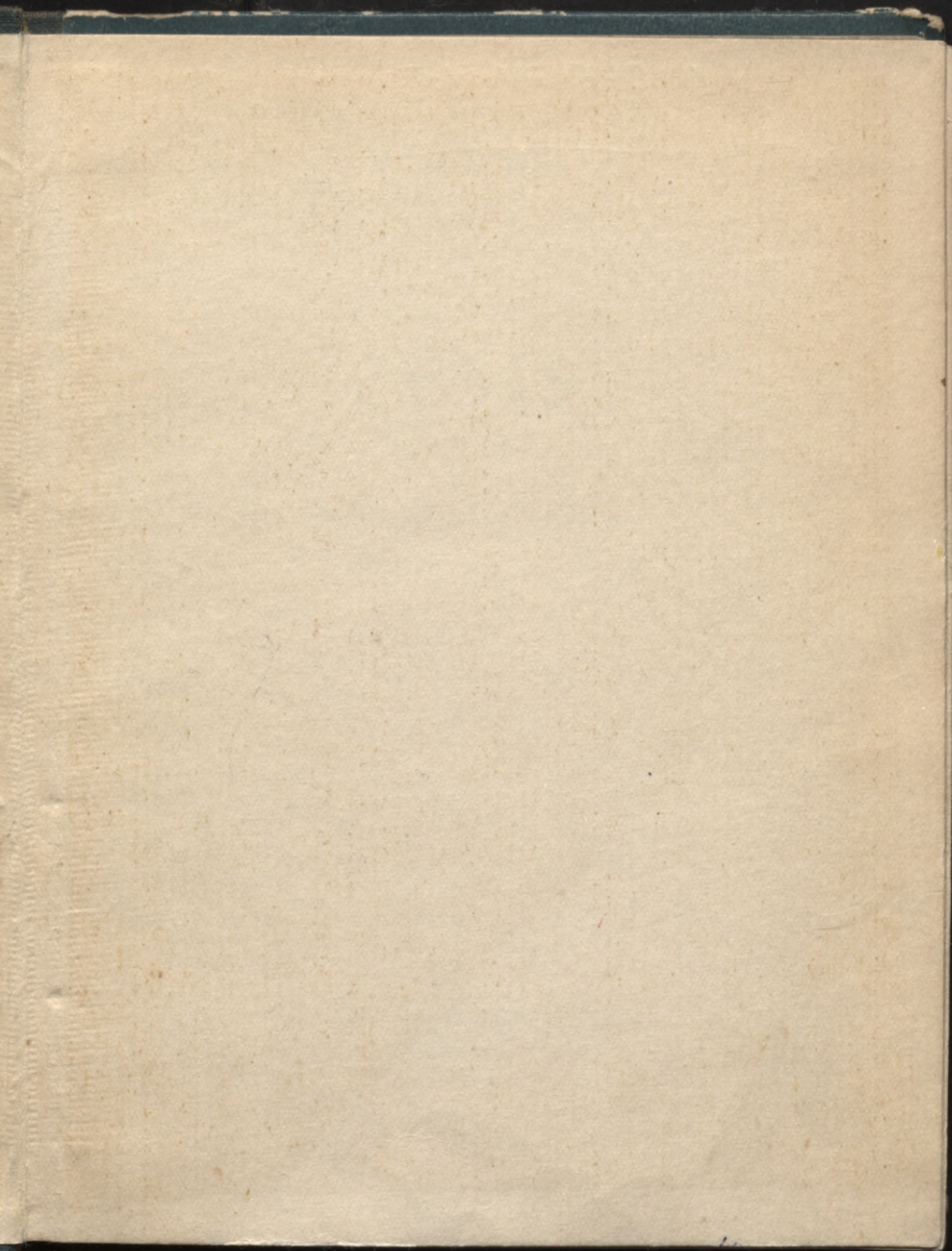
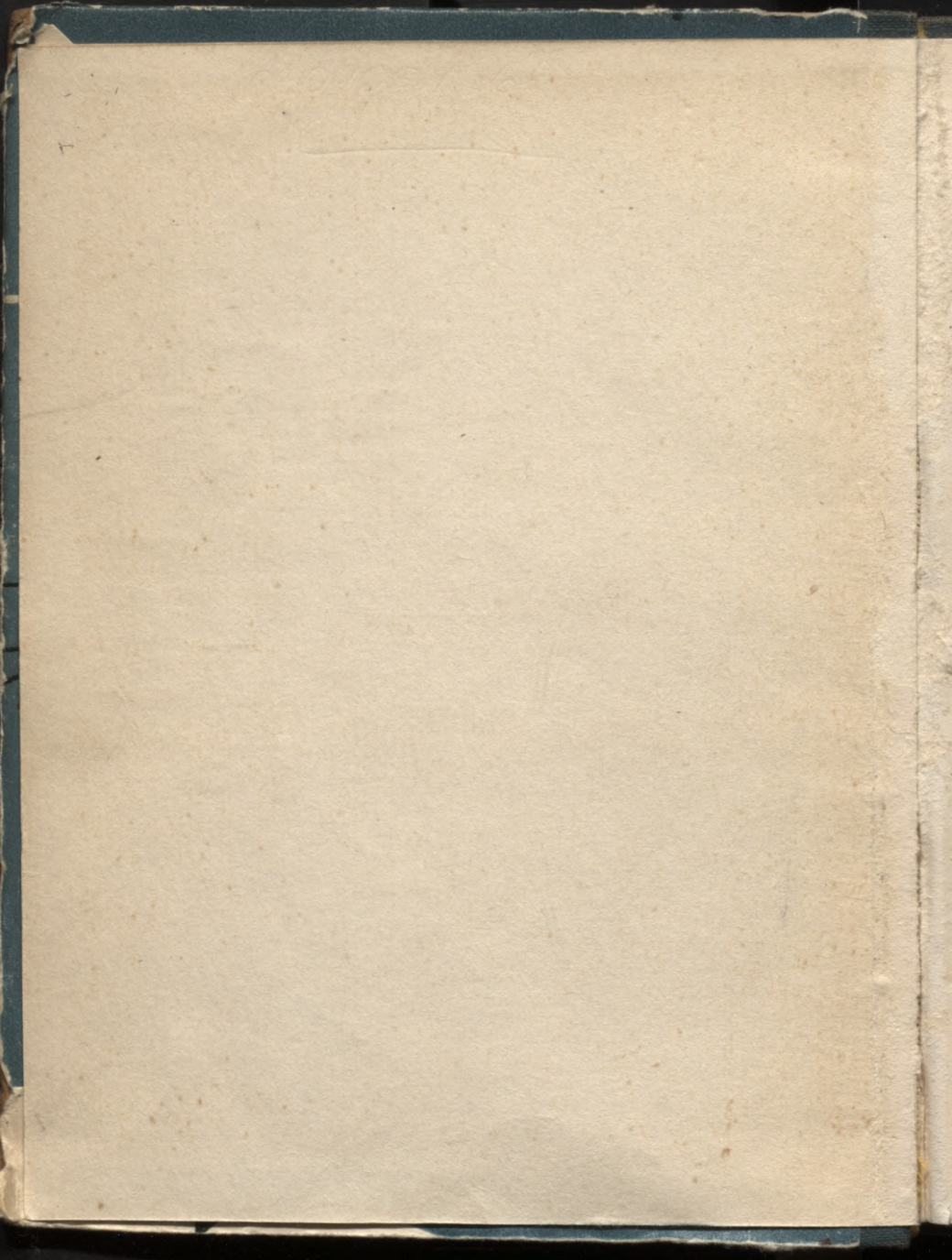

91
L-402

60-62.132

91
—
402

A. ANSPAKS

91(1)(02)

CĒSIS

Tūrisma ceļvedis pa Cēsīm un to apkārtni

LATVIJAS VALSTS IZDEVNIECĪBA
Rīgā 1960

0304054368

Latv. PSR Valets bibliotek

~~60.62.132~~

А Анспакс
ЦЕСИС

5

34p.

На латышском языке

Латвийское
государственное издательство

ЦЕСИС

PRIEKSVARDS

Cēsis jau kopš seniem laikiem iecienījuši tūristi un ekskursanti. Cēsu Novadpētniecības muzejā gada laikā iegriežas apmēram 26 000 tūristu un ekskursantu, kas ieradušies ne tikai no mūsu republikas, bet pat no vis-tālākajiem mūsu Dzimtenes novadiem — Altaja, Habarovskas, Vladivostokas, Sahalīnas, Gruzijas, Armēnijas un arī no ārzemēm.

Ceļvedī atrodamas ziņas par Cēsu novada vēsturi, saimniecības un kultūras uzplaukumu padomju varas laikā, kā arī par interesantiem ģeoloģiskiem objektiem, retiem augiem un dzīvniekiem. Sākumā dots īss ģeogrāfisks un vēsturisks apskats. Izstrādāti maršruti pa Cēsu pilsētu un apkārtni. Maršrutu aprakstos ietverti arī objekti, kas neietilpst attiecīgajā maršrutā. Ja tūrists vēlas, viņš tos var apskatīt, izmantojot shēmas.

Atsevišķi aprakstīts tūrisma brauciens ar laiņu vai plostu pa Gauju, kā arī ieteicamākās vietas makšķerniekiem un slēpotājiem.

Beigās ievietoti autobusu maršruti pa Cēsīm un Cēsu rajonu.

IEVADS

Cēsis ir viena no vecākajām un skaistākajām pilsētām Latvijā.

Pēc iedzīvotāju skaita Cēsis ieņem septīto vietu republikā. Visa Cēsu pilsēta ir īsts vēstures muzejs, kur gandrīz katrs nams, katra iela stāsta par latviešu tautas drūmo pagātņi un cīņām par brīvību un gaišāku rītdienu.

Cēsu novadam ir slavena revolucionāra pagātne. Cēsu apkārtnes zemnieki — Autīnes latgaļi kopā ar Satezeles lībiešiem 1212. gadā Siguldas novadā pirmie Latvijā sacēlās pret vācu feodāļiem.

Smago kļaušu un necilvēcīgo sodu dēļ 1777. gadā sākās zemnieku nemieri Cēsu pilsmuižā.

Cēsu, Raunas un Veselavas zemnieki piedalījās 1802. gada Kauguru nemieros, kā arī 1822./23. gada un 1843. gada zemnieku nemieros.

1905.—1907. gada buržuāziski demokratiskajā revolūcijā aktīvi iesaistījās Cēsu apriņķis. Revolucionāri nodedzināja 60 muižas un pilis, nodarot muižniekiem zaudējumus par 1 725 300 rubļiem. Lielākus zaudējumus muižnieki cieta vienīgi Aizputes apriņķī.

Pēc Oktobra revolūcijas uzvaras Petrogradā Cēsis bija pirmā pilsēta Latvijā, kur nodibinājās padomju vara.

Padomju varas laikā Cēsis kļuva par ievērojamu

Skats uz Cēsīm

kultūras centru. Pilsētā ir daudz kultūras iestāžu un skolu. Kā rāda statistika, katrs trešais cēsinieks mācās kādā mācību iestādē.

Cēsīs un Cēsu novadā dzimuši, dzīvojuši vai strādājuši vairāki ievērojami rakstnieki, mākslinieki, komponisti, zinātnieki un sabiedriski darbinieki. Cēsu novadā dzimis pirmais latviešu revolucionārais dzejnieks E. Veidenbaums, viens no pirmajiem latviešu muziķiem J. Cimze, Latvijas PSR Tautas mākslinieks komponists A. Kalniņš, Latvijas PSR Nopelniem bagātais kultūras darbinieks dzejnieks E. Treimanis-Zvārgulis, rakstnieks P. Rozītis, dzejnieks **Apsesdēls**, slavenais ķīmiķis

P. Valdēns u. c. Cēsīs dzīvojuši un strādājuši rakstnieki Apsīšu Jēkabs, A. Pumpurs, R. Blaumanis, J. Poruks, Auseklis, Pērsietis, Latvijas PSR Tautas mākslinieks gleznotājs K. Miesnieks, komponisti E. Dārziņš un E. Melngailis. Te mācījies ievērojamais ķirurgs, aseptikas metodes izstrādātājs un pamatlicējs, Pirogova skolnieks E. Bergmanis. Cēsīs dzimis leģendārais partizānis Padomju Savienības Varonis I. Sudmalis; Cēsu rajonā dzimis arī Padomju Savienības Varonis O. Oškals.

Cēsīs dzīvo gleznotāji K. Baltgailis un J. Rozenbergs.

Padomju varas laikā Cēsīs strauji attīstās rūpniecība, it sevišķi būvmateriālu ražošana. Te ir tādi rūpniecības uzņēmumi kā Cēsu būvmateriālu rūpnīca, rūpniecības kombināts, auto remonta rūpnīca, dzelzsbetona konstrukciju rūpnīca, pienotava un citi uzņēmumi.

Cēsīs ir arī plašs sanatoriju un ārstniecības iestāžu tīkls. Ik gadus te atpūšas un ārstējas tūkstošiem darblaužu no dažādām padomju zemes malām.

Cēsīs ir skaistas jebkurā gadalaikā. Vasarā pilsētas parki un dārzi slīgst ziedos. Ziemā Cēsu apkārtni iecienījuši slēpotāji.

GEOGRAFISKS APSKATS

Cēsu rajons atrodas Vidzemes vidienē. Tā lielākā (austrumu) daļa aizņem Vidzemes Centrālās augstienes ziemeļrietumu nogāzi, kas sniedzas līdz Cēsīm. Cēsu rajons ziemeļos robežojas ar Valmieras rajonu, ziemeļaustrumos — ar Valkas un Gulbenes rajonu, austrumos un dienvidaustrumos — ar Madonas rajonu, dienvidrietumos — ar Siguldas rajonu un ziemeļrietumos — ar Limbažu rajonu. Rajona teritorija ir 2457,5 km² liela, iedzīvotāju skaits — 58 000 (1959. g.). Cēsu rajons ir viens no biezāk apdzīvotajiem rajoniem republikā.

Rajona administratīvais centrs, saimnieciskās dzīves un kultūras centrs ir Cēsis. Tās atrodas Vidzemes lielākās un skaistākās upes — Gaujas kreisajā krastā, 93 km uz ziemeļaustrumiem no Rīgas. Pilsētas teritorija ir 17 km² liela, iedzīvotāju skaits — 13 900 (1959. g.).

Pamatiežus Cēsu rajonā veido devona nogulumi: uz austrumiem no Cēsīm — augšdevona dolomīts, šaurā joslā Gaujas kreisajā krastā un visā teritorijā Gaujas labajā krastā — vidusdevona smilšakmens. Dziļi pamatiežu atsegumi redzami Gaujas, Raunas, Amatas un Vaives krastos. Cēsu rajona virsma stipri pauguraina, sevišķi austrumu daļā. To veidojušas ledus laikmeta sanesas — morēnas. Augstākie pauguri ir Klēts kalns

Cēsis

(260 m v. j. l.), Bregža kalns (255 m v. j. l.), Zaļais kalns (235 m v. j. l.) un Jurģu kalns (214 m v. j. l.). Rajona ziemeļrietumu daļa (Gaujas labajā krastā) samērā līdzena — pauguri te nepaceļas augstāk par 100 m virs jūras līmeņa. Plašāki auglīgi līdzenumi, kurus klāj pamatmorēnu sanesas, kas satur mālu, sastopami Priekuļu, Liepas un Mārsnēnu apkārtnē.

Zemes dziļēs Cēsu apkārtnē atrodami daudzi derīgi izrakteņi: dolomīti, saldūdens kaļķi, māls, baltās kvarca smiltis. Lieli dolomīta krājumi ir Cēsis (pie bij. Glāzniekiem), tīrākā saldūdens kaļķa atradnes — Kazu gravā pie Libāniem un Jaunzemjiem, Vaives krastos pie Dāvida dzirnavām, Jaunraunas un Baižkalna

apkārtne. Māla atradnes ir Cēsis pie Gaujas, Liepā un Lodē, kur tiek celta lielākā drenu cauruļu rūpnīca Padomju Savienībā un arī Eiropā. Dažus kilometrus aiz Lodes stacijas Cēsu-Valmieras šosejas malā (netālu no Bāles stacijas) ir lielākās tīru balto kvarca smilšu atradnes Latvijā. Kvarca smiltis atrastas arī otrpus Gaujas, iepretī Lodei un Bālei.

Pa dziļām, kokiem aizaugušām senlejām plūst Gauja un tās pietekas — Rauna ar pietekām Vaivi un Rauni, Amata un Brasla, kuru krastos paceļas augstas un stāvas smilšakmens un dolomīta klintis, radīdamas krāšņas dabas ainavas.

□ Cēsu apkārtne, sevišķi Piebalgā, daudz ezeru. Lielākie ezeri ir Alauksts, Inesis, Rustēga (Unguru) ezers, Āraišu ezers u. c. Cēsu apkārtnes upes un ezeri bagāti zivīm. Vairākās upēs, piemēram, Amatā un tās pietekās, un dažos Āraišu apkārtnes ezeros sastopamas pat pērlenes, kas tagad ir liels retums.

Klimats Cēsu apkārtne kontinentālāks nekā Rietumlatvijā — ziema nedaudz garāka un aukstāka, vasara — īsāka un karstāka. Gada vidējā t° Cēsis $+5^{\circ}$, aukstākā mēneša — janvāra vidējā t° -6° , karstākā mēneša — jūlija vidējā t° $+17^{\circ}$. Nokrišņu daudzums Cēsu apkārtne ir 650—800 mm gadā. Daudz nokrišņu rajona rietumu un it sevišķi dienvidu daļā (Ieriķos, Kosā, Dzērbenē u. c.) — Vidzemes Centrālās augstienes rietumu nogāzē. Mazāk nokrišņu nekā citur ir Liepas un Mārsnēnu apkārtne. Sniega sega Cēsu rajonā bieža — vidēji 0,5 m vai vairāk, tādēļ apkārtnē piemērota slēpošanai. Gais Cēsu apkārtne ir samērā sauss un veselīgs, tāpēc priežu mežos pie Gaujas ir daudz ārstniecības un atpūtas iestāžu.

Lielāki mežu masīvi sastopami Dzērbenes apkārtne. Izplatīti ir egļu meži. Uz dienvidaustrumiem — Piebal-

gas virzienā redzamas bērzu birztaļas. Šaurā joslā Gaujas kreisajā krastā un sevišķi labajā krastā stiepjas priežu meži. Cēsu apkārtņē ir bagāta augu valsts. Gaujas, Raunas, Vaives, Amatas un Braslas senlejā botāniķi var savākt bagātīgus herbārijus.

Cēsu apkārtņē sastopamas gandrīz visas mūsu republikai raksturīgās ģeografiskās ainavas, tādēļ no 1947. gada Cēsu apkārtņē parasti praktizējas P. Stučkas Latvijas Valsts universitātes Ģeografijas fakultātes studenti.

VĒSTURISKS APSKATS

✓ Cēsis ir viena no vecākajām pilsētām Latvijā. Cēsu nosaukums Latviešu Indriķa hronikā minēts jau 1206. gadā.

Beļ ne jau ar šiem gadiem sākas Cēsu un Cēsu novada vēsture. Tā ir daudz senāka.

Spriežot pēc Pantenē (Valmieras rajonā) atrastās kaula harpūnas, Cēsu novads bijis apdzīvots jau kopš VIII gadu tūkstoša pirms mūsu ēras. Te dzīvojuši somu-ugru cilšu senči. Latviešu ciltis Cēsu novadā ieradusās, domājams, II gadu tūkstoši pirms mūsu ēras. Par to, ka latgaļi Cēsu novadā dzīvojuši VI gadsimtā, liecina Cēsu rajona Raunas ciemā pie Ūpmaļu mājām, Priekuļu ciemā pie Kalna Piļu mājām un citur atrastie latgaļu parastie zemē ierakto ģindeņu kapi.

Cēsu novads senatnē bijis biezi apdzīvots. Uz to norāda 17 pilskalni un ļoti daudzi kapulauki, kas attiecas uz laika posmu no I gadu tūkstoša pirms mūsu ēras līdz XIII gs. mūsu ērā. Cēsu novada ekonomikas un kultūras attīstību veicināja senais tirdzniecības ceļš caur Cēsīm

pa Gauju un pa sauszemi, kurš savienoja Pleskavas un Novgorodas zemes ar Baltijas jūru.

XIII gs. sākumā Cēsis dzīvoja arī libieši un vendi (ventiņi), kas uz šejieni bija atnākuši no Ventas grīvas, no kurienes tos bija padzinuši kurši.

Nosaukums «Cēsis», kā 1931. gadā rakstā «Par Cēsu un Cesvaines vārdu» pierādījis izcilais latviešu valodnieks akadēmiķis J. Endzelīns, ir sens baltu tautu vārds. Cēsu apkārtnē, Raunā, Turaidā un citās vietās Vidzemē ir sastopami līdzīgi vietvārdi.

1206. un 1207. gadā iepretī libiešu koka pilij (tagadējā Riekstu kalnā) vācu bruņinieki sāka celt mūra pili, lai pakļautu Ziemeļlatviju un Igauniju. Kaut gan Baltijas tautas sīvi pretojās iebrucējiem, vācu bruņinieki ieņēma vienu novadu pēc otra.

Tāču pakļauto tautu cīņa pret vācu iebrucējiem neaprima.

Jau 1212. gadā Autīnes latgaļi sacēlās pret vācu bruņiniekiem, kas viņiem bija atņēmuši tīrumus un bišukokus.

Smagus triecienus vācu cietokšņiem Baltijā deva krievi un lietuvieši.

1221. gadā Latviešu Indriķa hronikā pie Cēsu pils jau minēts ciems. 1239. gadā Livonijas ordeņa mestrs Hermanis Balks Cēsis izvēlējās par savu rezidenci. Livonijas mestra rezidence Cēsis bija arī 1297.—1330., 1429.—1434. un 1481.—1561. gadā. No šejienes tika pārvaldītas ordeņa zemes, kas sniedzās no Somu jūras līča līdz Kļaipeīdai un no Liepājas līdz Rēzeknei un Ludzai.

1323. gadā Cēsis dokumentos minētas kā pilsēta.

XIV gs. beigās un XV gs. sākumā Cēsis strauji uzplauka izdevīgā ģeografiskā stāvokļa dēļ. Šajā laikā Cēsis kļuva Ziemeļvācijas tirdzniecības savienības —

Hanzas locekle. Cēsis nodibinājās divas ģildes — Lielā Ģilde un Mazā Ģilde, kā arī Melngalvju apvienība. Sevišķi bieži viesi Cēsis bija krievu tirgotāji, kam 1451. gadā te bija savas preču noliktavas un pareizticīgo baznīca un pat savs kvartāls — sloboda jeb ciems. Cēsis šajā laikā bija liela, ar mūri apjuzta pilsēta.

XV gs. pilsētas mūri bija nocietināti ar astoņiem torniem un vārtiem: Valmieras tornis un vārti, Raunas tornis un vārti, Ūdens tornis ar maziem vārtiem, Moku tornis, Rīgas vārti ar cvingeru, Rīgas tornis, Katrīnas vārti un Lejtornis.

XV gs. otrajā pusē un XVI gs. pirmajā pusē Cēsis bija vienīgā provinces pilsēta, kam bija naudas kalšanas tiesības un naudas kaltuve, kur kala gan zelta, gan sudraba naudu.

Cēsīm bija arī zināma starptautiska nozīme. Te ieradās ārzemju diplomātiskās misijas, lai kārtotu ar ordeni dažādus politiskus jautājumus.

1577. gadā Cēsu ordeņa pili un pilsētu ieņēma krievu karaspēks Ivana Bargā vadībā. Livonijas kara laikā (1558.—1593. g.) Cēsu pilsēta un novads tika stipri izpostīts. Kāds ceļotājs 1586. gadā sniedz šādu Livonijas pēckara ainu: kādreiz uzartie un ražīgie lauki apauguši krūmiem un mežiem — zemniekiem nav zirgu, ar ko apstrādāt laukus, un viņi jūdz arklā sievietes. Apgabalā starp Rīgu un Tērbatu viss tā nopostīts, ka šeit «ne gailis dziedājis, nedz rējis suns».

Pēc Livonijas kara Cēsis, tāpat kā visa Vidzeme un Latgale, nonāca poļu varā (1561.—1629. g.).

Poļu laikā Cēsis kļuva par Latgales un Dienvidvidzemes — Cēsu vojevodistes pārvaldes un katolicisma propagandas centru Latvijā. Te atradās arī vojevodistes augstākā tiesa — landtāgs un katoļu bīskapa rezidence.

1582. gadā, Polijas karaļa Stefana Batorija valdīšanas laikā, Cēsis ieguva tādas pašas tiesības kā Rīga. Pilsēta strauji uzplauka.

Lieli postu radīja Trīsdesmitgadu karš (1600.—1629. g.) starp poļiem un zviedriem. Sākās bads un mēris.

1626. gadā Cēsis ieņēma zviedru karalis Gustavs Ādolfs, kas pilsētu atdāvināja savam kancleram Akselam Uksenšernam. Cēsu pilsēta zaudēja savu agrāko nozīmi.

XVII gs. Cēsis vairākkārt plosījās ugunsgrēks. 1671. gada ugunsgrēkā pilsēta gandrīz pilnīgi nodega.

Cēsis cieta arī Ziemeļu kara laikā (1700.—1721. g.). 1700. gadā Cēsis ieņēma sakšu karapulki, 1701. gadā — zviedri un 1703. gadā — krievi. 1710. gadā Cēsis sākās bads. Mēra epidēmijā aizgāja bojā gandrīz visi Cēsu iedzīvotāji. Dzīvi palikuši tikai 17 pilsoņi.

Pēc Ziemeļu kara Latvija tika pievienota Krievijai. Visu Latvijas novadu apvienošanai vienas valsts ietvaros bija liela nozīme latviešu nācijas izveidošanā.

1730. gadā ķeizariene Anna Cēsu pili un Priekuļu muižu atdāvināja savam mīlulim — Kurzemes hercogam Bironam.

Karu un vairākkārtēju ugunsgrēku dēļ Cēsis bija kļuvušas par nožēlojamu miestīņu. 1747. gadā ķeizariene Elizabete atdāvināja to grāfam Bestuževam-Rjuminam.

1748. gada 3. augustā Cēsis atkal izcēlās ugunsgrēks. Nodega gandrīz visa pilsēta, arī rātsnams un arhīvs. Pēc šā ugunsgrēka grāfs Bestuževs-Rjumins tikai ar smagiem noteikumiem atļāva dažiem Cēsu pilsētas iedzīvotājiem celt mājas, jo pilsētas zemi uzskatīja par savu. Grāfs savā patvarībā gāja pat tik tālu, ka lika Cēsu ielas apsēt ar rudziem un auzām. Par labības

postišanu vai novākšanu draudēja miesas sods, pat cietums. Daudzus gadus cēsinieki veltīgi klaudzināja pie Pēterpils galma durvīm, taču viņu sūdzību neievēroja. Tikai 1759. gadā senāts pasludināja Cēsu pilsētai neatkarību.

1766. gadā Cēsis bija 70 māju un 600 iedzīvotāju.

1776. un 1777. gadā, pastiprinoties feodāliem spaidiem, Cēsu pilsmuižā izcēlās zemnieku nemieri. 1776. gadā Cēsu pilsmuižas un citu pagastu zemnieki Lenču zirgu pasta stacijā Krievijas troņmantniekam Pāvelam Petrovičam iesniedza Cēsu zemnieku vārdā rakstītu sūdzību par pils pārvaldnieku Volfu. Tā ir pirmā latviski rakstītā latviešu zemnieku sūdzība. Tomēr zemnieki neko nepanāca. Cetrus zemnieku vadoņus ieslēdza dzelžos un aizsūtīja uz Rīgu. 1777. gadā pie Cēsu Sv. Jāņa baznīcas mūku kapelas trīs svētdienas nežēligi tika pērts 71 zemnieks.

1777. gadā Cēsu pili un muižu par 96 000 Alberta dālderu nopirka majors K. Zīverss, kura pēcteči te saimniekoja līdz pat buržuāziskās Latvijas agrārreformai.

1785. gadā Cēsis kļuva par apriņķa pilsētu.

1816. gadā Cēsis bija 1300 iedzīvotāju. Pēc Rīgas-Pleskavas šosejas izbūvēšanas (1849. g.) un XIX gs. sešdesmito gadu reformas iedzīvotāju skaits Cēsu pilsētā strauji pieauga. No laukiem Cēsis ieplūda daudz latviešu zemnieku, kas nodarbojās ar amatniecību un tirdzniecību. 1860. gadā Cēsis bija 2058, 1869. gadā — 3498 iedzīvotāji.

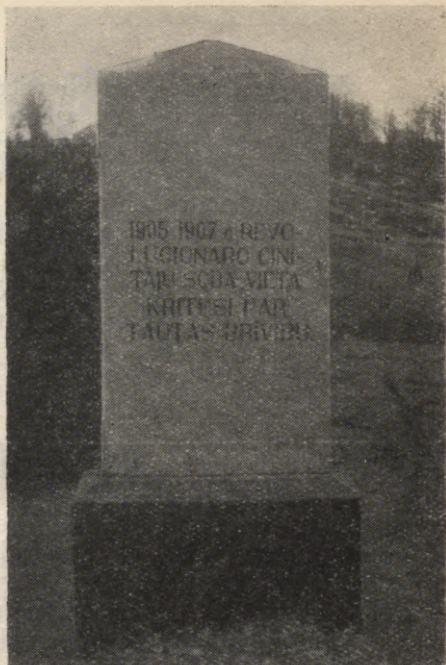
1868. gadā izbūvēja 9 km garo Cēsu-Drabešu šoseju, kas savienoja Cēsis ar Rīgas-Pleskavas šoseju.

1889. gadā atklāja Rīgas-Valkas dzelzceļu, kas iet caur Cēsīm. Līdz ar to strauji attīstījās tirdzniecības sakari ar Krieviju. Cēsis nodibinājās pirmās rūpnīcas. Sāka veidoties proletariāts. Cēsis strauji auga.

1897. gadā Cēsīs jau bija 6356 iedzīvotāji. Pilsētā at-
tīstījās arī sabiedriskā dzī-
ve: 1890. gadā nodibinājās
Cēsu Amatnieku biedrība,
1899. gadā — Cēsu Viesī-
gā biedrība. Gaujmalā pie
Cēsīm sāka veidoties kūr-
ortu un vasarnīcu rajons,
kur vasarās sabrauca viesi
ne tikai no Rīgas un ci-
tām Latvijas pilsētām, bet
arī no Krievijas. XIX gs.
aostoņdesmitajos gados pil-
sētā tika ierīkots ūdens-
vads, 1900. gadā uzcelts
tilts pār Gauju, 1912. gadā
sākti pilsētas elektrificēša-
nas darbi. 1912. gadā pil-
sētā ierīkots kino.

Kapitālismam strauji at-
tīstoties, saasinājās šķiru
pretišķības. Progresīvā Cē-
su grāmatizdevēja J. Ozola
darbinieku kolektīvā nodi-

binājās sociāldemokrātiskā organizācija. Cēsīs un Cēsu
novads aktīvi iesaistījās 1905.—1907. gada revolūcijā.
Redzamākie revolucionārās kustības dalībnieki Cēsīs bija
J. Ozols, E. Treimanis-Zvārgulis, Apsešdēls, Vētrainsis,
Mazais u. c. Tika izkaisītas proklamācijas, un daudzās
vietās notika mītiņi, demonstrācijas, sapulces. Lai pre-
totos soda ekspedīcijai, Cēsīs nodibinājās tautas mili-
cija ar J. Ozolu priekšgalā. Soda ekspedīcijas briesmu

1905.—1907. gada revolūcijas
cinitāju soda vieta Bērzaines
kapsētā

darbi vēl tagad dzīvo veco cēsinieku atmiņā. Par tiem stāsta 1905.—1907. gada revolūcijas piemiņas vietas Bērzaines kapsētā, Ruckā, Pubuliņu priedēs. Dzejnieks E. Treimanis-Zvārgulis, ko 1907. gadā ievēlēja par Vidzemes deputātu II Valsts domē, no domes katedras runāja par soda ekspedīcijas šausmu darbiem: «Gribot negribot jādomā, ka bez ģenerālgubernatora oficiālajām pavēlēm ir arī slepeni cirkulāri policistiem: sitiet tikai, puisi, jūs jau par to neviens nesodīs... Visa pasaule ar šausmām pārlicinās, ka Baltijā ir bijusi inkvizīcija, kas no viduslaiku inkvizīcijas atšķiras varbūt vienīgi ar to, ka toreizējie kardināli pie mocīšanas lūdza dievu, bet mūsējie inkvizitori dzer brandvīnu un spēlē harmonikas... Taisnīgu tiesu spriedis reiz vēsture.»

Reakcijas laikā cīņu pret patvaldību turpināja partizāni, tā saucamie mežabrāļi, kuru darbības galvenie rajoni bija Rīgas un Cēsu apriņķis.

Pirmā pasaules kara notikumi skāra arī Cēsis. Pēc Kurzemes okupēšanas Cēsis kļuva par piefrontes joslu. Šeit saplūda daudz krievu armijas karavīru un Kurzemes bēgļu. Iedzīvotāju skaits Cēsis šajā laikā pieauga līdz 12000. 1917. gadā Cēsis atradās Krievijas 12. armijas štābs. Jau tā grūtais darbaļaužu stāvoklis pasliktinājās vēl vairāk. Cēsu boļševiki izvērta pretkara aģitāciju, izplatot proklamācijas un Vinterkalnā, Dukuru birzes kokos un citās vietās izkarot sarkanos karogus.

Jau 1915. gada rudenī Voldemāra Ozola vadībā Cēsis nodibinājās jauna partijas organizācija, kam bija cieši sakari ar Vidienes partijas organizāciju. Revolucionāra aktivitāte Cēsis pieauga.

Carisma gāšanu 1917. gada 27. februārī Cēsu darbaļaudis uzņēma ar lielu sajūsmu. No cietuma atbrīvoja

200 arestētos zaldātus, atbruņoja policiju. Pilsētā notika strādnieku un zaldātu demonstrācija. Vecajā tirgus laukumā (tagadējā Rožu laukumā) un Konventa laukumā (tagadējā Uzvaras laukumā) martā un aprīlī notika masu mītiņi.

Cēsis bija vienīgā pilsēta Latvijā, kur 1917. gada martā nodibinājās apvienotā Strādnieku un zaldātu deputātu padome un tās Izpildkomiteja. Citās Latvijas pilsētās sākumā darbojās atsevišķi Strādnieku deputātu padome un Zaldātu deputātu padome.

Vecās policijas vietā padome Cēsis nodibināja tautas miliciju ar Cēsu partijas organizācijas vadītāju A. Meņģeli priekšgalā.

Oktobra revolūcijas sagatavošanas posmā Cēsu boļševiku darbību vadīja LSD CK, kuras pārstāvji — J. Daniševskis, J. Andersons (Bērziņš) un K. Rātnieks bieži ieradās Cēsīs.

1917. gada 16. jūlijā Cēsīs izveidojās Strādnieku, zaldātu un bezzemnieku deputātu rajona padome, kurā vairākumu ieguva boļševiki.

Revolucionārajai situācijai saasinoties, pilsētā notika vairāki mītiņi. 1917. gada 28. septembra mītiņā piedalījās 3000 kareivju un strādnieku, 1. oktobra mītiņā Pils parkā piedalījās 8000 cilvēku. Te runāja latviešu strēlnieku pulku komisārs S. Nahimsons, nosodīdams 12. armijas Zaldātu deputātu padomes Izpildu komitejas (Iskosola) reakcionāro pozīciju un prasīdams visas varas pāriešanu padomju rokās.

Pēc mītiņa Cēsu ielās notika liela demonstrācija.

1917. gada 5. oktobrī Konventa laukumā (tagadējā Uzvaras laukumā) notika mītiņš, kurā piedalījās 5000 kareivju. Mītiņā pieņēma lēmumu atbalstīt Petrogradas padomi cīņā par padomju varu.

Uzzinājuši par Oktobra revolūcijas uzvaru Petro-

gradā, 1917. gada 25. oktobra vakarā vecā rātsnama tel-
pās Rīgas ielā 7 sapulcējās Kara revolucionārās komite-
jas locekļi. Tika paziņots, ka Pagaidu valdība gāzta.

1917. gada 27. oktobrī 1. latviešu strēlnieku pulks,
kura rindās tai laikā bija vēlāk izcilais pilsoņu kara
vadonis J. Fabriciuss, un 3. latviešu strēlnieku pulks
ieņēma Cēsis un nodrošināja varas pāreju 12. armijas
KRK rokās. Tajā pašā dienā varu pārņēma ievēlētā Cēsu
padomes Izpildu komiteja.

Pilsētā sākās lieli pārkārtojumi. Cēsu revolucionā-
rais tribunāls cīnījās pret kontrrevolūciju. Ievēlētās
strādnieku kontroles komisijas kontrolēja ražošanu un
sadali. Tika atvērtas skolas, klubi, nodibināts Cēsu
Strādnieku teātris, sākās Tautas augstskolas organizē-
šanas darbs.

1918. gada 20. februārī šo darbu pārtrauca vācu
iebrukums. Okupanti nežēlīgi izrēķinājās ar iedzīvotā-
jiem un padomju darbiniekiem. Nošāva Strādnieku de-
putātu padomes Izpildu komitejas (Iskorada) darbinieku
F. Siksnu. Visasiņainākā izrēķināšanās notika Drabešos.
Cēsis tika atjaunota Dome, kurā gandrīz visi locekļi bija
vācieši. Par pilsētas galvu iecēla vācieti Šulmani. Liet-
vedība notika vācu valodā. Okupanti nesaudzīgi izlau-
pīja Cēsis. Iestājās bads. Cilvēki ēda pat koku mizas
un zāli.

1918. gada 23. decembrī Cēsis no okupantu jūga at-
brīvoja latviešu sarkanie strēlnieki.

Sākās jauncelsmes darbs. Lielākie rūpniecības uzņē-
mumi tika nacionalizēti; nodibinājās pirmās trīs pa-
domju saimniecības; strādniekiem tika noteikta 8 stundu
darba diena un stingras algu likmes. Skolas atsāka
darbu dzimtajā valodā; ticības mācību no programmas
izslēdza; atvēra partijas skolu, biblioteku, noorganizēja
astoņus strādnieku klubus, infekcijas slimību slimnīcu.

Trūcīgajiem pilsoņiem piešķīra bezmaksas ārstniecisko palīdzību.

1919. gada 30. maijā Cēsis ieņēma buržuāziskās Latvijas armija. Sākās cilvēku apšaušana bez tiesas sprieduma. Ceļā uz Valmieru pie Cēsīm «bēgot» nošāva LKJS CK locekli Jāni Vintēnu un LKJS CK locekli Emmu Plūmi. 1920. gada 3. martā nošāva komunistu Robertu Stepiņu.

Buržuāziskās Latvijas laikā rūpniecība Cēsīs nīkuļoja. Pieauga bezdarbnieku rindas. 1932. gadā Cēsis bija 898 bezdarbnieki.

1940. gadā Cēsis bija 9800 iedzīvotāju.

Celtniecība attīstījās gausi. Lielākie objekti, kas uzcelti 1920.—1940. gadā, ir Cēsu 1. vidusskola, Valsts bankas Cēsu nodaļas ēkas, Kārļu hidroelektrostacija un daži citi objekti.

Ciņa par padomju varu Cēsis turpinājās visus buržuāzijas kundzības gadus.

Pēc Sarkanās Armijas atkāpšanās Cēsīs un Cēsu apkārtnē 1919. un 1920. gadā aktīvi darbojās sarkanie partizāņi.

Lai nostiprinātu partijas un komjaunatnes Vidienes apgabala pagrīdes organizāciju, 1919. gadā uz Cēsu un Valmieras apkārtni devās LKP CK locekle Emma Plūme — Vētra un LKJS CK loceklis Jānis Vintēns.

Lai varētu sekmīgi veikt pagrīdes darbu, bija paredzēts izdot nelegālu laikrakstu «Latvijas Komunists». 1919. gada vasarā E. Plūme — Vētra un J. Vintēns Cēsu apriņķa Liepas pagasta Gožos ierīkoja spiestuvi. Nodēvības rezultātā izlūkošanas nodaļa spiestuvi atklāja. E. Plūmi — Vētru un J. Vintēnu 1919. gada novembrī apcietināja. Cēsu izlūkošanas nodaļā viņus nežēlīgi spīdzināja, taču par pagrīdes organizāciju viņi nesniedza nekādas ziņas. Vedot it kā uz papildu nopratināšanu

Valmierā, E. Plūmi — Vētru un J. Vintēnu netālu no Cēsīm nošāva. Taču partijas un komjaunatnes nelegālās organizācijas Cēsīs un Valmierā jau darbojās.

1920. gada vasarā Cēsīs bija izveidojusies spēcīga nelegāla komjaunatnes organizācija, kas partijas vadībā veica svarīgu revolucionāru darbu. Cēsu komjaunatnes organizācijas vadītāji bija Ernests Motmillers un Jānis Sārs. Aktīvi darbojās arī Lilija Brinkmane, Līna Saulīte u. c. Cēsīs un Cēsu apkārtnē tika izplatīta nelegālā literatūra un uzsaukumi.

1921. gadā Valmieras organizācijā bija ielavījies kāds provokators, tāpēc 1921. gada novembrī Valmierā un Cēsīs notika plaši komjauniešu aresti. Arestētie Cēsu politpārvaldē tika mežonīgi mocīti, taču spīdzināšanas varonīgi panesa.

Represijas un aresti nelīdzēja — komjaunatnes organizācija auga. Jauns komjaunatnes pulciņš, ko vadīja Otomārs Oškalns, vēlākais Padomju Savienības Varonis, un Kārlis Krūmiņš («Krizantēma»), nodibinājās Cēsu Skolotāju institūtā. No Cēsu arodskolas komjaunatnes darbā iesaistījās Eduards Priede, Herta Lūse u. c. Sevišķi pašaizliedzīgi un aktīvi darbojās O. Oškalns un K. Krūmiņš.

Par revolucionāru darbību O. Oškalnu izslēdza no Cēsu Skolotāju institūta.

1922. gadā LKJS Vidienes apgabala organizācijas darbinieks Arnolds Ikalis noorganizēja un izdeva nelegālu žurnālu «Jauno Komunāru Cīņas Sauciens», kas tika pārrakstīts ar roku un pavairots uz šapirografa.

Sai laikā Cēsu komjaunatnes organizācija bija krietni izaugusi. Komjaunatnes pulciņi darbojās arī Liepā, Straupē, Ķeipenē, Skujenē. Cēsu komjaunatnes organizācijai ar šiem pulciņiem bija cieši sakari. Ķeipenes pulciņš, ko vadīja K. Krūmiņš, vēlāk kļuva par

Komunistiskās partijas Daugavas organizācijas kodolu. Skujenes pulciņu organizēja un vadīja O. Oškalsns, Straupes pulciņu — Ozolkāja.

Cēsu komjaunieši izmantoja arī legālās darba formas. Cēsis bija nodibināta strādnieku kultūras biedrība «Raiņa klubs», kura darbā piedalījās arī Cēsu komjaunieši. «Raiņa klubā» regulāri tika lasītas lekcijas, referāti, rīkoti jautājumu vakari, kam bija liela loma darbaļaužu masu audzināšanā un šķiras apziņas veidošanā. «Raiņa klubā» lasīja lekcijas arī revolucionārais dzejnieks Leons Paegle. Dramatiskais pulciņš iestudēja L. Paegles lugas, deklamēja viņa dzejoļus. Literārie vakari pulcināja daudz jaunatnes, kas vēlāk iesaistījās komjaunatnes darbā.

1923. gadā no 25. līdz 27. martam Cēsu apriņķa Liepas pagastā sanāca Vidienes apgabala komjaunatnes organizācijas konference. Kāds provokators, kas bija ielavījies Mazsalacas komjaunatnes organizācijā, par konferenci paziņoja politapsardzei. 1923. gada jūnijā sākās plaši Vidienes apgabala organizācijas komjauniešu aresti.

Tomēr ar provokācijas palīdzību sagraut Vidienes apgabala komjaunatnes organizāciju neizdevās arī šoreiz. Tā darbu turpināja un vērsa plašumā. 1925./26. gada ziemā Oleros pie Rūjienas tika iekārtota nelegāla spieste, kur izdeva partijas un komjaunatnes Vidienes apgabala organizācijas žurnālu «Liesma». Katrs raksts, katrs dzejolis aicināja uz cīņu pret pastāvošo iekārtu.

Sakarā ar ekonomisko krīzi Latvijā divdesmito gadu beigās Cēsis un Cēsu novadā pieauga tautas masu revolucionārais noskaņojums. LKJS CK un LKJS Vidienes apgabala komitejas lapiņa, kas veltīta 14. Starptautiskajai jaunatnes dienai, 1928. gada augustā aicināja: «Biedri jaunā gvardel! Starptautiskā jaunatnes diena ir

cīņa pret karu, pret kapitālismu, pret fašismu, par proletariāta uzvaru ...

Izvirziet prasības, rakstiet sarkanajos karogos cīņas lozungus: Pret karu! Pret fašismu! Pret kapitalistisko iekārtu! Pret cietumiem! Pret mežonīgo ekspluatāciju! Par strādnieku-zemnieku valdību! Par darba brīvi! ...

Lai dzīvo LKJS! Lai dzīvo LKP! Lai dzīvo Vispasaulē revolūcijas štābs — Kominterne — Komunistiskās Jaunatnes Internacionāle!»

Trīsdesmito gadu sākumā, ekonomiskajai krīzei padziļinoties, pieauga bezdarbnieku rindas. Sai laikā Cēsīs bija ap 1000 bezdarbnieku. Līdz ar to auga tautas masu revolucionārā aktivitāte. Oktobra svētkos, kā arī 1. Maijā Cēsīs un to apkārtnē tika izkaisītas proklamācijas, izlīmēti lozungi, plakāti, pie Cēsu cietuma, Lauciņos, Karātavu kalnā (pie bijušajām kazarmām, tagadējā Sarkanarmijas ielā), Nēķinā (Taurenē) un citur tika izkārti sarkanie karogi.

1933. gada 2. februārī notika Cēsu sieviešu demonstrācija, kurā piedalījās 300 bezdarbnieču. Tikai vakarā policija demonstrantes izklidināja.

Cēsu komjaunieši darbojās arī legālajā jaunatnes organizācijā «Darba jaunatne», kas pastāvēja no 1932. līdz 1934. gadam. Tā bija kreisi noskaņota.

1934. gadā pēc fašistiskā apvērsuma visas līdzšinējās legālās organizācijas tika likvidētas, vairāki komjaunieši un «Darba jaunatnes» biedri arestēti. Tomēr nelegālais darbs neaprima. Cēsu revolucionārie spēki cīņu pret fašismu veica konspiratīvos apstākļos.

1937. gadā Cēsīs nodibinājās partijas apriņķa komiteja, kurā ievēlēja 10 biedrus. Spēcīgas partijas un komjaunatnes šūniņas izveidojās arī laukos.

Kad 1940. gadā Latvijā nodibinājās padomju vara, Cēsīs jau bija 50—60 komunistu un komjauniešu.

Buržuāziskās Latvijas laikā partijas un komjaunatnes šūniņas darbojās Priekuļos, Raunā, Ieriķos un Lielstraupē.

1940. gadā padomju vara atsāka darbu, ko bija aizsākusi 1917. un 1919. gadā: nacionalizēja rūpniecības uzņēmumus, tos labiekārtoja, paplašināja skolu un ārstniecisko iestāžu tīklu, Cēsu Viesīgo biedrību pārvērtā par Tautas namu.

1941. gada 5. jūlijā Cēsis okupēja vācieši. Cēsīs, Raunā, Straupē, pie Niniera ezera un Raiskuma mežā tika nošauti apmēram 600 cilvēku.

Skolu telpās vācu armija iekārtoja kazarmas un lazaretas, no Cēsu bibliotēkas izņēma un iznīcināja vairāk nekā 8000 grāmatu. Uz Vāciju no Cēsu un Valmieras apriņķa tika aizdzīti 17 000 padomju pilsoņu.

Atkāpjoties vācu fašisti Cēsīs nopostīja 35 ēkas, daļēji sagrāva 150 ēkas, izpostīja ūdensvadu, kanalizāciju, elektriskās apgaismošanas ierīces. Cēsu apkārtnē nopostītas vairāk nekā 3000 ēkas, daļēji nopostītas vairāk nekā 3000 ēkas. Tika uzspridzināts arī tilts pār Gauju, dzelzceļa stacijas ēka, nodedzināta 1. vidusskola u. c.

1944. gada 26. septembrī Padomju Armija atbrīvoja Cēsis.

Cēsinieki ar milzīgu entuziasmu ķērās pie izpostītās pilsētas atjaunošanas. Drupu novākšanā pilsētas iedzīvotāji nostrādāja 145 000 stundu.

Drīz tika atjaunots ūdensvads, kanalizācija, Braslas spēkstacija, Kārļu spēkstacija, tekstilfabrika «Bille», Cēsu pienotava. Darbu sāka arī rūpkombināts un ķieģeļu fabrika. Isā laikā pār Gauju uzcēla tiltu. Vēlāk tika atjaunota 1. vidusskola, arodskolas darbnīcas, izpildu komitejas ēka, poliklīnika un uzcelta dzelzceļa stacijas ēka.

Celtniecība turpmāk arvien vairāk izvēršās. Pilsētā radušies jauni kvartāli pie Oktobra parka, Gaujas ielā pie Bērzaines un citās vietās.

Tagad Cēsis strauji attīstās arī rūpniecība, sevišķi būvmateriālu un pārtikas preču ražošana. Cēsis darbojas būvmateriālu rūpnīca, auto remonta rūpnīca, rūp-kombināts, dzelzsbetona konstrukciju rūpnīca, pienotava un citi uzņēmumi.

Cēsis ir arī ievērojams kultūras centrs. Te darbojas trīs vidusskolas, arodskola, muzikas skola, medicīnas skola, sporta skola, tirdzniecības skola, vairākas speciālās skolas, pionieru nams, kultūras universitāte, tehniskās jaunrades universitāte, tautas teātris. Plašs vispār-izglītojošo un speciālo skolu tīkls ir arī rajonā. Cēsis ieņem trešo vietu Padomju Savienībā (aiz Maskavas un Ļeņingradas) grāmatu iegādes ziņā uz vienu iedzīvotāju.

Tālu aiz rajona robežām pazīstamas arī Cēsu ārstniecības iestādes un atpūtas nami. Pilsētā ir liela un labi iekārtota slimnīca, poliklinika, tuberkulozes un ārstnieciskās fizikultūras dispanseri, tuberkulozes slimnīca, tuberkulozes sanatorija pieaugušiem, bērnu tuberkulozes sanatorija, bērnu somatiskā sanatorija, sanatorijas meža skola, sanatorijas skola — internāts netālu no Cēsīm — Raiskumā, VACP atpūtas nams, pionieru nometne, divi bērnodārzi, mazbērnu novietne. Rajonā ir septiņas lauku slimnīcas. Cēsis strādā apmēram 60 ārstu. Ārstu un vietu skaita ziņā slimnīcā uz vienu iedzīvotāju Cēsis ir vienā no pirmajām vietām republikā.

Lielu darba rosmi un pacēlumu Cēsu pilsētas un rajona darbaļaudis radījusi grandiozā septiņgades programma. Ievērojami attīstīties pilsētas un rajona saimnieciskā dzīve un kultūra.

Rūpniecības uzņēmumu bruto produkcijas apjoms

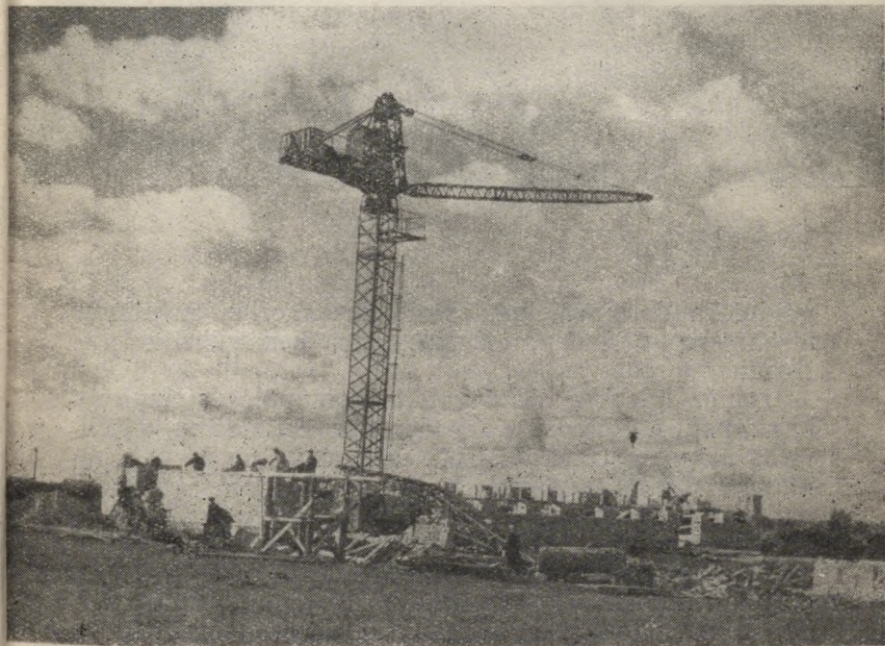
septiņgadē palielināsies 1,8 reizes un 1965. gadā pārsniegs 150 miljonus rubļu.

Auto remonta rūpnīcas bruto produkcija pieaugs četras reizes. Produkcijas izlaide ievērojami pieaugs būvmateriālu rūpnīcā.

Rūpkombināts uzcelš sadzīves pakalpojumu kombinātu, paplašinās tekstilfabriku «Bille» un zāģētavu.

Remonta celtniecības kantoris uzcelš vai rekonstruēs

Celtniecība Cēsis

Oktoobra parks

galdnieku darbnīcu, kokapstrādāšanas cehu, zāgētavu, mehānisko darbnīcu, dzelzsbetona konstrukciju poligonu.

Daudz līdzekļu tiks ieguldīts komunālās saimniecības attīstībā. Paredzēts pabeigt pirts celtniecību, uzcelt veļas mazgātavu, rekonstruēt ūdensvadu un to pagarināt par 3,8 km (ūdensvada garums sasniegs 23 km), par 4 km pagarināt kanalizācijas tīklu, pabeigt visu galveno ielu un ietvju asfaltešanu. Septiņgadē paredzēts uzcelt 44 divpadsmit, divdesmit četru vai trīsdesmit sešu dzīvokļu mājas ar kopējo apdzīvojamo platību pāri par 33 000 m². Vismaz 1000 ģimenes dabūs labiekārtotus

dzīvokļus. 1965. gadā dzīvokļu jautājums Cēsīs būs atrisināts.

Pilsētā pilnīgi automatizēs telefona tīklu, uzstādīs fototelegrafu un automātisko telefona centrāli ar 1500 vietām.

No jauna uzcelš milzīgu keramikas rūpnīcu Lodē, platekrāna kino ar 500 vietām, vidusskolas ēkas Cēsīs un Raunā, septiņgadīgās skolas Mārsnēnos un Kosā, internātskolu Drabešos, jaunu sanatorijas skolas korpusu Raiskumā, slimnīcas korpusu Cēsīs.

Kolhozi un padomju saimniecības ražos 1,8 reizes vairāk produkcijas nekā līdz šim.

Cēsu rajonā tiks attīstīta galvenokārt lopkopība. 1965. gadā uz katriem 100 ha lauksaimnieciski izmantojamās zemes paredzēts ražot 505 cnt piena, 69 cnt gaļas, no 1 ha iegūt 17 cnt graudaugu, 200 cnt cukurbiešu, 166 cnt kartupeļu.

Jau apstiprināts Cēsu pilsētas izdaiļošanas un labiekārtošanas plāns 1960.—1970. gadam. Tā realizēšanai paredzēts ieguldīt ap 2,5 miljonus rubļu. Nākošajā gadā turpinās apstādījumu izveidošanu Uzvaras laukumā. Rožu laukumā veco, neizskatīgo krūmu vietā stādīs jaunus. Jau nākošajā vasarā te ziedēs simtiem krāšņu rožu. Arī Oktobra parkā tiks stādīti koki un puķes. Paplašinās dziesmu svētku estrādi. Oktobra un Maija parku savienos, izdaiļojot pašreiz neizskatīgo laukumu pretī novadpētniecības muzejam un alus rūpnīcai. Maija parkā izveidos kalniņu, ko apstādīs ar alpīniem augiem («Alpu kalniņš»), Rīgas ielas malās zaļos dekoratīvi krūmi. Starp Uzvaras bulvāri un Noliktavas ielu iekārtos laukumu bērniem. Ielejā starp Gaujas un Komjaunatnes ielu aiz vecajām pirtīm izveidos Jauniešu parku. Izdaiļos Vintera un Bērzaines gravu, Vaļņu un Gaujas ielas no-

1. Maija parks

gāzes, Kalnmuižas parku. Gaujmalā pie Cēsīm un Liep-
leju (bij. Raiskuma kroga) apkārtnē izveidos Meža
parku. Paplašinot tagadējo skvēru, izveidos jaunu parku
Poruka un Kaļķu ielas stūrī. Individuālo būvētāju rajonā
Pubuliņos (pie 21. jūlija ielas) iekārtos trīs jaunus lau-
kumus. Celiņus 3,5 km garumā ierīkos līdz Svētavotam
un Zvanu klintim. Dubinskas diķi iekārtos peldētavu.
Vēsturiskajā Zvirbuļu kalnā, no kura 1577. gadā Ivans
Bargais apšaudīja Cēsu pili, uzcelš skatu torni, jo no
šejienes labi pārredzamas Cēsis.

MARŠRUTI PA CĒSU PILSĒTU

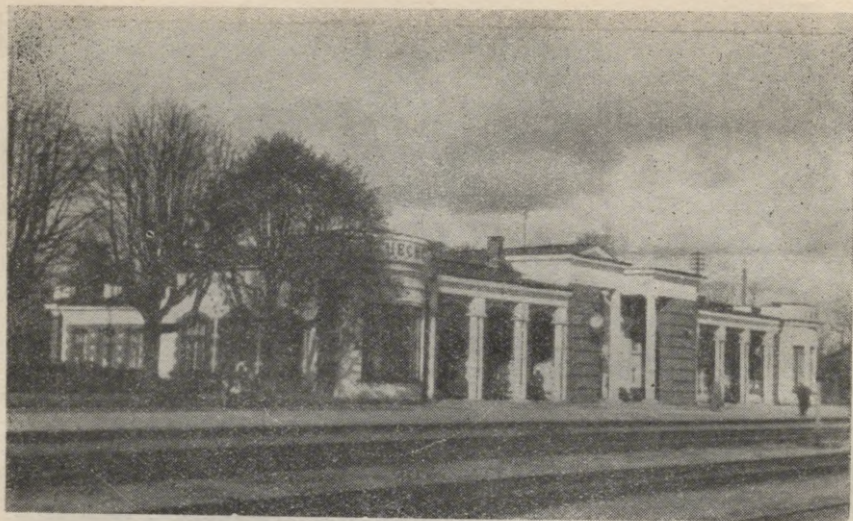
1. MARŠRUTS

Cēsu stacija — Raunas iela — Uzvaras laukums — Cēsu Novadpētniecības muzejs un Livonijas ordeņa pilsdrupas — Oktobra parks — Uzvaras laukums. Kopgarums — 1,5 km.

Kara laikā nodedzinātās Cēsu dzelzceļa stacijas ēkas vietā pēc kara uzcelta jauna. Izgājuši cauri stacijas apstādījumiem, nonākam liepām apstādītajā Raunas ielā, kas ved uz pilsētas centru. Pa kreisi Raunas ielā 1 divstāvu ēkā atrodas Cēsu pilsētas Izpildu komiteja, LĻKJS Cēsu rajona komiteja, Cēsu rajona biblioteka un citas iestādes.

Cēsu rajona biblioteka, ko vada Nopelniem bagātā kultūras darbiniece Mazarēviča, ir viena no plašākajām republikā. Tās fondos ir ap 44 tūkstoši grāmatu. Cēsu rajona biblioteku 1905. gadā nodibināja progresīvie Cēsu skolotāji. Biblioteka tika nosaukta Gogoļa vārdā.

Masīvā granīta ēkā Raunas ielā 2 mācās Cēsu 2. vidusskolas jaunākās klases. Līdz 1919. gadam te atradās L. Ausēja privātā reālskola, ko 1920. gadā pārņēma valsts. Skolu pārvietoja bijušās Bērzaines ģimnāzijas telpās, dodot tai Cēsu-Bērzaines valsts vidusskolas nosaukumu. Pirmā pasaules kara laikā šajā skolā par skolotāju strādāja T. Zeiferts, viens no pirmajiem ievērojamākajiem latviešu literatūras kritiķiem, cinītājs par realismu latviešu literatūrā.

Cēsu dzelzceļa stacija

2. vidusskolas dārzā, izbūvējot Rīgas-Valkas dzelzceļa līniju, 1888. gadā atrakti vairāki senkapi. 1910. gada izrakumos atrasts daudz VI gs. rotaslietu, ieroču un audumu. Šajā pašā vietā senkapi atrasti arī 1946. gada rudenī.

Raunas ielā 7 atrodas Cēsu 2. vidusskolas galvenais korpuss. Septiņgadē paredzēts sākt jaunas skolas ēkas celtniecību, jo pašreizējās telpas skolai par šaurām. 1919. gada 4. maijā šajā ēkā sanāca Latvijas Darba Jaunatnes Savienības Cēsu apriņķa konference, kurā piedalījās 48 delegāti no 17 pulciņiem, kas pārstāvēja 630 biedrus. Šī konferencē piedalījās arī četri Jaunatnes Savienības Centrālās Komitejas locekļi: Oskars Dzenis no Rīgas, Jānis Vintēns no Valmieras, Kārlis Mārtinsons — Mika un Felikss Lindiņš no Cēsīm.

Raunas ielā 12 apskatām Cēsu rajona Kultūras namu.

Izpildu komitejas nams

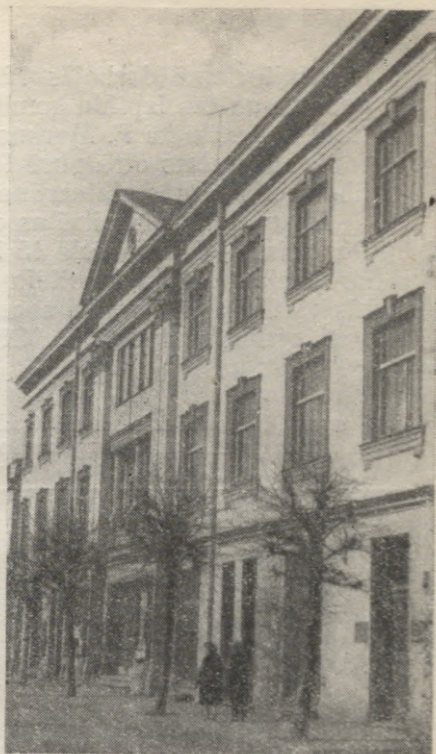
Tajā ir liela, moderna zāle. Kultūras namā darbojas E. Veidenbauma Tautas teātris, kultūras universitāte, koris, orķestris un daudz dažādu pulciņu.

Par veikto darbu un gūtajiem panākumiem mākslinieciskās pašdarbības attīstībā Cēsu rajona Kultūras nams 1958. gadā Oktobra revolūcijas 40. gadadienai veltītajā republikāniskajā skatē ieguva pirmo vietu. Pirmā vieta iegūta arī 1960. gada skatē.

Kultūras nama ēku sāks celt 1913. gadā. Tās projektu izstrādājis viens no pirmajiem latviešu arhitektiem — A. Malvess. Par aktieri un deklamētāju uz Cēsu saviesīgās biedrības skatuves jaunībā aktīvi darbojies dzejnieks E. Treimanis - Zvārgulis. 1919. gada jūnijā vācieši namu nodedzināja. To atjaunoja 1921. gadā.

Blakus kultūras namam Raunas ielā 14 atrodas pasts. Šī ēka celta tiesu iestādēm, domājams, pēc 1898. gada, t. i., pēc tiesu reformām.

1917. gadā pēc Rīgas krišanas vācu imperiālistu ro-

Cēsu rajona Kultūras nams un E. Veidenbauma Cēsu Tautas teātris

kās šajā namā darbojas 12. armijas kareivju deputātu padome un tās Izpildu komiteja, kuras sastāvā bija tādi izcili boļševiki kā F. Markus, P. Valeskalns u. c.

Pretī pastam otrā pusē Raunas ielai šajā septiņgadē tiks uzcelts jauns platekrāna kinoteātris 500 skatītājiem.

Esam nonākuši pilsētas centrā — Uzvaras laukumā. Pa kreisi — Raunas ielā 15 1917. gadā darbojās latviešu strēlnieku Izpildu komiteja («Iskolastrels»), kas organizēja Oktobra bruņoto sacelšanos Cēsīs.

Uzvaras laukumā pēc Cēsu tēlnieka docenta K. Jan-

Pasts. 1917. gadā šajā namā atradās 12. armijas traņšeju strādnieku deputātu padome un tās Izpildu komiteja

Universālveikals

sona mēta 1959. gadā uzcelts piemineklis Padomju valsts un Komunistiskās partijas dibinātājam V. I. Ļeņinam.

1957. gadā celtais universālveikals ir lielākais un modernākais provinces veikals, kas celts pēc kara. Tas veidots pēc Maskavas modernā universālveikala «Bērnu pasaule» parauga.

Pretim jaunajam universālveikalam atrodas viesnīca «Tērvete».

Aiz viesnīcas redzams krāšņais I. Maija parks ar mākslīgu dīķi, strūklakām, terasēm, labi koptiem celi-

Viesnīca «Tērvete»

ņiem un apstādījumiem. Parka diķī jau vairāk nekā 35 gadus dzīvo baltie gulbji.

Pēc Lielā Tēvijas kara parkā uzcelts pieminēklis Cēsu atbrīvotājiem — Padomju Armijas karavīriem. Pieminēkli iekalti vārdi: «Jūs nācāt mums brīvību un sauli sniegt.» Pieminēkļa meta autors — tēlnieks K. Jansons.

Parka rietumdaļā aug liela, veca liepa. Kā stāsta, to stādījis Krievijas cars Pēteris I.

Prētim parkam — 21. jūlija ielā 6 bijušajā Pils viesnīcā 1906. gadā mitinājās Vidzemes soda ekspedīcijas vadītājs ģenerālis Orlovs ar savu štābu.

Pagājuši garām šim namam, nonākam Oktobra parkā

un Livonijas ordeņa pilsdrupās. Vienā no pils celtnēm, t. s. Jaunajā pilī, atrodas Cēsu Novadpētniecības muzejs.

Ieteicams iegriezties Cēsu Novadpētniecības muzejā, kas atrodas vecās ordeņa pils daļā, kura celta XIV gs. XVIII gs. beigās, grāfa Zīversa laikā, tā atjaunota. Jaunā pils ir arhitektūras piemineklis ar Vissavienības nozīmi. Muzejs šajās telpās ievietots 1949. gadā. Cēsu muzeju nodibinājuši Cēsu skolotāji 1925. gadā. Te lieli nopelni ir K. Ašmanim.

I. Maija parks. Piemineklis Padomju Armijas karavīriem

Muzejā ir ap 9000 eksponātu, kas atspoguļo Cēsu novada vēsturi no vissenākajiem laikiem līdz pat mūsu dienām. Muzejā darbojas dažādi pulciņi. Regulāri tiek rīkotas tēlotājas un lietišķās mākslas darbu izstādes.

Nesen Cēsu Novadpētniecības muzejs sācis iekārtot brīvdabas nodaļu, uz kuriem jau pārvesti divi eksponāti — veca klēts un dzīvojamā ēka.

Ar muzeja ekspozīciju tuvāk iepazīstina Cēsīs izdots «Īsais vadonis pa muzeju».

Gulbju mājiņa 1. Maija parkā

Novadsēdniecības muzejs

Pēc muzeja apskates ieteicams uzkāpt Jaunās pils tornī, no kurienes labi pārskatāmas Cēsis, Gaujas senleja, zilā dūmakā tītie mežu masīvi un pakalni. No torņa saredzams arī 40 km attālais teiksmainais Zilais kalns.

Cēsu pils Livonijas ordenim bija viens no stiprākajiem cietokšņiem Baltijā. Varenāks cietoksnis bija vienīgi Vilandes pils Igaunijā. Cēsu pils bija Livonijas ordeņa mestra rezidence Baltijā. Te atradās ordeņa galms un karaspēks, kā arī tika austi ordeņa diplomātijas sarežģītie audi. Pie Cēsu pils šķēpus krustojuši lietuvieši, igauņi, vācieši, poļi, sakši, krievi, tatāri, zviedri.

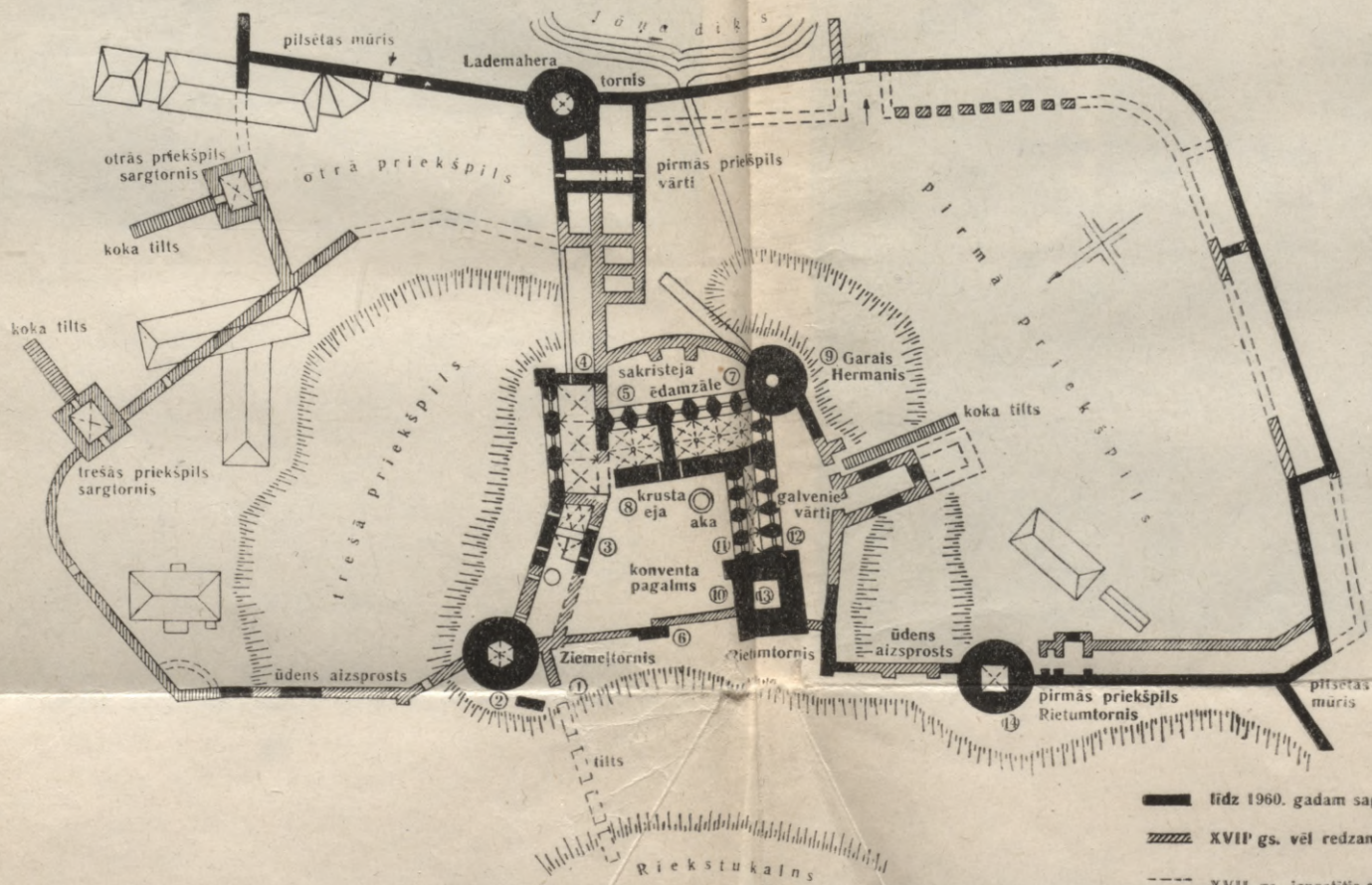

Cēsu pilsdrupas

Ar saviem karapulkiem te cīnījušies Lietuvas dižkuni-
gaiši Mindaugs, Aļģirds, Dānijas hercogs Magnuss,
Krievijas cars Ivans Bargais, Zviedrijas karalis Kārlis
IX, Krievijas cara Pētera I feldmaršals Seremetjevs u.c.

Livonijas ordeņa Cēsu pils sāka celt ap 1206. vai
1207. gadu, ordeņmestra Venno Rorbaha laikā, un pa-
beigta pēc 40 gadiem. Visstiprākā tā bijusi ordeņmestra
Valtera Pletenberga laikā. Ordeņa pils Cēsis un bīskapa
pils Raunā bijušas greznākās pilis Latvijā. Cēsu pili
saglabājušās dekoratīvās zvaigžņu velves.

Pils kodolu veido apbūvēts četrstūris ar konventa
pagalmu vidū. Visapkārt pilij, pirmās un otrās priekšpils
robežās, ir dziļi aizsarggrāvji. Pa apakšzemes caurulēm

CESU ORDENPILS PLANS

- līdz 1960. gadam saglabājušies mūri
- XVII gs. vēl redzami mūri
- XVII gs. izpostītie mūri
- jaunākās celtnes un mūri

Lademahera tornis

tajos ievadīts ūdens no Jāņa dīķa un Cēsu apkārtnes avotiem, tā noslēdzot pili no ārpasaules. No pirmās priekšpils pa paceļamu ķēžu tiltu pils ļaudis varējuši iekļūt pili. Pirmās un otrās priekšpils mūriem pieklāvusies Cēsu pilsēta. Vietām pils mūri pārsnieguši pat 5 m biežumu. Stāsta, ka pils celtniecībai vajadzīgie dolomīti ņemti no lauztuvēm, kas atradušās tagadējās dzelzceļa stacijas rajonā. Pēc vienas versijas, no lauztuvēm uz pili gājis slīps tilts, pa kuru vesti akmeņi. Paaugstinot pils mūrus, paaugstināts arī tilts. Pēc citas versijas, apkārtnējie zemnieki un zemnieces nostādīti garā rindā no lauztuvēm līdz pilij un akmeņi padoti no rokas rokā.

Cēsu pils veidota pēc pils un klostera tipa, jo kā Vācu ordenim Prūsijā, tā arī Livonijas ordenim bija gan militāra satversme, gan arī mūku satversme.

Pils kompleksā ietilpst 5 torņi: Rietumtornis, Garais Hermanis, Ziemeļtornis, pirmās priekšpils Rietumtornis un Lademahera tornis.

Rietumtornis ar ordeņa mestra dzīvojamo telpu bijis mazliet masīvāks par citiem torņiem, tomēr tas bijis domāts ne vien stratēģiskiem mērķiem, bet it īpaši reprezentācijai. Sis tornis bijis visgreznāk iekārtots. Galvenajā — trešajā stāvā atradusies ordeņa mestra dzīvojamā telpa — mestra kambaris, kas bijis segts ar zelta zvaigžņu velvi.

Garais Hermanis bijis augstākais un stiprākais tornis. Tā augstums — 20,4 m. Kopā ar apakšstāvu, kas atrodas zem zemes, un jumtu tas bijis 32,4 m augsts. Torņim bijuši pieci stāvi.

Garajā Hermanī bijis arī pils cietums. Pagraba stāvā atradusies moku kambari, kur «noziedznieki» ar važām piekalta pie iemūrētiem riņķiem. Sienu biezums pagraba stāvā — 4,75 m. Cietumnieki iemesti pagrabā pa ziemeļu pusē iemūrētu lūku — šahtu, kuras diametrs ir

Rietumtornis

0,63 m. Pati telpa bijusi drēgna, drūma, bez gaismas. Vienīgi šaurs gaisa pievads (0,36 m platumā) norāda, ka šai telpai bijis kāds sakars ar ārpusauli.

Šajā cietumā smacis arī lietuviešu dižkunigaitis Daugerutis (Jersikas latgaļu valdnieka Visvalda sievastēvs). Daugerutim ar sūtņiem 1213. gadā atgriežoties no Novgorodas, viņam uzbrukuši Cēsu ordeņbrāļi. Daugerutis sagūstīts, iekalts važās un ieslodzīts Cēsu pils pagraba velvēs. Lai izvairītos no mocībām, viņš nonāvējies pats ar savu šķēpu.

Ziemeļtornis celts Valtera Pletenberga laikā. Tas ir stipri apdrupis un pārplisis. Lai torni saglabātu, XX gs. sākumā tas apjozts ar dzelzs stipu. Tornis celts stratēģiskos nolūkos. No torņa uz Riekstu kalnu vedis paceļams tilts.

Pirmās priekšpils Rietumtornis arī celts Valtera Pletenberga laikā un izmantots stratēģiskiem mērķiem.

Jaunās pils torni sauc par Lademahera torni. Šī pils atjaunota XVIII gs. XIV gs. celtās un vēlāk sagrautās pils vietā.

┌ Cēsu pils vecākā daļa ir kapela.

No kapelas uz dienvidiem stiepjas pils korpuss, kas sadalīts divās daļās. Apakšstāvā tieši pie kapelas bijusi sakristeja, tālāk — saimniecības telpas: virtuve un veļas mazgātava. Otrajā stāvā atradies remteris (ēdamzāle).

Starp remteri un Rietumtorni atrodas pils korpuss, kura pamatstāvam gājusi cauri velvēta vārtu eja. Eja abos galos bijusi noslēgta ar vārtiem.

Pils galveno stāvu aizņēmusi svētku jeb konventa zāle. Uz zāles sienām bijuši visu ordeņa mestru attēli.

Pils centrā atradies pils pagalms, kas bijis bruģēts ar aptēstiem laukakmeņiem. Zem tā atradušies zirgu

Pirmās priekšpils Rietumturnis

stallī, kur turēti zirgi kara laikā. Ieeja zirgu stallos atradusies netālu no Ziemeļtorņa (uz dienvidiem).

Pils teritorijā atrodas vairākas apakšzemes ejas. Tagad to ieejas ir aizbīrušas.

Pirmās un otrās priekšpils mūra iekšpusē bijušas novietotas saimniecības ēkas. Vēl tagad pirmās priekšpils rietumstūrī paceļas kādas lielas ēkas sienas. Pirmās priekšpils laukumā notikušas arī karaspēka apmācības. Tagad šajā vietā atrodas Cēsu arodskolas sporta spēļu laukumi.

Vēstures gaitā pils stipri cietusi. 1577. gadā Ivans Bargaiss aplenca Cēsis un Cēsu pili un uzsāka pils apšaudi, kas ilga piecas diennaktis. Pils aizstāvju vidū sākās panika. Redzēdami, ka pils kuru katru brīdi var

Skats uz Cēsīm no Rietumtorņa

krist, un baidīdamies no Ivana Bargā atreibības, 300 pilī sabēgušie muižnieki sapulcējās pils kapelā un uzspridzinājās.

Pils, sevišķi pils lielā zāle un citas velvēm segtās telpas, visvairāk cieta poļu un zviedru kara laikā — 1604. gada 29. septembrī.

Pēc grāfa Uksensērna ierosinājuma pili 1633. gadā atjaunoja.

Pils stipri sagrauta Ziemeļu kara laikā — 1703. gadā. No šā laika pils vairs netika atjaunota.

Cēsu pili kādreiz bijusi plaša, tālu pazīstama ūdens dziedinātava. 1841. gadā laikraksta «S. Peterburgskije Vedomosti» 8. augusta numurā parādās raksts par Cēsīm, kas atrodoties lielā Pēterburgas-Rīgas lielceļa labajā pusē, divpadsmit verstis no Lencenhofas (Lenču) pasta stacijas. Divas vai trīs verstis no vecajām bruņi-

Pilsdrupās

nieku pilsdrupām atrasts ūdens, kas dziedniecisko īpašību ziņā pārspējot pat slaveno Grefenbergas ūdeni ārzemēs.

Cēsu ārsts Meijers ar zemes īpašnieka grāfa Zīversa atbalstu sācis dziedināšanu ar atrasto ūdeni. Rezultāti bijuši lieliski. 1843.—1845. gadā Cēsu veselības ūdens jau kļuvis pazīstams Pēterburgā un Maskavā. Uz Cēsīm braukuši ārstēties daudz Krievijas muižnieku.

Oktoobra parks

Lai saglabātu Livonijas ordeņa Cēsu pili, šo ievērojamo vēstures un arhitektūras pieminekli, 1914. gadā Rietumtornim uzlikts jumts. Plašāki restaurācijas darbi sākti tikai padomju laikā. Pieminekļu aizsardzības daļas uzdevumā 1952. gadā Cēsu pilsdrupas uzmērītas un sākti pētišanas un restaurācijas darbi.

Pretim ordeņa pilij atrodas Riekstu kalns, kur bijusi latviešu pils. Šo pili latvieši atstājuši pirms vaidu ierašanās, jo tā bijusi par mazu.

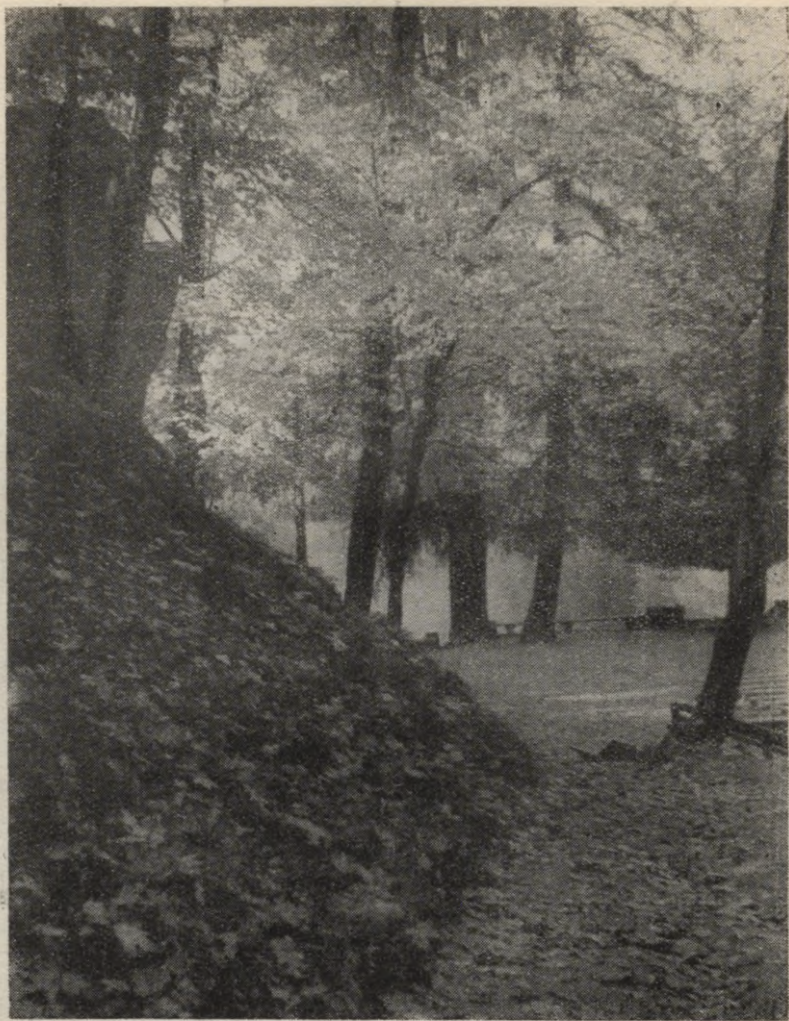
Oktobra parka ziemeļrietumu kraujā atrodas pareizticīgo baznīca, kas celta 1845. gadā bizantiešu stilā uz Sv. Katrīnas baznīcas-kapelas drupām.

Oktobra parku (agrāko Pils parku) 1812. gadā sācis veidot Cēsu pils īpašnieks grāfs K. Zīverss. No 1935. gada Pils parku uzkopa pilsētas valde. Pēc Cēsu mākslinieka J. Rozenberga meta izveidotas terases un kāpnes. Strūklaku un terasu skulptūras veidojis tēlnieks docents K. Jansons un R. Āboltiņš.

Tagad Oktobra parku arvien vairāk izkopj un labiekārto. Uzceltas divas lielas estrādes, šūnakmens kāpnes, iekārtoti atpūtas soliņi. Parka diķī dzīvo gulbis un meža pīles, kas ir liels retums parkos. Šis gulbis ir savvaļas putns, kas pirms trim gadiem iekritis grantsbedrēs pie Valkas, noķerts un atvests uz Cēsīm. Meža pīles 1950. gadā izperinātas no atrastajām meža pīļu olām. Sākumā meža pīlēm apgriezti spārni, bet tagad tās jau vairākus gadus dzīvo neapgrieztiem spārniem, taču projām nelido.

Oktobra parks ir iemīļota atpūtas vieta. Koncertos, brīvdabas teātru izrādēs, tautas svētkos te pulcējas tūkstošiem cēsinieku.

Apskatījuši Oktobra parku, pa kāpnēm atgriežamies pie muzeja un, izgājuši cauri pils senajiem vārtiem, nonākam Pils ielā.

Lapkritis Oktobra parkā

Koka namā Pils ielā 5 1919. gadā atradās LK(b)P Cēsu apriņķa birojs.

Pils ielā 4 1917. gadā bija laikrakstu «Latvju Strēlnieks», «Okopnaja Pravda» un «Okopnij Nabat» (redaktors S. Nahimsons) redakcijas.

Pils un Rīgas ielas krustojumā atradās senie Raunas vārti, kas bijuši ļoti lieli, tāpēc cēsinieki vēl tagad par lielu plāpu saka: «Tev tik liela mute kā Raunas vārti.»

Pa Rīgas ielu nonākam Uzvaras laukumā.

Dīķis Oktobra parkā

2. MARŠRUTS

Uzvaras laukums — Rīgas iela — Lielā Skolas iela — Rožu laukums — Komjaunatnes iela — Līvu laukums — Vaļņu iela — Uzvaras laukums. Kopgarums — 1,5 km.

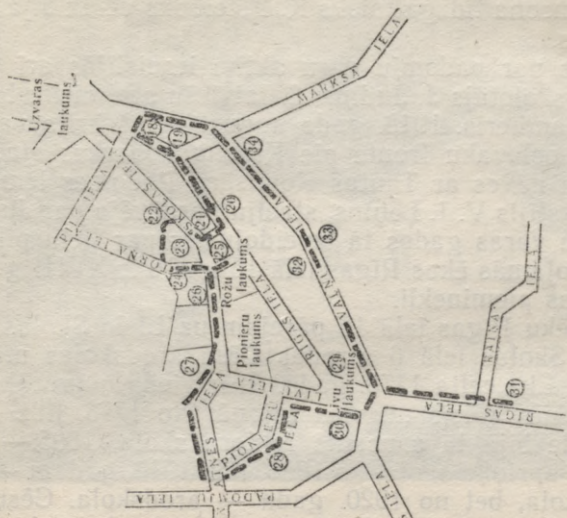
No Uzvaras laukuma dodamies uz Rīgas ielu. Namā Rīgas ielā 5, kur atradās izcilā revolucionāra J. Ozola grāmatnīca, XX gs. sākumā darbojās nelegālā Cēsu sociāldemokratiskā organizācija.

Rīgas ielā 7 apskatām veco rātsnamu, kas ir XVIII gs. arhitektūras piemineklis. Tā sienā redzams vecais pilsētas ģerbonis — bruņinieks kaujas tērpā. Ar šo namu saistās ievērojami notikumi 1917. gada Oktobra sociālistiskās revolūcijas laikā. Šajā namā Oktobra sociālistiskās revolūcijas priekšvakarā pagrīdē darbojās 12. armijas Kara revolucionārā komiteja, kas veica lielu agitācijas un propagandas darbu latviešu strēlnieku un citu 12. armijas daļu karavīru vidū. Pēc Oktobra revolūcijas uzvaras Petrogradā komiteja pieņēma lēmumu par bruņotas sacelšanās organizēšanu Cēsīs. Sevišķi jāatzīmē S. Nahimsona un K. Pētersona darbība.

S. Nahimsons šajā laikā bija latviešu strēlnieku pulku komisārs, 12. armijas Zaldātu deputātu padomes Izpildu komitejas priekšsēdētājs, pēc tam 12. armijas kara komisārs. 1918. gadā S. Nahimsons bija Jaroslavas apgabala kara komisārs, vēlāk — Jaroslavas guberņas Izpildu komitejas priekšsēdētājs.

1918. gadā naktī uz 6. jūliju baltgvardi ielauzās Jaroslavļā un nogalināja izcilo boļševiku. Vēlāk S. Nahimsonu kopā ar Jaroslavas atbrīvošanā kritušajiem 6. Tūkuma pulka strēlniekiem pārveda uz Petrogradu un apglabāja Marsa (tagadējā Revolūcijas) laukumā, kur kritušo revolucionāru piemiņai deg mūžīgā uguns.

2. MARŠRŪTS

18. Nams, kurā atzādās revolucionārs J. Ozola gramatnīca
19. Vecais rātsnams, kur 1917 g. darbojās Kara revolucionārā komiteja
20. un 21. Dzirvoņanās mājas — XVIII gs. arhitektūras pieminekļi
22. Čsu arodskola (bij. aprūpnieka skola)
23. Sv. Jāņa baznīca — XIII gs. arhitektūras piemineklis
24. Vecāka skolas ēka Cēsis
25. «Harmonijas» nams, kur dzimis LPSR Tautas mūziklinieks komponists A. Keļņiņš
26. Nams, kurā 1918/19. g. mājā darbojās «skola-stils»
27. Nams, kurā darbojās rakstnieks A. Pumpurs
28. Dzirvoņanā māja — arhitektūras piemineklis
29. «Princesu» nams — XVIII gs. arhitektūras piemineklis
30. Bij. K. Mūllera realskola
31. Feldmaaršala Barcklaja de Tōlli vasarnīca
32. Vecie pilsētas bastioni
33. Čsu pienotava
34. Kinoteātris «Ciga»

S. Nahimsona līdzgaitnieks K. Pētersons vēlāk bija kara komisārs.

Ciņās par padomju varu aktīvi iesaistījās arī Cēsu apriņķa skolotājs J. Judins, 3. latviešu strēlnieku brigādes komandieris. 1918. gada augustā viņš krita varoņa nāvē čehoslovaku frontē pie Krasnaja Gorkas stacijas. Pēc viņa nāves ar Tautas Komisāru Padomes lēmumu, ko parakstījis V. I. Ļeņins, staciju pārdēvēja par Judino. Padomju varas gados tā izveidojusies par lielu pilsētu.

Dzīvojamās ēkas Rīgas ielā 15 un 16 ir XVIII gs. arhitektūras pieminekļi.

Gar ēku Rīgas ielā 16 pārejam uz Lielo Skolas ielu. Lielajā Skolas ielā 6 atrodas Cēsu arodskolas mācību korpusi. Ēka celta 1778. gadā. Šī ir viena no vecākajām skolas ēkām Cēsīs un visā rajonā. No 1778. līdz 1805. gadam te bija tā saucamā rektora skola, 1805.—1886. gadā — apriņķa skola, no 1886. līdz 1918. gadam — pilsētas skola, bet no 1920. gada — arodskola. Cēsu apriņķa skolā mācījušies daudzi ievērojami rakstnieki, mākslinieki un zinātnieki — pirmais latviešu revolucionārais dzejnieks E. Veidenbaums, dzejnieks E. Treimanis-Zvārgulis, latviešu reālistiskā stāsta nodibinātājs Apsīšu Jēkabs, rakstnieks J. Poruks, dzejnieks K. Veidenbaums, Latvijas PSR Tautas mākslinieks gleznotājs K. Miesnieks, ievērojamais ķīmiķis P. Valdens u. c.

Cēsu arodskolā priekšzīmīgi nostādīts mācību un audzināšanas darbs, iekārtotas lielas, modernas darbnīcas (Marksa ielā 3). Pēc kara laikā arodskolu beiguši vairāk nekā 2000 labi sagatavotu virpotāju, remontatslēdznieku, elektromontieru un galdnieku. Mācību procesā arodskolas audzēkņi izgatavojuši skaistas mēbeles Maskavas, Barnaulas, Taškentas, Krasnojarskas «Darba rezervju» kultūras namiem un Maskavas autorūpnīcas strādnieku kopmītnei, vairāk nekā 100 vertikālo urbmašīnu, kas

Cēsu arodskolas mācību korpuss (bijusi apriņķa skola)

nosūtītas uz Maskavu, Ļeņingradu, Tallinu, Harkovu, Odesu, Valmieru un citām mūsu zemes pilsētām. Tagad sakarā ar septiņgades plānu arodskola gatavo kabinetu iekārtas visām jaunajām skolām.

Cēsu Sv. Jāņa baznīca ir XIII gs. arhitektūras piemineklis ar Vissavienības nozīmi. Baznīcu romāņu un gotu stilā no 1281. līdz 1284. gadam cēlis ordeņa mestrs Endorpas Vilekins. Baznīca bijusi ordeņa Doms. Daudzos karos un ugunsgrēkos tā vairākkārt sagrauta un nodegusi, pēc tam atkal atjaunota. Tagadējo baznīcas torņa smaili 1853. gadā cēlis Mārcis Sārums — viens no mūsu celtniecības celmlaužiem.

Zem baznīcas apglabāts ordeņa mestrs Valters

Pletenbergs, kā arī pirmās latviešu valodā iespēstās grāmatas — katoļu katķisma tulkotājs Ertmanis Tolgsdorfs, kas 16 gadus nodzīvojis Cēsis. Jāpiezīmē, ka izrakumos zem baznīcas atrasti XIII gs. senlatviešu kapi.

Altārglezna «Pieta» jeb «Kristus pie krusta» ir slavenā igauņu gleznotāja profesora Johana Kēlera oriģināldarbs. Par gleznas māksliniecisķo vērtību var spriest pēc tā, ka priekš pirmā pasaules kara atzīts, ka gleznas vērtība ir 40 000 Krievijas zelta rubļu. Šīs gleznas kopijas atrodas Izaka katedrālē Ļeņingradā, Sv. Stefana katedrālē Vīnē un Mārtiņa baznīcā Rīgā. J. Kēlers jaunībā dzīvojis Cēsis, kur mācījies amatā pie daiļkrāsotāju meistara Fabera. «Mālderpuika» (kā viņu toreiz sauca) veica iekšējās izdaiļošanas darbus 1842. gadā uzceltajā pareizticīgo baznīcā, par ko dabūja daiļkrāsotāja amata zella diplomu. Vēlāk J. Kēlers mācījies Pēterburgas mākslas akadēmijā, ko beidzis ar zelta medaļu. Par gleznu «Pieta» viņam piešķirts akadēmiķa grads.

Baznīcā redzama interesanta figūra — koka eņģelis, domājams, kāda vietējā mākslinieka darbs. Ievēribas cienīgi ir baznīcas iekšportāla divi pūķu figūru bareljefi.

Uz altāra atrodas 1768. gadā Nirnbergā iespiesta ilustrēta bībele koka vākos, kas pārvilkti ar sarkanu ādu. Bībelei zelta greznojumi un misiņa savelkamie.

1907. gadā baznīcā iebūvētas modernas ērģeles ar 3 manuāļiem (klaviatūrām), 41 reģistru un 2000 stabulēm.

Baznīcas dienvidrietumu stūra atbalstā iebūvēts saules pulkstenis ar gada skaitli — 1774.

Pie Cēsu baznīcas agrāk bijis «kauna stabs», pie kura nežēlīgi pērti latviešu zemnieki. 1777. gada rudenī par piedališanos nemieros necilvēcīgi pērti gandrīz visi Cēsu pilsmuižas zemnieki. 1784. gadā par piedališanos tā

saucamajos galvas naudas nemieros pērti Raunas, Bērzaunes un dažu citu novadu zemnieki.

1905. gada revolūcijas un Oktobra revolūcijas laikā Cēsu baznīcā notika revolucionāru un darbaļaužu mītiņi. 1917. gada 15. oktobrī pēc Ziemeļu frontes boļševiku konferences Cēsīs, kurā par kandidātu Satversmes sapulces vēlēšanās izvirzīja V. I. Leņinu, N. Podvoiski un V. Antonovu-Ovsejenko, Cēsu baznīcā notika plašs mītiņš.

No baznīcas torņa paveras skaists skats uz Cēsu apkārtni, Unguru pauguraini, Jurgu kalnu un Zilo kalnu.

Netālu no baznīcas — Torņa ielā 3 atrodas neliels namiņš. Šī ir vecākā latviešu skolas ēka Cēsīs, kas saglabājusies līdz mūsu dienām. Tā celta 1786. gadā vietā, kur 1667. gadā atradusies pirmā latviešu skola. Skola no Torņa ielas 3 1913. gadā pārgājusi uz jauno namu Gaujas ielā 17, kur tagad ir Cēsu 1. septiņgadīgā skola, kas ir vecākās Cēsu skolas pēctece. 1626. gadu uzskata par šās skolas dibināšanas gadu.

Ir ziņas, ka jau XVI gs. Cēsīs ir bijusi kāda skola. Ka skola tiešām pastāvējusi, redzams no kāda poļu revīzijas komisijas 1582. gada raksta, kur teikts, ka skola esot bijusi, bet tagad stāvēt tukša un sakritusi.

Turpinot maršrutu, nonākam Rožu laukumā (agrāk — Andreja Pumpura laukums). Rīgas ielā 24 atrodas XVIII gs. celts nams, kur 1814. gada 24. septembrī nodibinājis muzikas un dziedāšanas biedrība «Harmonija».

1917. gada 24. oktobrī Rīgas ielā 24 notika Latvijas strādnieku, kareivju un bezzemnieku deputātu padomes Izpildu komitejas paplašinātais plēnums, kurā piedalījās arī 5. Zemgales pulka komandieris pulkvedis J. Vācietis, kas drīz pēc tam kļuva par Padomju Krievijas bruņoto spēku virspavēlnieku.

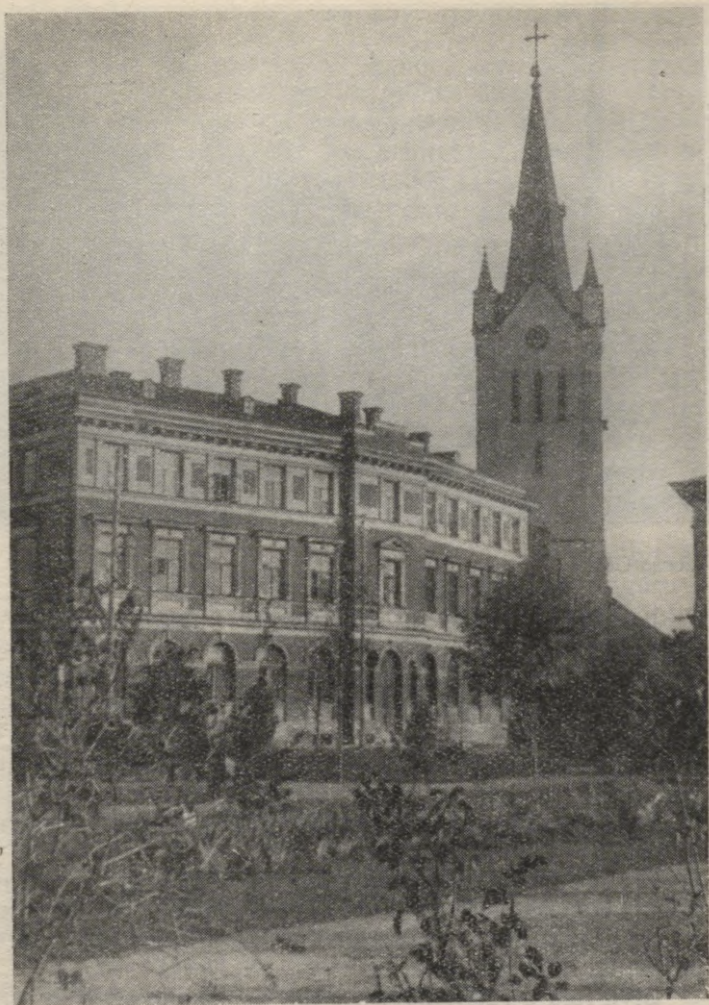
Muzikas un dziedāšanas biedrības «Harmonija» nams, kur dzimis LPSR Tautas mākslinieks komponists Alfrēds Kalniņš

Sajā namā 1879. gadā dzimis Latvijas PSR Tautas mākslinieks komponists profesors Alfrēds Kalniņš.

Komjaunatnes ielā 2 1918. un 1919. gada mijā darbojās Latviešu strēlnieku pulku apvienotās deputātu padomes Izpildu komiteja (Iskolastrels). Tagad šajā namā atrodas Cēsu arodskolas kopmitnes, bibliotēka, ēdnīca.

Blakus Rožu laukumam atrodas Pionieru laukums, kas iekārtots Lielā Tēvijas kara laikā sagrauto namu vietā. XV gs. te atradušās krievu tirgotāju preču noliktavas.

Aiz Pionieru laukuma sākas rajons ar šaurām, likomotām ieliņām, veciem nameļiem. Šī pilsētas daļa veidojusies viduslaikos.

Nams Komjaunatnes ielā 2, kur 1918. un 1919. gada mijā darbojās
Iskolastrels

Vecās Cēsis

Komjaunatnes ielā 14 dzīvojis rakstnieks Andrejs Pumpurs.

Netālu no Komjaunatnes un Padomju ielas krustojuma uz austrumiem atradušies tā saucamie Katrīnas vārti.

Komjaunatnes un Padomju ielā redzamas pilsētas vecā vaļņa atliekas.

Dzīvojamā māja Pionieru ielā 9 ir arhitektūras piemineklis.

No Pionieru ielas dodamies uz Līvu ielu. Pa to nonākam agrākajā Līvu laukumā. Šās ielas, Līvu laukuma un Līvu kalna nosaukums liecina, ka šajā rajonā kādreiz dzīvojuši līvi (lībieši).

Līvu ielā 9 redzama veca ēka ar rokoko stila durvīm.

Līvu laukuma vietā XIII gs. bijis Cēsu pilsētas pirmais tirgus laukums un rātsnams.

Rīgas ielā 47, kur tagad atrodas ūberkulozes dispensers, XVIII gs. dzīvojušas galma dāmas un dižciltīgas jaunavas, tādēļ šis nams nosaukts par «princešu namu». Pati ēka ir XVIII gs. arhitektūras piemineklis.

Zem nama Rīgas ielā 40 atradies tā saucamais Livu kalns, uz kura, pēc sena paraduma, agrāk svētdienās pirms apbedīšanas izlikti liķi. Šajā kalnā senāk izpildīti arī nāves sodi.

Līvu ielā 1 XIX un XX gs. mijā (līdz 1912. gadam) atradās Kārļa Millera (Zariņu Kārļa) dibinātā privātā reālskola, kur mācījies dzejnieks Apsesdēls. Par darbošanos skolēnu revolucionārajā pulciņā Apsesdēls tika izslēgts no skolas. 1905. gadā Apsesdēls bija Cēsu rīcības komitejas priekšsēdētājs. Cariskā tiesa revolucionārajam dzejniekam 1907. gadā piesprieda nāves sodu, ko vēlāk pārvērtā katorgā, no kuras viņu atbrīvoja 1917. gada revolūcija.

Rīgas un Vaļņu ielas krustojumā viduslaikos bijuši tā saucamie Rīgas vārti ar speciālu torni (cvingeru).

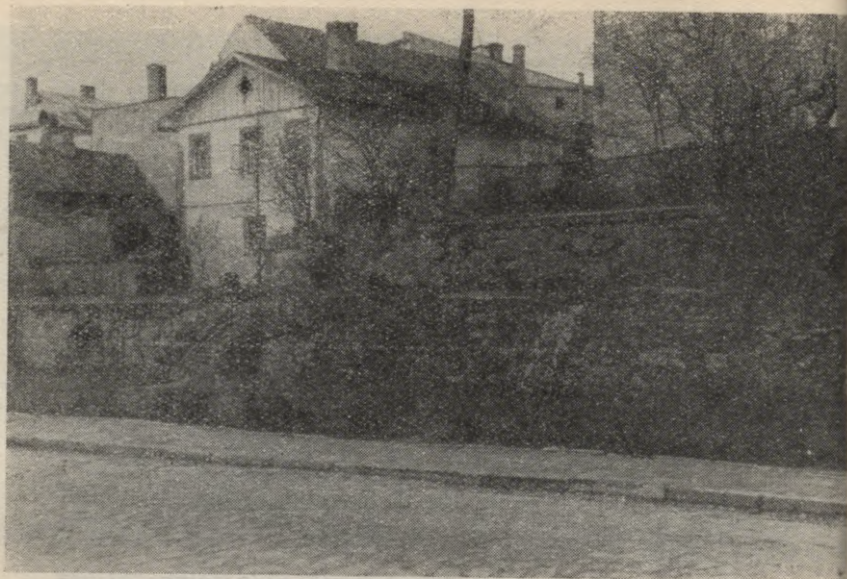
Rīgas un Gaujas ielas krustojumā rekonstruētā un paplašinātā ēkā atrodas Cēsu rūpniecības kombināta galdniecības cehs.

Rīgas ielā 55 (Rīgas un Raiņa ielas krustojumā) garā koka mājā kādu laiku dzīvojis kādreizējais Krievijas kara ministrs feldmaršals Barklajs de Tolli. Šajā mājā atradusies arī viņa biblioteka.

Pilsētas centrā atgriežamies pa Vaļņu ielu, kas guvusi savu nosaukumu no senā pilsētas vaļņa, kura atliekas vairākās vietās ielas kreisajā pusē redzamas vēl tagad.

Vaļņu ielā 26 paceļas divi apaļi pilsētas mūra bastioni, uz kuriem stāvējuši lielgabali.

Vaļņu un stāvās un šaurās Ūdens ielas krustojumā bijis Moku tornis, kur viduslaikos pratināti un spīdzināti «ķecerī».

Pilsētas senais valnis Vaļņu ielā

Vaļņu ielā 21 atrodas Cēsu pienotava.

Kopš 1912. gada Vaļņu ielā darbojas kinoteātris «Cīņa» (agrākā «Metropole»). Līdz 1940. gadam tas bija vienīgais kinoteātris Cēsīs. Tagad Cēsu rajonā darbojas četri stacionāri kinoteātri un septiņas ceļojošas kinoteātris, kas apkalpo visus rajona kolhozus. Šajā septiņgadē Cēsīs paredzēts uzcelt vēl vienu kinoteātri. 1905. un 1917. gadā kinoteātra telpās notika mītiņi un sapulces. 1917. gadā šeit runājis arī Latvijas Komunistiskās partijas dibinātājs, Padomju Latvijas valdības galva P. Stučka.

Pa Vaļņu ielu var nokļūt šā maršruta izejas punktā — Uzvaras laukumā.

3. MARŠRUTS

Marksa iela — Cēsu 1. vidusskola — Rucka — Lāči — Vecliberti — Uzvaras laukums. Kopgarums — 7 km.

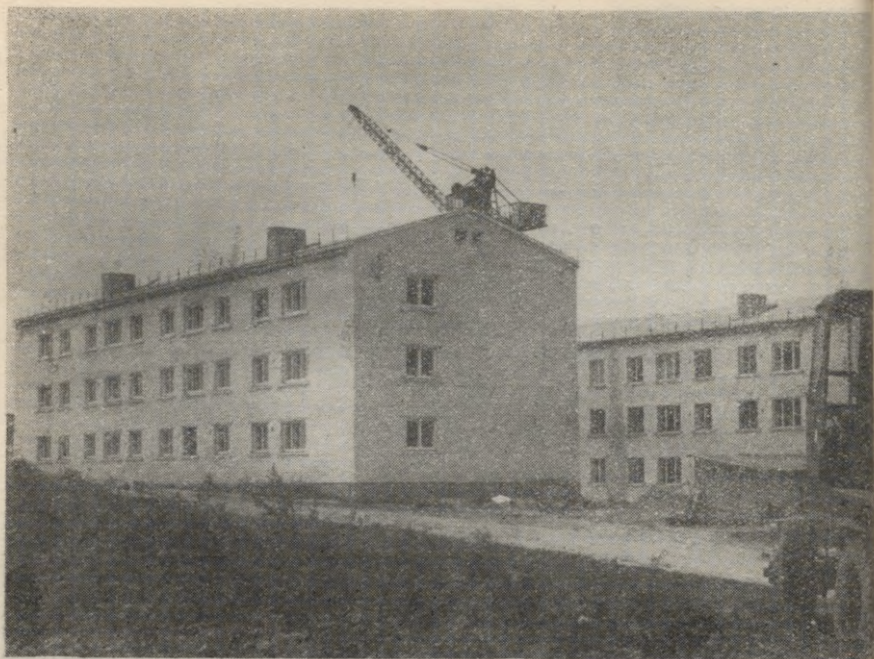
Marksa ielā 3 atrodas Cēsu arodskolas priekšzīmīgi iekārtotās mācību darbnīcas (skat. 2. maršrutu).

Tālāk pie dzelzceļa pārbrauktuves atrodas Cēsu būvmateriālu rūpnīcas kaļķu cehs (skat. 4. maršrutu).

Aiz dzelzceļa pārbrauktuves kalnā paceļas Cēsu 1. vidusskolas staltā ēka, kas celta 1938. gadā. Lielā Tēvijas kara laikā vācu fašisti atkāpjoties skolu node-

Cēsu 1. vidusskola

Jauni dzīvojamie nami Zvirbuļu kalnā

dzināja. Pēc kara cēsinieki to atkal atjaunoja. Šī ir lielākā skola rajonā — tajā mācās apmēram 900 skolēnu. Te mācījusies kādreizējā Latvijas un Baltijas čempione slēpošanā, Lielajā Tēvijas karā varoņa nāvē kritusi snai-pere Ērika Gaile, kuras vārdā nosaukta skolas pionieru vienība.

Vienu kilometru no Cēsu 1. vidusskolas atrodas Cēsu putnkopības un inkubatoru stacija.

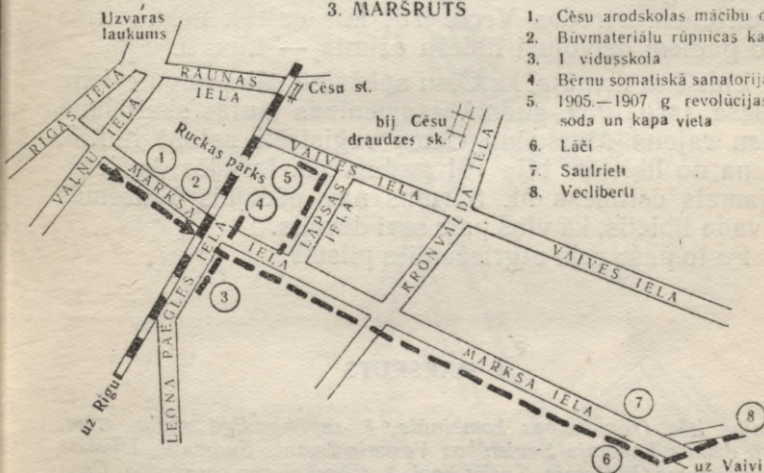
Skaistajā Ruckas parkā bijušās muižas pili iekārtota Cēsu bērnu somatiskā sanatorija.

Ar Rucku saistās vairāki notikumi 1905.—1907. gada

revolūcijas laikā. Bijušās Ruckas muižas pagrabos ieslodzīti un spīdzināti daudzi revolucionāri. Daži no viņiem nošauti un aprakti parka ziemeļrietumu stūrī. Šajā vietā vēlāk uzcelts pieminēklis.

Ruckas parkā sastopams retais, aizsargājамais bezmugurkaulnieks — parku vīngliemezis. Tas ir mūsu lielākais sauszemes čaulainais gliemezis. Domājams, tos jau viduslaikos te ievēdīs vācu bruņinieku ordenis un mūki.

3. MARŠRUTS

1. Cēsu arodskolas mācību darbnīca
2. Būvmateriālu rūpnīcas kaļķu eķis
3. 1. vidusskola
4. Bērnu somatiskā sanatorija
5. 1905.—1907 g. revolūcijas dalībnieku sōda un kapa vieta
6. Lāči
7. Saulrieti
8. Vecliberti

Aiz Ruckas parka pa kreisi nogriežas Lapsas iela, kas iziet uz ceļa, pa kuru var nokļūt Veismaņos, pie Sārumu pilskalna (6 km no Cēsīm) un Dāvida dzirnavām (apmēram 3 km no Sārumu pilskalna), par ko pastāstīts, runājot par Priekuļu apkārtni (skat. 1. maršrutu pa Cēsu apkārtni).

Turpinot maršrutu pa Marksa ielu, tūlīt aiz pilsētas ceļa labajā pusē ieraugām Lāču mājas, kur tagad atrodas šķirnes lopu sagādes kantoris. Lāčos ilgu laiku dzīvojis un sarakstījis daudz darbu latviešu rakstnieks Jānis Poruks. Pie J. Poruka bieži ciemojies rakstnieks R. Blaumanis, komponists E. Dārziņš un citi mākslinieki. Lāčos E. Dārziņš komponējis plaši pazīstamo «Melanholisko valsī».

Aiz Lāčiem pa kreisi no ceļa ir Saulrieti, kur atrodas Latvenergo transformatoru rūpnīca. Kilometru no Saulrietiem atrodas Vecliberti, kur vairāk nekā pirms 200 gadiem dzīvojusi lībiešu dzimta — Liberti.

Līdz šim domāja, ka Cēsu apkārtnē vairs nav neviena lībieša, taču 1959. gada Vissavienības tautas skaitīšanā Cēsu rajona Mārsnēnu ciemā reģistrēti astoņi lībieši. Viena no lībietēm bija 101 gadu veca. Izrādās, ka ievērojamais celtnieks M. Sārums nav pēdējais Vidzemes novada lībietis, kā viņš pats sevi dēvējis.

Pa to pašu ceļu atgriezāties pilsētā.

4. MARŠRUTS

Gaujas iela (rūpniecības kombināts, 1. septiņgadīgā skola, māja, kurā dzimis Padomju Savienības Varonis Imants Sudmalis, bijušais Cēsu cietums, Vinterala, Turku kapi, 3. tuberkulozes sanatorija, Cēsu būvmateriālu rūpniecības ķieģeļu ceplis) — Gauja — VACP atpūtas nams «Ciruliši» — Cirulišu iela — Kovārņu iela — Ligatnes iela — Gaujas iela — Uzvaras laukums. Kopgarums — 9 km.

No paša Gaujas ielas sākuma dodāties līdz Gaujai.

Dzīvojamā māja Gaujas ielā 6, kur tagad atrodas projektu-tāmju birojs, ir XVIII gs. arhitektūras piemineklis. Tā celta pseidoklasiskā stilā.

Māja, kur dzimis Padomju Savienības Varonis Imants Sudmalis

Gaujas ielā 20 atrodas Cēsu rūpniecības kombināta kantoris un dažas darbnīcas.

Tas ražo mēbeles, vilnas audumus, uzkarināmos sliežu ceļus darbu mehanizēšanai lopkopības fermās, ķieģeļus, meliorācijas drenu caurules u. c. Rūpniecības kombināta produkcija pazīstama aiz mūsu republikas robežām.

Cēsu rūpniecības kombināts ir kļuvis par vienu no lielākajiem vietējās rūpniecības kombinātiem republikā.

Gaujas ielā 17 atrodas Cēsu 1. septiņgadīgā skola. Jaunajā namā skola pārnākusi 1913. gadā. Cēsu 1. septiņgadīgā skola 1926. gadā nosvinēja savas pastāvēšanas 300. gadadienu.

Gaujas un Imanta Sudmaļa ielas stūrī 1958. gada 29. oktobrī atklāja pagaidu pieminekli legendārajam partizānim Padomju Savienības Varonim Imantam Sudmalim. Imanta Sudmaļa ielā 17 piemiņas plāksne pie koka nama vēsti, ka te 1916. gada 18. februārī dzimis Imants Sudmalis. Padomju Savienības Varoņa nosaukums viņam piešķirts pēc nāves. Sudmaļu ģimene drīz pārcēlās uz Liepāju, kur Imants pavadīja savus skolas gadus.

Bijušajā Cēsu cietumā Gaujas ielā 23 carisma un buržuāziskās Latvijas laikā smakuši daudzi ievērojami revolucionārie cīnītāji un progresīvie sabiedriskie darbinieki. Piecus gadus (1907.—1912. g.) Cēsu cietumā bija ieslodzīts slavenais revolucionārais cīnītājs Kārlis Baumanis. No 1904. līdz 1905. gadam te atradās arī aktīvais partijas un padomju darbinieks, diplomāts, rakstnieks Jānis Straujāns. Par revolucionārā dzejnieka E. Veidenbauma kopoto rakstu sastādīšanu un tajā ievietoto revolucionāro apcerējumu «Gabals iz tautsaimniecības» 1910. un 1911. gadā uz sešiem mēnešiem cietumā ieslodzīts dzejnieks E. Treimanis-Zvārgulis. Te gūtie pārdzīvojumi izteikti dzejoļu krājumā «Cietuma rozes».

Tālāk Gaujas ielu šķērso Vintera grava, kas ir sevišķi skaista ievziedu laikā. 100 metrus no Gaujas ielas pa kreisi Vintera gravā atrodas visdziļākā ala Latvijā (apmēram 45 m dziļa), kas izveidojusies baltajā smilšakmenī. Ar Latvijas PSR Ministru Padomes 1957. gada lēmumu šī ala ir saudzējams ģeoloģisks objekts. Nobrukumi, it sevišķi pavasaros, nedaudz samazinājuši Vinteras dziļumu.

No Gaujas ielas pa kreisi nogriežas Cīrulišu iela, kas ved uz VACP atpūtas namu «Cīruliši» (1 km). Ja dodamies uz priekšu pa Gaujas ielu, pie atpūtas nama nonākam no citas puses. Gaujas ielas labajā pusē starp Liepu ielu un Dārtas ielu nesen uzcelti trīs lieli dzīvojamie nami. Divos no tiem dzīvo Cēsu būvmateriālu rūpnīcas strādnieki. Tālāk pa labi kokos ieslēpušies Cēsu Sanatorijas meža skolas korpusi. Gaujas ielas kreisajā pusē, kur pirms dažiem gadiem vēl pletās ģimenes dārziņi, tagad izveidojies jauks individuālo būvētāju rajons.

Imantas ielas atzarojumā atrodas Turku kapi, kuros apglabāti 26 turki.

Vintera grava

Turku kapi

Ap 1880. gadu pilsētas valde kapos uzlika pelēka granīta kapa akmeni ar turku pusmēnesi.

Turku piemineklis un kapi pašreizējā veidā atklāti 1937. gadā.

Gaujas ielā 88 priežu mežā iekārtota 3. tuberkulozes sanatorija 175 slimniekiem. Svaigais gaiss, klusums un priekšzīmīgā ārstēšana veicina slimnieku drīzu izveseļošanos.

Sanatorijā par ārstu strādā Miervaldis Bērziņš — Latvijas PSR Valsts prēmijas laureāts rakstnieks Miervaldis Birze.

Sajā septiņgadē paredzēts uzcelt jaunu lielu sanatorijas korpusu.

Pa Cepļa ielu nonākam pie Cēsu būvmateriālu rūpnīcas ķieģeļu cepļa. Cēsu būvmateriālu rūpnīcas ražotie

Cēsu būvmateriālu rūpnīcas ķieģeļu ceplis

Plūdi 1956. gadā

augstvērtīgie ķieģeļi iemūrēti ne tikai Latvijas PSR, bet arī Māskavas, Ļeņingradas un pat Tālo Austrumu jaunceltnēs. Ķieģeļu ražošana strauji aug. Salīdzinot ar 1946. gadu, rūpnīca ķieģeļu ražošanu palielinājusi 11 reizes — gadā tā ražo vairāk nekā 10 miljonus ķieģeļu.

Rūpnīca ražo arī drenāžas caurules, blokus iežogojumiem un pārsegumiem, palodžu pārsedzes, maltos kaļķus u. c.

Rūpnīca strauji aug. Pēc kapitāldarbu veikšanas Cēsu būvmateriālu rūpnīca kļūs par modernāko šāda veida rūpnīcu republikā. Produkcijas izlaide dubultosies.

Rūpnīcā plaši izvērsusies racionalizatoru un nova-

toru kustība. 1956. gadā rūpnīcas kolektīvs izstrādājis 106 racionalizācijas priekšlikumus. 91 no tiem ieviests ražošanā un gadā dod gandrīz 300 000 rubļu ietaupījuma. Rūpnīcas racionalizatoru kolektīvs 1954.—1956. gadā un arī 1959. gadā republikas būvmateriālu ražotāju saimē ieguvis pirmo vietu. Visi darba procesi rūpnīcā mehānizēti. Rūpnīcā strādā arī komunistiskā darba brigādes.

Pa Gaujas ielu turpinām maršrutu. Apmēram 150 m no Gaujas tilta starp Gaujas ielu un Cēsu būvmateriālu rūpnīcas ķieģeļu cepli atrodas Zvanu klintis. Drīz klāt arī krāšņā Gauja, ko savos dzejoļos apdziedājuši daudzi dzejnieki.

Gauja ir garākā upe, kas visā savā garumā (461 km) tek pa Latvijas teritoriju. Tās izteka meklējama Vidzemes Centrālajā augstienē. Gauja ir viena no straujākajām upēm Latvijā. Tā bieži maina gultni, tāpēc plūstošo smilšu un atvaru dēļ peldēšanās te ļoti bīstama. Gauja pie Cēsīm ir 22,5 m virs jūras līmeņa. Palu laikā ūdens līmenis stipri ceļas un upe iziet no krastiem.

Pāri Gaujai pie Cēsīm ved 72 m garš koka tilts, kas uzcelts pēc Lielā Tēvijas kara. 1905. gadā celto dzelzs tiltu 1944. gadā vācu fašisti atkāpjoties uzspridzināja.

Mūsu ceļa mērķis ir atpūtas nams «Cīruliši». Uz turieni var nokļūt pa vairākiem ceļiem: 1) nogājuši no tilta pa Gaujas kreiso krastu uz leju nepilnu kilometru, nonākam pie peldvietas. Apmēram pēc 1 km gājiena pa meža celiņu sasniedzam «Cīrulišus»; 2) «Cīrulišos» var nokļūt, arī ejot gar ķieģeļu cepli pa Cepļa ielu, tad pa Alkšņu un Kovārņu ielu; 3) atnākot atpakaļ līdz Turku kapiem, pa Pētera un Cīrulišu ielu nonākam «Cīrulišos».

Atpūtas nams «Cīruliši». Vecais korpuss

Skaists ir gājiens pa Gaujas kreiso krastu. Mežā iepretī «Cīrulišiem» ir stāvas kraujas un klusas Gaujas attekas. No kādas smilšakmens alas iztek dzidrs avotiņš. Šo ceļu no «Cīrulišiem» uz Gauju iemiņojuši atpūtnieki.

VACP atpūtas nams «Cīruliši» ir viens no populārākajiem atpūtas namiem republikā. Ziemā katrā maiņā te atpūšas 170 viesu, vasarā — 300. Katru gadu «Cīrulišos» atpūšas apmēram 8000 cilvēku. Atpūtnieku rīcībā ir bibliotēka, stacionārs kino, pasts, autobuss izbraukumiem.

«Cīrulišos» ir skaisti kā ziemu, tā vasaru. 170 pāri slēpju un daudzas ragaviņas ziemā nodrošina katram

Pēckara laikā uzceltais korpuss

veselīgu atpūtu. Latvijas Valsts fiziskās kultūras institūts ik gadus šeit rīko treniņnometnes slēpošanā.

1959. gadā atpūtas namam uzsākta jauna kluba celtniecība. Klubu paredzēts nodot ekspluatācijā 1960. gadā. 1961. gadā nodos ekspluatācijā jaunu korpusu 75 atpūtniekiem. 1962. gadā «Cīrulīšos» varēs atpūsties apmēram 9500 cilvēku. Septiņgadē paredzēts vēl vairāk labiekārtot atpūtas namu un izvērst tā celtniecību.

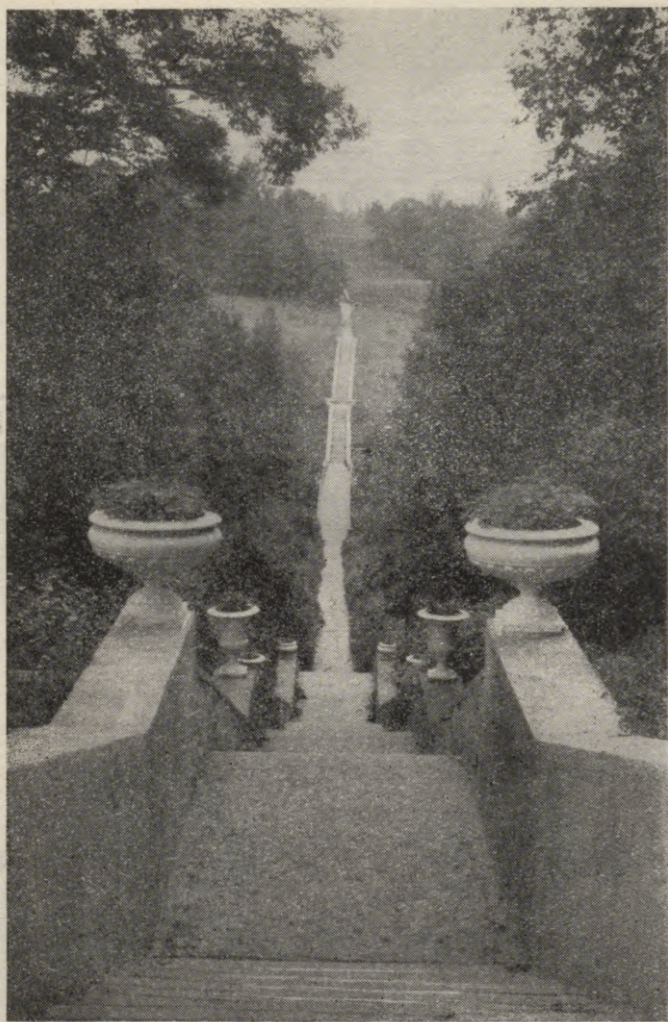
Atpūtas nama teritorijā izveidoti asfaltēti vai grantēti celiņi, labi kopti apstādījumi un puķu dobes, skaistākās vietās ierīkoti soliņi un lapenes. Ierīkoti arī sporta spēļu laukumi. Uzmanību saista puskilometru garās, terasveidīgās kāpnes un tiltiņš pāri gravai.

Dārzā uzcelta estrāde.

Gaujas senleja no «Cīrulišiem» līdz Līgatnes ietekai un Amatas lejtece 2000 ha platībā ir aizsargājams dabas objekts. Šajā rajonā ir sastopami reti ieži un augi. Te jāmin milzīgais baltais vītols, kas Gaujas ielejā sasniedz savas izplatības ziemeļu robežu Eiropā. Šeit aug arī parastā zalktene, vienīgais augs mūsu republikā, kam novērota kauliforija — parādība, kad auga ziedi un vēlāk augļi attīstās tieši uz stumbra. Parastā zalktene ir viens no indīgākajiem augiem mūsu republikā. Lejpus Cēsīm

Korpuss, kas uzcelts pēdējos gados

«Cirulišu» parks

krastu nogāzē aizsargājamā joslā sastopamas villainās gundegas un parastās melnodzenes, kā arī daudzi citi reti augi.

No mūsu florā reti izplatītiem augiem Cēsis un Cēsu apkārtnē aug zarainā lācauza, staltā lācauza, daudzsakņu meldri, mazziedu grīslis, šķautnainie sīpoli, dzeltenās dzegužkorpītes, purvāju vienlapes, plankumainās dzegužpuķes, purva mirte (balzamkārklis), linu sūrenes, spožsēkļu montijas, zāļlapu smiltenītes, Tatārijas plaukšķenes, parastie ozoliņi, dzeltenās korpītes, villainās gundegas, dzeltenās akmeņlauzītes, smaržīgās zemenes, dakšveida platkājiņi, austrumu bitenes, Kasubijas viķi, melnējošās dedestiņas, dzeltenās saulrozītes, kalnu vijolītes, pamišziedu daudzlapes, parastās čūskmēlītes, skarbzobainās kosas, Frīza ežgalvītes, platlapu cinna, parastā bekmānija, slaidā kelerija, skrajziedu skarene, ūdensērķšķu zāle, Lietuvas ūdenszāle, spilvenveida punkcinelija, smaillapu kārklis (apstādījumos) u. c.

Gaujas krastos pie Cēsīm atrasts daudz seno bruņu zivju atlieku.

Vāļu kalnus, kas atrodas netālu no «Cīrulišiem», iemīlojuši slēpotāji. Vāļu kalnu un Meijermuižas apkārtnē ir ļoti krāšņa. No šejienes paveras skaists skats uz Cēsīm un to apkārtni. No Meijermuižas pa vairākiem celiņiem var nokļūt pie Gaujas. Viens no tiem noved pie Sarkanās alas.

Pa Cīrulišu ielu dodamies atpakaļ uz pilsētu. 150—200 m no Cīrulišu un Kovārņu ielas krustojuma pie Kalnaviesišu mājām dziļā gravā baltās devona smilšakmens klints pakājē iztek Svētavots jeb Mīlestības avots. Stāsta, ka Svētavota ūdenim piemītot dziedinošs spēks.

No Cīrulišu ielas labi pārredzamas Cēsis.

5. MARSRUTS

LKP Cēsu rajona komiteja — Padomju iela — Komjaunatnes iela (2. septiņgadīgā skola, slimnīca, Bērzaines kapi, Cēsu Sanatorijas meža skola) — Priedes iela — Dzirnavu iela (tēlnieka K. Jansona darbnīca Siļķēs, Cēsu bērnu tuberkulozes sanatorija «Gaujasliči», pionieru nometne «Gauja») — Gaujasliču iela — 21. jūlija iela — Cēsu bērnu nams — 21. jūlija iela — Uzvaras laukums. Kopgarums — 9 km.

Maršrutu sākam no LKP Cēsu rajona komitejas, kas atrodas Komjaunatnes un Padomju ielas krustojumā. Aiz mājas Komjaunatnes ielā 28 viduslaikos atradies

LKP Cēsu rajona komitejas nams

Lejtornis (Monētu tornis), kur ordeņa laikā kalta nauda.

Padomju ielā 15 atrodas poliklīnika, kas pārbūvētājās telpās iekārtota tikai pēc kara — 1949. gadā. Poliklīnika apgādāta ar modernu aparatūru.

Pretī poliklīnikai atrodas Cēsu 1. bērnudārzs.

Aiz poliklīnikas atrodas Pionieru nams, kurā dažādos pulciņos aktīvi darbojas Cēsu skolu pionieri. Pionieru nama aviomodelisti un jaunie naturālisti vairākkārt izcīnījuši godalgotas vietas republikas mēroga sacensībās un konkursos.

Padomju ielā 19 darbojas Cēsu pilsētas bērnu sporta skola, kas ir viena no labākajām republikā. Padomju ielā 20 līdz 1916. gadam dzīvojis E. Treimanis-Zvārgulis.

Turpinām maršrutu atkal pa Komjaunatnes ielu.

Komjaunatnes ielā 32 atrodas Cēsu 2. septiņgadīgā skola. Skolas tūristi un novadpētnieki savākuši daudz interesanta materiāla par Cēsīm un to apkārtni.

Komjaunatnes ielā 33 ir Cēsu rajona Izpildu komiteja.

Blakus Izpildu komitejai atrodas Cēsu medicīnas skola.

Cēsu rajona slimnīca Komjaunatnes ielā 44 apgādāta ar modernu aparatūru. Slimnīcā pašlaik var ārstēties 200 cilvēku. Par viņu veselību rūpējas vairāk nekā 30 ārstu. Drīz tiks sākti jauna slimnīcas korpusa celtniecības darbi.

Pirms tagadējās Cēsu rajona slimnīcas uzcelšanas slimnīca atradās nelielā koka mājā Komjaunatnes ielā 27. Šī māja nebija piemērota slimnīcas vajadzībām. Tajā varēja uzņemt tikai 20—30 slimniekus. Slimnīcas vadītājs Dr. Adolfi pagājušā gadsimta otrajā pusē savā dienesta rakstā medicīnas valdei ziņoja, ka telpas esot mazas, aukstas, neesot kantora un operāciju telpu.

Piemineklis 1905.—1907. gada revolūcijas dalībniekam J. Ozolam
Bērzaines kapsētā

6*

Slimnīcā esot tikai divi instrumenti — stobriņš un «ragi» (bankas). Liķu sekcijas notiekot zem klajas debess.

1881. gadā tika uzcelta tagadējās slimnīcas ķirurģiskās nodaļas ēka, kurā varēja ievietot 60 slimniekus, 1930. gadā — tagadējā iekšķīgo slimību nodaļas ēka, bet 1938. gadā — infekcijas slimību nodaļas ēka. Slimnīcas medicīniskais personāls buržuāziskās Latvijas laikā bija ļoti mazs — tikai 5 ārsti.

Gar slimnīcu dodamies tālāk. Aiz Vintera gravas upītes pa kreisi no Komjaunatnes ielas atrodas skaistie, terasveidīgie Bērzaines kapi. Kapos apglabāts viens no 1905. gada revolucionārās kustības vadītājiem un sociāldemokrātiskās organizācijas radītājiem Cēsīs grāmatizdevējs J. Ozols, kam te uzcelts piemineklis. 1906. gada 25. janvārī pēc lauka kara tiesas sprieduma Bērzaines kapos nošāva revolucionārus Pēteri Pētersonu un galdnieku Šneideru.

1906. gada 12. februārī pēc Pēterburgas kara apgabala pagaidu tiesas sprieduma šajos pašos kapos nošauti revolucionāri Pēteris Kelte, Roberts Vecītis, Kārlis Pitruks, Jānis Porietis, bet revolucionāram Jānim Grinbergam piespriests nāves sods aizstāts ar 15 gadiem katorgā. Vēl šodien zaļo priede un bērzs, kur nošauti revolucionāri. Viņu soda vietā uzcelts granīta piemineklis. Kapos paceļas piemineklis Cēsīs badā un slimībās mirušiem 472 Kurzemes un Zemgales bēgļiem, kas Cēsīs bija apmetušies pirmā pasaules kara laikā, bēgot no latviešu tautas nīknākā ienaidnieka — vācu iebrucējiem. Šajos kapos guldīti arī Lielajā Tēvijas karā krijušie padomju karavīri.

Kalnā paceļas Cēsu Sanatorijas meža skola, kas iekārtota bijušā Cēsu Skolotāju institūta telpās. Cēsu pilsētas daļu Cēsu Sanatorijas meža skolas apkārtne

Padomju karavīru atdusas vieta Bērzaines kapsētā

sauc par Bērzaini. Skolā mācās un uzlabo savu veselību 250 bērni no visas republikas. Te labi noorganizēts mācību un audzināšanas darbs, kā arī medicīniskā palīdzība. Skola bagātīgi apgādāta ar mācību un uzskates līdzekļiem. Te ir labi iekārtots medicīniskais kabinets, rentgena kabinets utt. Nodarbības svaigā gaisā un pastaigas mežā labvēlīgi ietekmē bērnu veselību.

Interesanta ir šās skolas vēsture.

Līdz 1915. gadam te bija Vidzemes bruņniecības Aleksandra II ģimnāzija. 1825. gadā to dibināja slavenā šveī-

Cēsu Sanatorijas meža skola

ciešu pedagoga Pestalocija audzēknis Alberts Holanders. Sākumā skolā bija tikai jaunākās klases, bet no 1837. gada — arī vecākās. Skola sākumā bija izvietota bijušās tabakas fabrikas telpās, kas atradās aiz tagadējās Cēsu Sanatorijas meža skolas darbinieku dzīvojamās mājas. Vēlāk to pārcēla uz tā saucamo Balto māju. Piecdesmitajos gados skolā jau bija 146 skolēni. Bērzaines ģimnāzijā sagatavoti skolotāji ar plašām zināšanām.

Vēlāk skolu nopirka Vidzemes bruņniecība, kas 1882. gadā uzcēla pašreizējo ēku. Tanī pašā laikā uzcelta arī skolotāju un direktora māja, kas nodegusi pirmā pasaules kara laikā.

Bruņniecības ģimnāzija Bērzainē pastāvēja līdz pirmajam pasaules karam.

Ģimnāzijā no 1851. līdz 1854. gadam mācījies slavenais ķirurgs, aseptikas metodes izstrādātājs Ernests Bergmanis. Te mācījies arī Latvijas PSR Tautas mākslinieks komponists Ālfrēds Kalniņš.

Pirmā pasaules kara laikā skolas telpās atradās Krievijas 12. armijas štābs.

Bērzaines ģimnāzijas pedagoģiskajā klasē no 1920. līdz 1922. gadam mācījies latviešu partizāņu kustības vadītājs vācu okupētajā Latvijā Lielā Tēvijas kara laikā — Padomju Savienības Varonis Otomārs Oškalns. Viņa vadībā buržuāziskās Latvijas laikā Bērzaines ģimnāzijā darbojās nelegāla revolucionārās jaunatnes organizācija.

No 1938. līdz 1940. gadam šajās telpās bija skolotāju institūts, vācu okupācijas laikā — vācu karavīru slimnīca, bet no 1944. līdz 1955. gadam — Cēsu Skolotāju institūts. Pēc Cēsu Skolotāju institūta likvidēšanas te ierīkota Cēsu Sanatorijas meža skola.

Cēsu Skolotāju institūts pēckara laikā sagatavojis apmēram 1300 skolotāju.

Tālu aizskanējusi Cēsu Skolotāju institūta dziedātāju slava. Cēsu Skolotāju institūta jauktais koris bijušā studenta I. Kokara vadībā kā Pirmajos, tā Otrajos Padomju Latvijas dziesmu svētkos izcīnīja ceļojošo karogu.

Apskatījuši Cēsu Sanatorijas meža skolu, iegriezāmie Egļu ielā. Seit atrasti zilie māli, kas ir vieni no labākajiem plastiskajiem māliem Padomju Savienībā. Tos izlieto tēlniecībā. 1956. gadā Vissavienības mākslas fonda uzdevumā te izrakti 600 kubikmetri zilo mālu, kas nosūtīti uz Maskavu, Minsku un citām pilsētām.

Atgriezāmie atkal pie Cēsu Sanatorijas meža skolas un dodāmie pāri skaistai gravai, kuras nogāzē aug kupla bērzu birztaļa.

Nonākam Priedes ielā, pa kuru dodāmie tālāk.

Gauja pie Siļķēm

No Priedes ielas pa kreisi redzams māju puduris «Blaņķīši». Stāvās nogāzes pie «Blaņķīšiem» piemērotas slaloma sacensībām.

Pārgājuši pāri nelielai upītei, nogriežamies pa kreisi. Netālu atrodas tēlnieka K. Jansona moderni iekārtotā tēlniecības darbnīca. Te ir tā saucamā smagā darbnīca, kur iecerētais tēls atdzimst akmenī. Veidošanas darbnīca atrodas Siļķēs (apmēram 300 m no šejienes), kur dzīvo

arī pats tēlnieks. Pēc izcilā tēlnieka meta veidoti rakstnieku A. Deglava un T. Zeiferta kapu pieminekļi, rakstnieka A. Saulieša krūšutēls, piemineklis Lielajā Tēvijas karā kritušajiem padomju karavīriem 1. Maija parkā Cēsīs. K. Jansons darinājis metu arī V. I. Ļeņina piemineklim, kas 1959. gadā uzcelts Uzvaras laukumā Cēsīs.

K. Jansons daudz pūļu veltī jauno tēlnieku sagatavošanai. Viņa darbnīcā praktizējas Latvijas Valsts mākslas akadēmijas studenti.

Bērnu tuberkulozes sanatorija «Gaujaslīči»

Ceļu krustojumā aiz tēlniecības darbnīcas, plaši izpletusi zarus, zaļo veca goba.

Iepretī Silķēm otrā pusē Gaujai redzams krāšņais Raiskuma līcis.

No Silķēm pa labi ceļš pa Gaujas krastu ved uz bērnu tuberkulozes sanatoriju «Gaujaslīči», kas ir viena no vecākajām bērnu tuberkulozes sanatorijām republikā. Tā celta speciāli sanatorijas vajadzībām un atklāta 1939. gadā. Telpas gaišas, saulainas, jo ārsienas pa lielākai daļai veido iogi. Izbūvētas speciālas verandas gulēšanai

Pionieru nometne «Gauja»

svaigā gaisā. Sanatorijā ārstējas un mācās 75 bērni. Par viņiem rūpējas liels darbinieku kolektīvs. Vieta ļoti piemērota sanatorijai — visapkārt plašs priežu mežs.

Vasarā te dzirdama bungu riboņa, tauru skaņas un jautras bērnu balsis. Pionieri no visām republikas malām vasaras un arī ziemas brīvdienas pavada Izglītības darbinieku arodbiedrības republikāniskās padomes pionieru nometnē «Gauja», kas atrodas Pipariņos. Nometne ir blakus bērnu tuberkulozes sanatorijai «Gaujasliči». Tagadējās pionieru nometnes korpuss celts 1930. gadā karavīru sanatorijas vajadzībām. Padomju varas laikā bijušās karavīru sanatorijas telpas nodotas pionieru rīcībā. Sporta nodarbībās, pārgājienos, makšķerēšanā un dažādās rotaļās pionieri pavada brīvdienas. Vakaros Gaujas krastos sprēgā pionieru uguns kuri, skan muzika un dziesmas. Gaujas krasti te ir ļoti krāšņi — stāvas kraujas mijas ar gleznainiem upes līčiem.

Pa Gaujasliču ielu atgriežamies Cēsīs. Pilsētā ērti var nokļūt ar piepilsētas autobusu.

Mežā pie Gaujasliču ielas un Meža kapos apglabāti kritušie Padomju Armijas karavīri.

Aiz priežu meža paveras plašs skats uz Cēsu pilsētu. Pubuliņu un Vizbuļu māju apkārtnē ir ļoti paugurains reljefs, tāpēc te bieži tiek rīkotas slēpošanas sacensības.

Pie Cēsu bērnu nama — Tālavas ielā 7/9 1958. gadā ierīkots trampīns lēkšanai ar slēpēm.

Pilsētā atgriežamies pa 21. jūlija ielu. 21. jūlija ielā 40 ir Cēsu remontu un celtniecības kantora jaunās, modernās kopmītnes, kas uzceltas 1959. gadā.

Apmēram 400 m no kopmītnēm priedulājā pie Bulu mājām atrodas divu nezināmu 1905.—1907. gada revolūcijas dalībnieku soda un kapa vieta. Te uzlikta piemiņas plāksne.

Jaunais individuālo būvētāju rajons netālu no Oktobra parka

Pa labi no 21. jūlija ielas pie Lejas kapiem atrodas būvlaukums, kur tiek celtas Cēsu remontu un celtniecības kantora jaunās darbnīcas un pārvaldes ēkas.

Pa kreisi no 21. jūlija ielas ieraugām veselu jaunu pilsētiņu. Pēdējā laikā te radies individuālo būvētāju rajons.

Netālu no Oktobra parka ir Lejas kapi, kur apglabāts ievērojamais celtnieks M. Sārums. Viņa kaps atrodas kreisajā pusē pie ieejas kapsētā. (Par M. Sārumu sīkāk pastāstīts 1. maršrutā pa Cēsu apkārtni.)

Sajos kapos apglabāti arī pirmajā pasaules karā kritušie latviešu strēlnieki un 35 Lielajā Tēvijas karā kritušie Padomju Armijas karavīri.

Pie Oktobra parka atrodas Cēsu alus rūpnīca, kas ražo dažādu šķirņu alu un limonādi. Kopš 1945. gada

rūpnīca produkcijas izlaidi gadā četrkāšojusi. Rūpnīcā plaši ieviesta darbu mehanizācija, atsevišķus darba procesus veic pusautomāti. Rūpnīcā tiek veikti plaši rekonstrukcijas darbi, kas ražošanas jaudu stipri kāpinās.

6. MARŠRUTS

Uzvaras laukums — Sarkanarmijas iela — Poruka iela — Kronvalda iela — Poruka iela — Palmu iela — Rūpniecības iela — Sarkanarmijas iela. Kopgarums — 5 km.

Vispirms apskatām jauno sporta stadionu, kura celtniecība tuvojas nobeigumam. Tas atrodas starp Sarkanarmijas ielu, Poruka ielu un Uzvaras bulvāri. Stadions aizņem 5 ha lielu platību. Te paredzēts ierīkot futbola laukumu, skrejceļņus, vairākus vieglatlētikas sektorus, divus basketbola laukumus, tenisa laukumus, gorodki laukumus, peldbaseinu. Stadionā būs vietas 5000 skatītājiem. Starp Poruka ielu un Uzvaras bulvāri septiņgadē paredzēts uzcelt sporta namu.

No Sarkanarmijas ielas pa labi nogriežas Poruka iela.

1906. gada 2. februāra naktī Sarkanarmijas un Poruka ielas krustojumā soda ekspedīcija nošāva revolucionāru J. Ozolu.

Pretī Poruka ielai Sarkanarmijas ielā šajā septiņgadē pacelsies Cēsu 2. vidusskolas jaunais korpuss.

Aiz stadiona nogriežamies pa Poruka ielu un, pārgājuši pāri dzelzceļam, nokļūstam Lauciņos.

Lauciņi līdz šim bija galvenokārt savrupmāju rajons. Pēdējā laikā te strauji izvērsās rūpniecības uzņēmumu

Skats uz Cēsīm no Jaunās pils torņa

celtniecība. Lauciņi kļūst par rūpniecības rajonu. Laučiņu rajona labiekārtošanai 1962. gadā paredzēts asignēt 3 miljonus rubļu. Lai uzlabotu Laučiņu rajona satiksmi ar pilsētas centru, pāri dzelzceļam pie stacijas paredzēts uzbūvēt gaisa tiltu kājniekiem.

Kronvalda ielā 38 atrodas 9. Autotransporta kantoris, darbnīcas un noliktavas. 9. Autotransporta kantoriem pieder 200 dažādas automašīnas. Nekad vēl Cēsīs un Cēsu rajonā nav bijis tik plašs autobusu satiksmes tīkls kā tagad.

Kronvalda ielā 38, aiz ATK, atrodas bijušās Cēsu draudzes skolas ēka. Tajā pirmās zināšanas guvis revo-

strādnieku vajadzībām jau uzcelti divi 24 dzīvokļu nami. Pavisam paredzēts uzcelt astoņus namus. Rūpnīcai uzcels arī bērnodārzu, ēdnīcu un veikalu.

Kronvalda ielā 24 atrodas Cēsu rūpniecības kombināta podniecības cehs, kur izgatavo dažādus traukus un glīti izstrādātus suvenīrus — vāzes, krūzes, kausus u. c.

Poruka ielas labajā pusē atrodas Lauciņu kapi, kas ir dzejnieka J. Poruka pirmā atdusas vieta. Vēlāk J. Poruka mirstīgās atliekas pārvestas uz Meža kapiem Rīgā. J. Poruka pirmajā kapa vietā uzstādīts piemiņas akmens.

Pagājuši dažus simtus metru pa Poruka ielu, nogriežamies pa kreisi Palmu ielā. Te redzamas Cēsu būvmateriālu rūpnīcas dolomīta lauztuves. Pie tām kādreiz atradās Glāznieku mājas (Rūpniecības ielā), kur dzimis dzejnieks E. Veidenbaums. Laika zobs jau sen tās iznīcinājis. Tikai Veidenbaumu stādītie koki vēl norāda, kur 1867. gadā kārts revolucionārā dzejnieka E. Veidenbauma šūpulis.

Kad E. Veidenbaumam ir pieci gadi, Veidenbaumi pārceļas uz Liepas ciema Kalāčiem, kur aizrit E. Veidenbauma dzīve (skat. 2. maršrutu pa Cēsu apkārtni).

Glāzniekos E. Veidenbauma piemiņai pielikta marmora plāksne.

Netālu no Glāzniekiem Valmieras šosejas malā atrodas Cēsu celtniecības pārvaldes dzelzsbetona konstrukciju rūpnīca. Cēsu celtniecības pārvalde veic celtniecības darbus astoņos apkārtējos rajonos. Tas ir viens no lielākajiem uzņēmumiem Cēsīs.

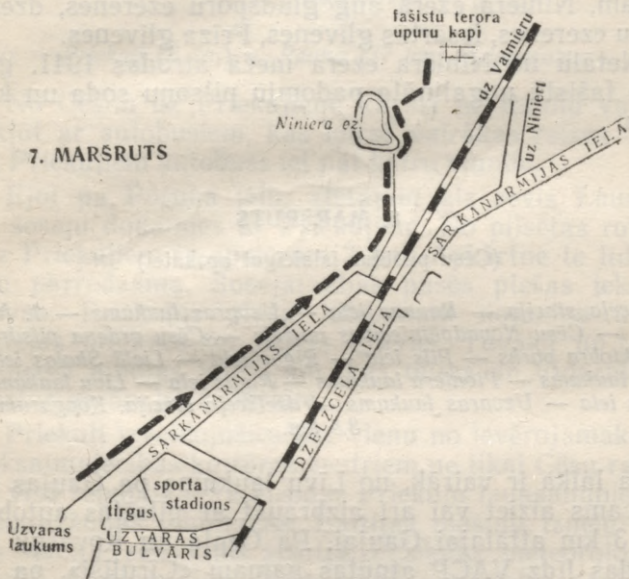
Pa Rūpniecības ielu nonākam Sarkanarmijas ielā, pa kuru atgriežamies pilsētas centrā. Šās ielas malās zaļo E. Veidenbauma vectēva stādītie ozoli.

Ja vēlas, no Glāzniekiem var doties uz Priekuļiem, kas atrodas 4 km no šejienes.

7. MARŠRUTS

Uzvaras laukums — Niniera ezers — Uzvaras laukums. Kopgarums — 6 km.

Šajā maršrutā iepazīstamies ar cēsinieku iemīloto atpūtas un peldu vietu — Niniera ezeru un tā apkārtni. Vasarās katru stundu no Cēsīm uz Niniera ezeru iet autobuss. Ejot kājām pa Sarkanarmijas ielu, jādodas

līdz pirmajai dzelzceļa pārbrauktuvei, tad jānogriežas pa kreisi. Pēc nepilnu divu kilometru gājiena pa lauku ceļu sasniedzam Niniera ezeru.

Ezers pasargāts no skarbiem vējiem, jo atrodas prieku mežā. Te ierīkota peldētava ar lēkšanas torni. Ap-

meklētāju rīcībā ir volejbola un basketbola laukumi, bērnu rotaļu laukumi, estrāde.

Peldēšanas sezona parasti tiek atklāta ar kombinēto stafeti, kur ietilpst krosa skrējiens, motobraukšana, riteņbraukšana, airēšana, peldēšana un šaušana. Vasarā te bieži notiek sporta sacensības, koncerti un jaunatnes atpūtas vakari.

No Niniera ezera Cēsis ņem ūdeni rūpnieciskām vajadzībām. Niniera ezerā aug gludsporu ezerenes, dzeloņsporu ezerenes, iesārtās glīvenes, Frīza glīvenes.

Netālu no Niniera ezera mežā atrodas 1941. gadā vācu fašistu nogalināto padomju pilsoņu soda un kapa vieta.

8. MARSRUTS

(Cēsu pilsētas īslaicīgai apskatei)

Dzelzceļa stacija — Raunas iela — Uzvaras laukums — 1. Maija parks — Cēsu Novadpētniecības muzejs — Cēsu ordeņa pilsdrupas un Oktobra parks — Pils iela — Rīgas iela — Lielā Školas iela — Rožu laukums — Pionieru laukums — Rīgas iela — Līvu laukums — Vaļņu iela — Uzvaras laukums — dzelzceļa stacija. Kopgarums — 3,5 km.

Ja laika ir vairāk, no Līvu laukuma pa Gaujas ielu ieteicams aiziet vai arī aizbraukt ar pilsētas autobusu līdz 3 km attāļajai Gaujai. Pa Cepļa un Kovārņu ielu jādodas līdz VACP atpūtas namam «Cīruliši», pa Kovārņu ielu līdz Līgatnes ielai. Pa Līgatnes un Gaujas ielu atgriežamies pilsētas centrā.

MARŠRUTI PA CĒSU APKĀRTNI

1. MARŠRUTS

Cēsis — Priekuļi (6 km) — Rauna (17 km). Kopgarums — 23 km.

No Cēsīm uz Priekuļiem, kā arī uz Raunu var ērti nokļūt ar autobusiem, kas kursē vairākas reizes dienā. Uz Priekuļiem autobuss iet pat katru stundu.

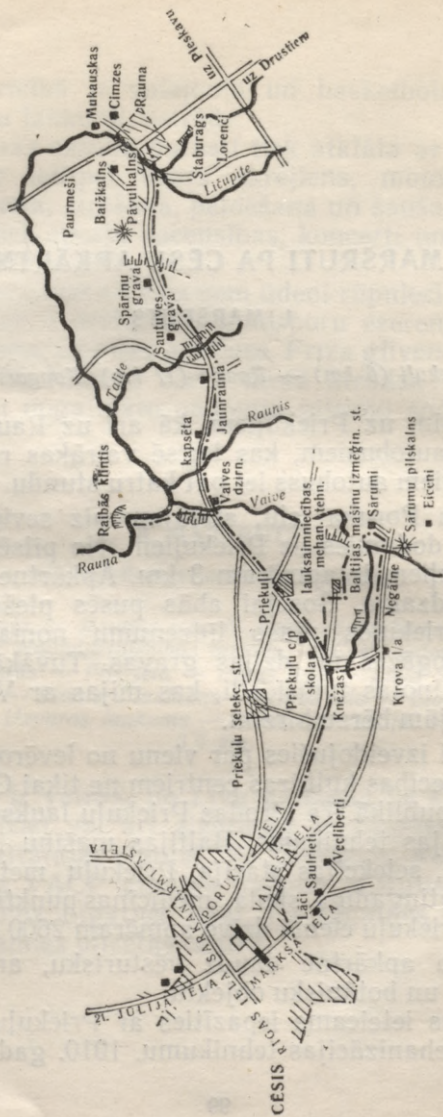
Ejot pa Poruka ielu, atstājam aiz sevis Lauciņus. Pa šoseju dodamies uz Priekuļiem. No pilsētas robežas līdz Priekuļiem ir apmēram 3 km. Apkārtnē te līdzena, tālu pārredzama. Šosejai abās pusēs plešas iekoptas druvas. Priekuļos plašo līdzenumu nomaina stāvas senlejas nogāzes un dziļas gravas. Tuvākā un tālākā apkārtnē ainojas tumši sili, kas mijas ar Vidzemei tik raksturīgajām bērzu birzīm.

Priekuļi izveidojušies par vienu no ievērojamākajiem lauksaimniecības kultūras centriem ne tikai Cēsu rajonā, bet visā republikā. Te atrodas Priekuļu lauksaimniecības mehanizācijas tehnikums, Baltijas mašīnu izmēģināšanas stacija, selekcijas stacija, Priekuļu meteoroloģiskā stacija, septiņgadīgā skola, medicīnas punkts, pasts, veikali u. c. Priekuļu ciemā dzīvo apmēram 2600 iedzīvotāju.

Priekuļu apkārtnē daudz vēsturisku, arheoloģisku, geoloģisku un botānisku objektu.

Vispirms ieteicams iepazīties ar Priekuļu lauksaimniecības mehanizācijas tehnikumu. 1910. gadā te atvērti

1. MARSRUOTS

viengadīgi zemkopības kursi, kas nākošajā gadā pārgāja uz trīsgadīgu lauksaimniecības skolas kursu. Šās skolas pirmais direktors bija ievērojamais dabas pētnieks botāniķis J. Bickis, kas sastādījis pirmo Latvijas augu noteicēju. Galvenais skolas korpuss celts 1912. un 1913. gadā. 1919. gadā skola pārveidota par lauksaimniecības vidusskolu, 1945. gadā — par lauksaimniecības tehnikumu, bet 1950. gadā — par lauksaimniecības mehanizācijas tehnikumu. Skola sagatavojusi apmēram 2000 lauksaimniecības speciālistu. Apmēram puse sagatavota padomju varas laikā. Šī mācību iestāde tagad stipri izaugusi. Pirmajos gados skolā bija tikai 4 skolotāji un 50 audzēkņi. Pašlaik tehnikumā vairāk par 400 audzēkņu mācās klātienē, 335 — neklātienē. Skolā strādā 44 skolotāji. Priekuļu LMT tagad ir vislielākais šāda tipa tehnikums republikā. Te tiek gatavoti tehniķi mehāniķi lauksaimniecības un mežsaimniecības mehanizācijas specialitātēs, kā arī tehniķi elektriķi. Pie tehnikuma noorganizēti šoferu un traktoristu kursi. Teorētiskās nodarbības tehnikumā notiek labi iekārtotos kabinetos, kas apgādāti ar jaunākajiem mācību līdzekļiem, praktiskās nodarbības — plašās, labi iekārtotās darbnīcās un laboratorijās. Skolai ir 600 ha liela mācību saimniecība. Tehnikums apgādāts ar modernu tehniku — traktoriem, kombainiem, lauksaimniecības mašīnām un mācību automašīnām. Mācību procesā plaši tiek izmantota arī Baltijas mašīnu izmēģināšanas stacijas eksperimentālā bāze. Tehnikuma audzēkņi dzīvo ērtās kopmītnēs. Tehnikumā rosīgi darbojas zinātniskie pulciņi. Rosīgi ir arī pašdarbnieki un sportisti.

Šajā septiņgadē tehnikumam pavērušās plašas perspektīvas. Klātienē varēs uzņemt 525 audzēkņus, neklātienē — 450—500. Pašreiz tehnikumam ceļ jaunu tipveida darbnīcu un kombainu šķūni, paredzēts celt kopmītnes, skolotāju māju un jaunu mācību korpusu.

Tehnikumu apmeklējuši daudzi tūristi, ekskursanti un lauksaimniecības speciālisti ne tikai no mūsu republikas, bet arī no citām republikām un pat no ārzemēm. Par to liecina ieraksti biežajā viesu grāmatā.

Blakus Priekuļu lauksaimniecības mehanizācijas tehnikumam atrodas Baltijas lauksaimniecības mašīnu izmēģināšanas stacija, kas ir vienīgā šāda veida stacija Baltijas republikās. Tā dibināta 1911. gadā. 1911.—1914. gadā šeit uzceltas četras lielas mūra ēkas: izmēģinājumiem, personāla dzīvokļiem, mašīnu novietošanai un saimnieciskām vajadzībām.

Padomju varas laikā Baltijas mašīnu izmēģināšanas stacija stipri pārveidojusies. Te uzcelta viena astoņu dzīvokļu ēka stacijas darbiniekiem, kantoris un ēdnīca. 1960. gadā nodota ekspluatācijā liela celtnē — izstāde (muzejs) ar 2736 m² lielu platību. Te paredzēts eksponēt dažādas lauksaimniecības mašīnas. 1959. gadā uzcelta trīsstāvu ēka ar divpadsmit dzīvokļiem stacijas darbiniekiem. Drīz sāks arī laboratorijas ēkas un kūts celtniecības darbus.

Baltijas mašīnu izmēģināšanas stacijā tiek izmēģinātas un pārbaudītas visas Padomju Savienībā ražotās lauksaimniecības mašīnas, kā arī daudzas tautas demokrātijas valstu, Zviedrijas, Anglijas, Amerikas, Itālijas un citu valstu lauksaimniecības mašīnas.

Priekuļu izmēģinājumu un selekcijas stacija dibināta 1912. gadā. Savas pastāvēšanas laikā tā veikusi lielu zinātnisku un praktisku darbu. Te izaudzētās šķirnes rajonizētas visā Padomju Latvijā. Kolhozos un padomju saimniecībās plaši izplatīti Priekuļu rudzi, vasaras kvieši un auzas, Vairoga mieži, Priekuļu agrie kartupeļi, Eksporta kartupeļi u. c. Priekuļu rudzi pašlaik ir vienīgā rajonizētā rudzu šķirne Padomju Latvijā. Ražīguma ziņā tā ieņem vienu no pirmajām vietām republikā. Si

šķirne rajonizēta arī vairākos brālīgo republiku rajonos. Priekuļu izmēģinājumu un selekcijas stacijas darbinieks Ansis Eglītis izaudzējis nebirstošu zirņu šķirni «Tenax». Tos var turēt laukā līdz pilngatavībai — tie nebirst ārā. Priekuļu izmēģinājumu un selekcijas stacija izaudzējusi jaunas daudzgadīgo stiebrzāļu šķirnes: Priekuļu pļavu auzeni, Priekuļu timotiņu, Priekuļu kamolzāli, Priekuļu dižauzu, Priekuļu purva skareni, Priekuļu pļavu skareni, Priekuļu sarkano auzeni.

Pašlaik zinātniskie darbinieki mēģina izaudzēt vairākas jaunas šķirnes, piemēram, ziemas rudzus, kas nekrīt veldrē, kartupeļus, kas necieš no lakstu puves, kukurūzu, kas dod daudz zaļās masas un vālišu, ražīgus agrīnos kviešus.

Plašajos Priekuļu izmēģinājumu un selekcijas stacijas laukos (605 ha) rit radošs darbs. Bez neskaitāmajiem izmēģinājumu lauciņiem, kuros selekcionāri strādā pie šķirņu uzlabošanas un jaunu šķirņu radīšanas, te ir plašāki lauki, kur pārbauda jau izaudzētās šķirnes. Citos laukos izmēģina, kā agrotehniskie pasākumi ietekmē ražas.

Pēckara laikā Priekuļu izmēģinājumu un selekcijas stacijā izvērsti plaši celtniecības darbi. Te uzcelta deviņu dzīvokļu ēka, selekcijas šķūnis, teļu kūts. 1959. gadā nodota ekspluatācijā jauna divstāvu dzīvojamā māja un pagrabs 400 tonnām kartupeļu.

Trīsdesmit divi Priekuļu izmēģinājumu un selekcijas stacijas zinātniskie darbinieki gan ar lekcijām, semināriem, brošūrām, gan ar savu praktisko darbu palīdz ieviest lauksaimniecības zinātnes jaunākos sasniegumus kolhozos un padomju saimniecībās.

Blakus Priekuļu izmēģinājumu un selekcijas stacijai atrodas Priekuļu meteoroloģiskā stacija, kur notiek dažādi novērojumi, sākot ar temperatūras mērīšanu un

beidzot ar sarežģītiem atmosfēras parādību pētījumiem. Meteoroloģiskā stacija dibināta 1912. gadā pie Priekuļu lauksaimniecības mašīnu izmēģināšanas stacijas.

1938. gadā meteoroloģiskā stacija pārceļta uz Priekuļu izmēģinājumu un selekcijas staciju.

Meteoroloģiskā stacija tiek arvien vairāk labiekārtota un apgādāta ar nepieciešamajiem instrumentiem.

Daudz prieka tūristiem un ekskursantiem sagādā Priekuļu skaistā apkārtnē: Vaives upes stāvie krasti un senlejas nogāzes, Vanagkalns u. c. Ģeologiem un botāniķiem ieteicams pārgājiens pa Vaives krastiem, jo te var atrast daudz retu iežu un augu.

Priekuļu apkārtņē aug tādi reti sastopami augi kā pūslīšpārde, Austrijas ozolpārde, Roberta pārde, parastās čūskmēlītes, skarbzobainās kosas, augstkalnu skarene, šaurlapu skarene, krokainā ūdenszāle, zarainā lāčuza, dzeltenās dzegužkurpītes, plankumainās dzegužpuķes, smaillapu kārklis (apstādījumos), Somijas skābenes, dūkstu virza, skrajā virza, parastie ozoliņi, dzeltenās kurpītes, Daugavas vizbulītes, mazās brūnvālītes, Alpu taucene (kreimule) u. c.

Priekuļu apkārtņē ir daudz ievērojamu vēsturisku vietu. Senajā pilskalnā — Sārumu jeb Upuru kalnā atradusies Tālavas latgaļu cilšu vecākā Varidota pils, kas vēstures avotos pirmo reizi minēta 1208. gadā. Pilskalns atrodas apmēram 2 km no Baltijas mašīnu izmēģināšanas stacijas. Lai sasniegtu kalnu, jāiziet cauri nelielam mežiņam un jāpāriet pāri kūdras purvam, kas vasarā ir pilnīgi sauss. Dažus simtus metru no Sārumu pilskalna atrodas Sārumu mājas. Pie Sārumu pilskalna ērti var piekļūt arī no citas puses. No Cēsīm jādodas pa ceļu, kas ved uz Veismaņiem (aiz Ruckas jānogriežas pa kreisi). No Cēsīm līdz Sārumu pilskalnam ir 6 km. Pils-

kalns atrodas Vaives upes labajā krastā pie ceļa, kas ved no Kirova kolhoza centra uz Rīgas-Pleskavas šoseju.

Sārumu pilskalnu, ko sauc arī par Lielo kalnu vai Upuru kalnu, rietumos norobežo Vaives upe, bet austrumos un dienvidos — Vaives pieteka Kapuņīte. Pilskalns paceļas 20 m pār apkārtni. Ziemeļu daļa, kas ir zemāka, aizsargāta ar nelielu pacēlumu un atsevišķu mazāku uzkalnu — priekšpili, ko tautā sauc par mazo Upuru kalnu. Pilskalna virsmas platība — apmēram 2000 m². Arheoloģiskos izrakumos te iegūts vairāk nekā 400 vērtīgu senlietu. Atklāts vairāk nekā 5 m biezs kultūras slānis. Sārumu pilskalna apkārtņē un arī Kalnapiļās, Kunčos, Kampās, Kalnapeļņos, Piļās, Knēžās u. c. atrasti senču kapi un senlietas, kas attiecas uz mūsu ēras I—XII gs. Arī 1956. gada jūnijā Cēsu Novadpētniecības muzeja darbinieki izdarīja arheoloģiskus izrakumus un izpētīja mūsu ēras I—V gs. akmens krāvuma kapulauku pie Piļu mājām. Iegūtas vērtīgas senlietas — bronzas aproces, saktas, māla trauku lauskas un citi priekšmeti. Visinteresantākais atradums ir granīta graudu beržamie akmeņi. Spriežot pēc pārējām blakus atrastām senlietām, šie senie ražošanas rīki doti kapā līdzī sievietei. Šis ir somu-ugru tautu senču kapulauks.

Arheoloģiskie izrakumi rāda, ka senatnē Sārumu pilskalna apkārtnē bijusi biezi apdzīvota, jo auglīgā zeme deva bagātas ražas. Negātnes grava, kuras nogāze pavērsta pret dienvidiem, bija piemērota biškopībai. 1912. gadā Autīnes latgaļi te sacēlās pret vācu feodāļiem.

Uz Negātnes gravu no Knēžām var nokļūt pa ceļu, kas ved uz Veismaņiem. No Baltijas mašīnu izmēģināšanas stacijas Negātnes grava atrodas dažus simtus metru.

Netālu no Sārumu pilskalna atrodas Sārumu mājas, kas celtas XIX gs. sākumā. Sārumu māju komplekss un

to izkārtojums ir tipisks Vidzemes senajai lauku sētai. Dzīvojamā mājā redzams reti sastopamais mantelskurstenis. Dzīvojamā māja un klēts izrotāta īpatnējiem kokgriezumiem.

Sārumos dzīvojis ievērojamais Vidzemes novada celtnieks Mārcis Sārums (īstajā vārdā — Mārcis Podiņš). M. Sārums dzimis 1799. gadā Priekuļu ciema Podiņos. Viņš bijis plaši pazīstams celtnieks. Viņš uzcēlis 5 mūra baznīcas un 13 muižas. Pārbūvējot Cēsu baznīcu, Sārums uzcēlis tagadējā torņa augšējos stāvus un 65 m augsto smaili. Viņš uzcēlis Trikātas baznīcas torni un pilnīgi pārbūvējis Smiltenes baznīcu. Drustu baznīcas būvē Sārums veicis namdara un galdnieka darbus, Vecpiebalgas baznīcas būvē — visus koka darbus. Dzērbenes baznīcai Sārums ielicis pamatus bez tajā laikā parastā koku režģoga. Viņš bijis izcils sava darba pratējs.

M. Sārums miris 1859. gadā un apglabāts Cēsu Lejas kapu lībiešu nodalījumā.

Ap 3 km no Sārumu pilskalna atrodas Dāvida dzirnavas. Agrāk te bijusi liestu fabrika. Šis apvidus atrodas 150 m virs jūras līmeņa. Pie dzirnavām redzamas skaistas, stāvas nogāzes. Te iztek apmēram 30 apakšzemes avotu, kas agrāk devuši ūdeni Dāvida dzirnavām.

Dāvida dzirnavās ērti nokļūt no Vaives ciema padomes (agrākais Kaķu krogs), no kurienes līdz dzirnavām ir apmēram 1,5 km.

Dzirnavas esot cēlis kāds nabadzīga zemnieka dēls Dāvids, kas vēlāk pieņēmis uzvārdu «Mellers». Viņš iemācījies galdnieka un namdara amatu. Dāvids uzcēlis piecas zirgu staciju ēkas un Veismaņu muižas namu. 70 gadu vecumā viņš Kalnu gravā uzcēlis skaistas mūra dzirnavas, kur strādājis līdz pat mūža beigām.

No Priekuļiem mūsu ceļš ved uz Raunu.

Aiz Priekuļu lauksaimniecības mehanizācijas tehni-

kuma nonākam ceļu sazarojumā: pa labi ceļš ved uz Veselavu, taisni — uz Raunu. Ceļu sazarojumā zaļo kupla bērzu birztala. Seit ierīkots atpūtas paviljons. Pie birztaļņas atrodas 45 padomju karavīru brāļu kapi.

Apmēram 400 m no Raunas ceļa pa kreisi iepretī Raunas un Veselavas ceļa krustojumam atrodas «Bateriju lauks», kur XVI gs. atradusies Ivana Bargā karaspēka nocietināta nometnes vieta. «Bateriju lauks» aizņem apmēram 2 ha lielu laukumu, kas norobežots ar grāvjiem, zemes uzbērumiem un vaļņiem.

Apmēram otrajā kilometrā ceļā uz Raunu redzama Vaives upe un Vaives dzirnavas. Vaives upes krasti un senlejas nogāzes apaugušas kokiem, augstas un stāvas, sevišķi posmā no Vaives dzirnavām līdz Vaives upes ietekai Raunā (0,75 km). Vaives kreisajā krastā redzamas smilšakmens klintis.

Raunas krastā netālu no Vaives ietekas atrodas apmēram 25 m augstās smilšakmens klintis — Raibās klintis. Apkārtne te ļoti krāšņa. Klinšu plaisās dzīvo brūnkakle gārgale.

200 m aiz Vaives dzirnavām pa kreisi no ceļa uzkalniņā atrodas 34 padomju karavīru brāļu kapi.

Nogājuši mazliet vairāk par puskilometru, nonākam pie Rauņa upītes, Raunas upes pietekas. Tā bijusi robežupe starp vācu ordeņa valsti un Rīgas arhibīskapa valsts daļu. Raunis tek pa dziļu, skaistām ainavām bagātu ieleju. Agrāk šajā apvidū bijis liels mežs. Pēc nostāstiem, Rauņa silā vecos laikos mituši pārdroši laupītāji, kas uzbrukuši ceļa braucējiem.

1,4 km aiz Rauņa ceļa kreisajā pusē atrodas 1905.—1907. gada revolūcijas cīnītāju Augusta Paegles un Jāņa Zariņa soda un kapa vieta. Te uzlikta piemiņas plāksne. Nepilnus 3 km tālāk ieraugām Jaunraunu, kas ir kol-

hoza «Arājs» centrs. Šeit atrodas kolhoza kantoris, krejotava, veikals, pamatskola.

Nogājuši kādu kilometru, nonākam Šautuves gravā. Tālāk ceļš ved Spāriņu kalnā. Ziemeļu virzienā pārredzama tāla apkārtnē — skaistā, priežu un egļu mežiem aizaugusī Raunas senleja, Liepa, Liepas kalns, Mārsnēni.

Nepilnus 3 kilometrus aiz Šautuves gravas pie ceļa grāvī pa izmūrētu kanālu ieklūst daudzu apkārtējo avotu ūdeņi, kas pa caurulēm novadīti līdz šai iztekai.

Pa kreisi no ceļa, sevišķi pie Spāriņiem, kā arī Ārupītes un Dzirnupītes krastos lieli saldūdens kaļķa un šūnakmens krājumi. No šejienes ņemts šūnakmens Raiņa kapa arhitektoniskajam veidojumam Rīgā un Valmieras komjauniešu pieminēklī Valmierā.

Ceļš šķērso Spāriņu gravu. Pa kreisi paceļas Pāvulkalns.

Tuvojoties Raunai, to var labi pārredzēt jau no ceļa, jo Rauna atrodas ielejā.

Raunā un tās apkārtnē daudz vēstures un arhitektūras pieminekļu, ģeoloģisku un botānisku retumu. Te ir arī vairākas revolucionāro cīņu vietas.

Sena un slavena ir Raunas novada vēsture. Rauna un tās apkārtnē sirmā senatnē ir bijusi bieži apdzīvota. Par to liecina daudzie pilskalni un kapulauki. Varens ir Tanīsa pilskalns Raunas upes kreisajā krastā. Tas ir 24 m augsts. Pilskalna laukums ir 100×30 m. Vienā galā ir 3 m augsts valnis. 1927. un 1930. gada izrakumos noskaidrots, ka pilskalns apdzīvots jau VI gs. pirms mūsu ēras. Lielākie zemes darbi pilskalnā veikti VII un VIII gadsimtā, kad te apmetušās senlatviešu ciltis. Tanīsa pilskalns ir viens no lielākajiem pilskalniem Latvijā. Arheoloģiskie izrakumi rāda, ka Tanīsa pilskalnā bijusi

Rauna

kurpnieku darbnīca un bronzas apstrādāšanas darbnīca. Te atrasti arī lieli sakausējumu krājumi. Domā, ka dzelzs ieguvei izmantota vietējā purva rūda. Tanīsa pilskalnā atrasti arī kādas lielas XI vai XII gs. ozolkoka celtnes pamati. Daži vēsturnieki domā, ka te varējusi būt plaši daudzīnātā senlatviešu pils Beverīna, kur valdījis Tālavas latgaļu valdnieks Tālivaldis.

XIII gs. šo novadu pakļāva vācu bruņinieki. 1262. gadā Rīgas arhibīskaps Alberts sāka celt Raunā pili un baznīcu. Raunas pils bijusi liela un skaista celtnē. 47×35 m lieli mūri ieslēguši pils pagalmu un bīskapa Jaspēra laikā celto Krusta aili. Pilī bijuši uzgleznoti visi

divdesmit četri Livonijas un Rīgas arhibīskapi un bīskapi, sākot ar Meīnhardu, Bertoldu un Albertu un beidzot ar Brandenburgas Viļumu.

Trīs gadsimtus Raunai bija ievērojama loma Livonijas vēsturē.

Raunas pili ziemu dzīvojuši Rīgas arhibīskapi ar saviem galmiem.

Ap Raunas pili un baznīcu drīz vien izaugusi pilsēta. Tā stiepusies 4 km garumā — no tagadējiem Lorenčiem līdz Mukauskām. Pilsētas tiesības Raunai piešķirtas 1590. gadā.

Rauna un Raunas novads stipri cieta ordeņa un bīskapa cīņu laikā. 1536. gadā bruņinieki aplenca Raunas pili, ieņēma to un izpostīja. Dažādos karos Rauna gāja no rokas rokā. Isā laikā Raunas novadam karš gāja pāri deviņas reizes. Divas reizes novadu ieņēma vācu bruņinieki, vienu reizi — krievi, trīs reizes — poļi un trīs reizes — zviedri. Raunas pils karos stipri sagrauta. 1658. gadā pili ieņēma zviedri. No šā laika pils vairs netika atjaunota. Ziemeļu kara laikā to pilnīgi sagrava.

Raunas bīskapa pils varenie mūri un baznīca ir arhitektūras pieminēklis.

Pastiprinoties dzimtbūtnieciskajai verdzībai, 1784. gadā Raunā izcēlās tā saucamie galvas naudas nemieri.

Raunas apkārtnes zemnieki aktīvi piedalījās arī 1802. gada Kauguru nemieros un 1823. un 1841. gada nemieros.

XIX gs. ap Raunas muižu sāka veidoties tagadējā Rauna. Raunā un tās apkārtnē jau bija vairāki rūpniecības uzņēmumi.

1810. gadā Rīgas I. gildes tirgotājs Kleins Raunā nodibināja cukura manufaktūru. 1813. gadā tā izveda

uz Kenigsbergu un Dancigu vairāk nekā 7200 pudus cukura un 5600 pudus sīrupa. Manufaktūrā strādāja 22 cilvēki. Tajā laikā tā bija vislielākā cukura manufaktūra Latvijā.

1815. gadā Baižkalna muižā pie Raunas Kleins nodibināja arī papīra manufaktūru, kur izgatavoja balto un zilo papīru cukura iesaiņošanai. Baižkalna muižā bija arī degvīna rūpnīca, kur 1821. gadā sāka darboties pirmais tvaika katls Latvijā.

1821. gadā Kleina manufaktūras pārgāja citu īpašnieku rokās, jo viņš bankrotēja.

Priekš pirmā pasaules kara Raunā darbojās tvaika dzirnavas, ūdens dzirnavas, zāģētava, vērtuve u. c.

Raunēnieši aktīvi piedalījās arī 1905.—1907. gada revolūcijā. Raunas parkā vēl tagad redzama egle, pie kuras nošauti revolucionāri Grundulis un Dukāts. Pie egles tagad pielikta piemiņas plāksne.

1909. gadā Raunā uzcelts Lauksaimniecības biedrības nams, kas bija viens no lielākajiem Vidzemē. Tagad šajā ēkā ir kultūras nams, bibliotēka, patērētāju biedrības kantoris, ēdnīca un kolhoza «Sarkanais Oktobris» kantoris.

1917. gadā Raunas Bezzemnieku padome uzsāka izšķirošo cīņu par atbrīvošanos. Tai palīdzēja Raunas sociāldemokrātiskās jaunatnes pulciņš «Jaunais spēks». 1956. gadā, pārbūvējot MTS (tagadējās MMS) garāžu, atrasti protokoli un citi dokumenti par šā pulciņa darbību.

Jaunatnes pulciņu «Jaunais spēks» vadīja ievērojamais Komunistiskās partijas darbinieks, vēlākais Gorkijas un Doņecas apgabala Partijas komitejas pirmais sekretārs, Ukrainas Komunistiskās partijas CK Politbiroja un Padomju Savienības Komunistiskās partijas CK

loceklis Eduards Prāmnieks (1899.—1938. g.). Viņš dzimis un uzaudzis Raunā.

1919. gadā Raunā aktīvi darbojās jaunatnes pulciņš «Dadzis».

1919. gada kaujās Rauna stipri cieta.

Pēc pirmā pasaules kara Raunā bija tikai 200 iedzīvotāju, 1937. gadā — 600 iedzīvotāju.

Vācu okupācijas laikā raunēnieši izrādīja sīvu pretestību okupācijas varai. Par to liecina fašistu terora upuru kapī un soda vietas Raunā un tās apkārtnē. Pie Raunas pilsdrupām nošauti 15 padomju aktivisti un padomju varas piekritēji. Šeit tiem uzcelts piemineklis. Fašistu terora upuri tagad pārvesti un apglabāti Raunas kapsētā.

Brāļu kapos pie Raunas slimnīcas apglabāti 65, Raunas kapsētā — 21, pie Liepkalnu mājām — 62 kritušie Padomju Armijas karavīri. Viņu atdusas vietās uzcelti pieminekļi.

1944. gada rudenī Raunu atbrīvoja Padomju Armija.

Pēc Lielā Tēvijas kara Rauna strauji uzplauka. Tagad Rauna izveidojusies par ievērojamu centru. Te atrodas kolhoza miljonāra «Sarkanais Oktobris» centrs, Raunas MMS, vidusskola, slimnīca, kultūras nams, grāmatnīca, pasts, veikali, ēdnīca, pienotava, frizētava un citas iestādes. Raunas centrā ir apmēram 800 iedzīvotāju, bet visā ciemā — 3000 iedzīvotāju. Tas ir lielākais ciems rajonā.

Tūristiem der iepazīties ar kolhoza «Sarkanais Oktobris» priekšzīmīgo saimniecību. Galvenā saimniecības nozare ir lopkopība. Tauku procenta ziņā kolhozs «Sarkanais Oktobris» ir pirmajā vietā Padomju Savienībā — vairāk par 30% slaucamo govju vidējais tauku procenta pienā ir 5,3. Kolhozā iekārtotas priekšzīmīgas ganības ar «elektriskiem ganiem».

PSKP CK sekretārs un PSRS Ministru Padomes Priekšsēdētājs N. S. Hruščovs un Vācijas Demokrātiskās Republikas valdības delegācija darbaļaužu mitiņā Raunā

Kolhozā strādā tāda izcila lopkope kā M. Fridrihsone, kam piešķirts Sociālistiskā Darba Varones goda nosaukums.

Plaši izvēsta darba procesu mehanizācija kā laukopībā, tā lopkopībā. Kolhozā ir automātiskās dzirdināšanas iekārtas, uzkarināmie sliežu ceļi, barības sagatavošanas agregāti utt. Tiek celtas ne vien saimniecības ēkas, bet arī dzīvojamās mājas. Lopkopēm nodotas vairākas dzīvojamās mājas, ko kolhozs cēlis ar saviem līdzekļiem. Kolhoza kopējie naudas ienākumi pārsniedz 7 miljonus rubļu. Apmēram 90% ienākumu kolhozs gūst no lopkopības.

1955. gada decembrī kolhozu «Sarkanais Oktobris»

Raunas vidusskola

un «Zelta druva» jauktais koris piedalījās latviešu literatūras un mākslas dekādē Maskavā.

Kolhozu apmeklē daudz tūristu un ekskursantu ne tikai no Latvijas, bet arī no citām padomju republikām un ārzemēm. 1959. gada jūnijā to apmeklēja PSKP CK pirmais sekretārs un PSRS Ministru Padomes Priekšsēdētājs N. S. Hruščovs un Vācijas DR valdības delegācija ar O. Grotevolu un V. Ulbrihtu priekšgalā. Kolhozā viesojušās arī ASV lauksaimniecības vadītāju un speciālistu un jaunatnes delegācijas no Latīņamerikas.

Labi iekārtotas ir Raunas MMS darbnīcas.

Pēckara laikā no septiņgadīgās skolas Raunā izveidojusies vidusskola. Raunas skolas vēsture ir ļoti sena.

Skola dibināta 1805. gadā. Sākumā tā bijusi draudzes skola. Vispirms tā atradusies Baižkalna Pakalniešos. Tolaik skolu sauca arī par «skrīves skolu», jo te bija paredzēts apmācīt pagasta tiesas skrīverus (rakstvežus). Skola sākumā darbojās ar pārtraukumiem. No 1808. gada skola darbojās nepārtraukti. Raunas draudzes skola bija viena no vecākajām skolām Vidzemē. Raunā līdz 1937. gadam bija vēl otra skola — Centra pamatskola, kur pašreiz ir vidusskolas internāts.

Tagad Raunas vidusskolā mācās vairāk nekā 300 skolēnu. 1959. gadā reizē ar vidusskolas pirmo izlaidumu skola svinīgi atzīmēja 150. gadadienu. Šajā septiņgadē paredzēts uzcelt jaunu vidusskolas korpusu.

Raunā ir labi iekārtota slimnīca. Tajā strādā arī Latvijas PSR Nopelniem bagātā ārste A. Skaidrā.

Plašu kultūras darbu veic Raunas Kultūras nams un biblioteka.

Raunas pienotava ražo teicamas kvalitātes sviestu. Piena produktu ražošanu veicina labi attīstītā lopkopība.

Raunā un Raunas apkārtnē dzimuši, dzīvojuši vai strādājuši vairāki rakstnieki, muziķi un sabiedriski darbinieki.

XVII gs. Raunā dzīvojis un strādājis pirmais akadēmiski izglītais latviešu mācītājs Johans Reiters. Viņš bija pirmais latvietis, kas pārtulkoja latviešu valodā garīgos rakstus un bībeli jau krietnu laiku pirms E. Glikā. J. Reiters kritizēja bībeli un baznīcas dogmas. «Par baznīcas mācības pārkāpšanu» 1664. gadā J. Reiteru atcēla no mācītāja amata. Vācu muižnieku vajāšanu dēļ viņam bija jāatstāj Baltija. J. Reiters asi kritizēja Manceļa rakstus, kā arī kritiski vērsās pret 1662. gada katķisma izdevumu. Viņš nosodīja vācu mācītāju latviešu valodas neprasmī.

Cimzes pusmūižā (3 km no Raunas) dzimis pirmais

redzamākais latviešu muzikas darbinieks, pirmo latviešu tautas dziesmu apdaru autors un kora dziedāšanas organizētājs Jānis Cimze (1814.—1881. g.). Viņš mācījās bijušajā Raunas draudzes skolā. Šajā draudzes skolā mācījās arī LPSR Tautas mākslinieks komponists Emīlis Melngailis, kas šajā laikā dzīvoja sava tēva dzimtajās mājās — tagadējā Raunas ciema Paurniešos (4 km no Raunas).

Raunā un Raunas apkārtnē daudz krāšņu dabas skatu. Viena no skaistākajām vietām Raunā ir 13 ha plašais simtgadēju koku parks. Tajā sastopams arī dabas retums — bērzs ar dalītām lapām.

Lieliski ir kokiem aizaugušie Raunas un tās pietekas — Līčupītes krasti, kā arī Dzirnavu ezers.

Apmēram 200 m no Raunas slimnīcas Raunas kreisajā krastā izveidojusies diezgan dziļa ala, t. s. Velna ala.

Raunas ciemats un tā apkārtnē it sevišķi labi pārredzama no Milestības priedēm, Tanīsa pilskalna un Raunas senlejas krasta aiz dzirnavām.

Raunas upes sākums rodams Raunas ezerā Vidzemes Centrālās augstienes ziemeļaustrumu daļā. Apvidus te paceļas 208,3 m virs jūras līmeņa. Rauna ir 47,2 km gara. Upe tek pa dziļu un krāšņu ieleju. Tā ir viena no straujākajām upēm Latvijā. Tās kritums uz 1 km caurmērā ir 5,7 m. (Daugavas lielākais kritums posmā no Pļaviņām līdz Koknesei ir tikai 0,81 m uz 1 km.) Apmēram 1,5 km no Raunas ciemata centra Raunas upes labajā krastā atrodas aizsargājams ģeoloģisks objekts — Raunas Staburags, kam ir tāda pati izcelšanās kā Daugavas Staburagam. Pie Raunas Staburaga aug rets augs — Alpu taucene (kreimule), kas sastopams tikai pie Daugavas Staburaga un Kazu gravā Priekuļu ciemā. Raunas krastos aug arī tāds botāniskais retums kā garlāpu kārklis.

Raunas ciemā līdz šim atrasti šādi senkapi, kapulauki un krāsmatas: «Kapu noriņa» — akmens krāvuma senkapi pie Vilciņiem, «Velna kapenes» — akmens krāvuma senkapi pie Paeglišiem, I—IV gs. akmens krāvuma kapi (daļēji izpētīti 1936. g.) un V—VIII gs. līdzieni kapi un paugurkapi (daļēji izpētīti 1936. g.) pie Tēvēniem, I—IV gs. akmens krāvuma kapi (daļēji izpētīti 1930. g.) pie Mūriem, XI un XII gs. kapulauks pie Vilciņiem, IX—XII gs. kapulauks pie Raunas invalīdu nama. Akmens krāvuma senkapi atrodas pie Mūsiņām, IX—XII gs. kapulauks (daļēji izpētīts 1937. g.) pie Ruņģiem un sens pilskalns — Skanstes kalns Palses upes krastā, padomju saimniecības «Drusti» teritorijā. Daudzie senkapi, kapulauki un pilskalni norāda, ka Raunas apkārtnē senāk bijusi viens no bagātākajiem un biežāk apdzīvotajiem Latvijas novadiem.

Rauna atrodas izdevīgā satiksmes ceļu krustojumā. Raunai ir ērta autobusu satiksme ar Cēsīm. Cauri Raunai iet arī satiksmes autobuss Smiltene — Rīga. Raunā ērti nokļūt arī pa Rīgas-Pleskavas šoseju, kas atrodas 4 km no Raunas.

No Raunas var nokļūt arī uz Smiltenes-Cēsu lielceļa (apm. 12 km no Raunas) un ieslēgties otrajā maršrutā.

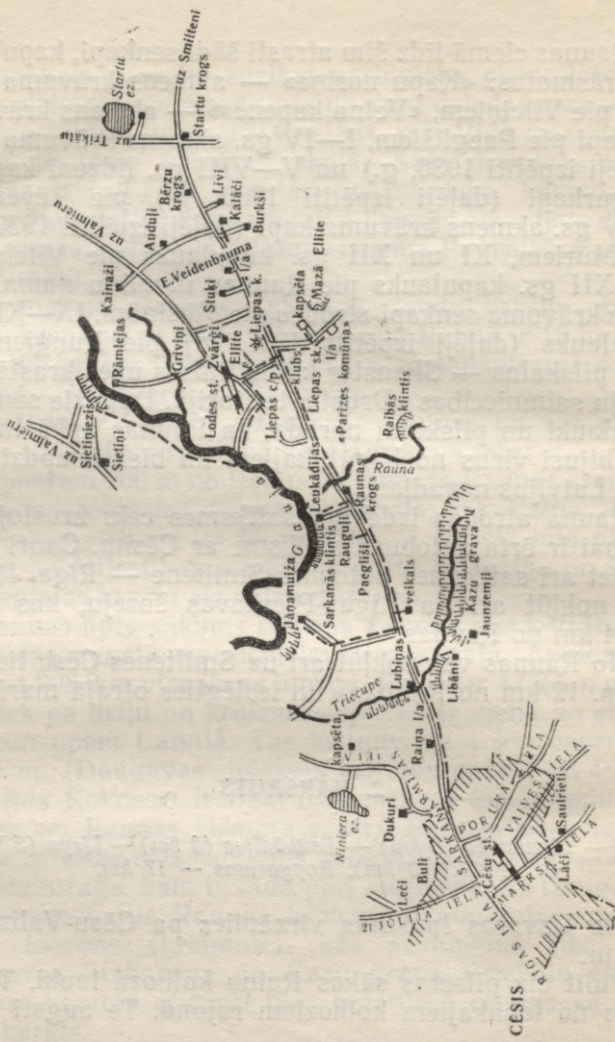
2. MARŠRUTS

Cēsis — Jāņamuiža (6 km) — Leukādijas (3 km) — Liepa (5 km) — Kalāči (3 km). Kopgarums — 17 km.

No Uzvaras laukuma virzāties pa Cēsu-Valmieras šoseju.

Tūlīt aiz pilsētas sākas Raiņa kolhoza lauki. Tas ir viens no labākajiem kolhoziem rajonā. Te augsti attīs-

2. MARSPUTIS

tīta lopkopība, iekārtotas priekšzīmīgas kultivētās ganības un ilggadīgie kultivētie zālāji, no kuriem 1958. gadā iegūtas lielākās siena ražas rajonā. Raiņa kolhozs pagaidām ir vienīgais rajonā, kas ieviesis plānotās augu sekas. Palignozare kolhozā ir dārzsaimniecība.

No šosejas pa labi Priekuļu virzienā plešas līdzenums, pa kreisi paveras brīnišķīgs skats uz priežu un egļu siliem Gaujas senlejā, kuru robotās muguras terasveidīgi ceļas augstāk un augstāk, līdz saplūst ar apvārsni.

Tiem, kas interesējas par ģeoloģiju un botāniku, ieteicams apskatīt saldūdens kaļķu un šūnakmens atradnes pie Libānu un Jaunzemju mājām un interesanto Kazu gravu. Lai tur nokļūtu, ceturtajā kilometrā no Cēsīm jānogriežas pa labi uz Libānu mājām (apmēram 1 km no šosejas) vai arī, nedaudz paejot uz priekšu pa šoseju, no trešās dzelzceļa pārbrauktuves jāvirzās pa senlejas krastu (aiz dzelzceļa uzbēruma). Pie Libānu un Jaunzemju mājām atrodas vieni no lielākajiem saldūdens kaļķu un šūnakmens krājumiem Latvijā. Saldūdens kaļķi te ir ļoti tīri — tie satur 97,13—98,18% CaCO_3 . Libānu-Jaunzemju saldūdens kaļķu iežu krauja 0,1 ha platībā ir saudzējams ģeoloģisks objekts. Lauztuvēs atrodami lapu, sūnu, čiekuru, koka stumbru, zaru, bišu šūnu, pat rāpuļu un zivju pārkaļķojumi. Gravā starp Libānu un Jaunzemju mājām no dažādām pusēm iztek septiņi avoti, tādēļ šo gravu sauc arī par Septiņu avotu gravu. Udenim, kas satecējis gravas dibenā, ir nemainīga temperatūra — $+7^\circ$.

Libānu-Jaunzemju grava savienojas ar lielo Kazu gravu (senleju). Kazu grava sākas netālu no Raunas lielceļa (pie Priekuļiem) un stiepjas līdz Gaujai. Posmā no Valmieras šosejas līdz Gaujai to sauc arī par Bušleju (tuvumā atrodas Bušu mājas). Kazu grava platākās vietās ir apmēram puskilometru plata un 80 m dziļa, ar aug-

stām, stāvām kraujām, sevišķi pie Inkuļu, Jaunzemju un Libānu mājām. Kazu gravā aug daudzi reti augi, kā Alpu taucene, Daugavas vizbuli, dzeltenās dzegužkurpītes, plankumainās dzegužpuķes, astoņas sugas meža rožu, bezkātu dadzis utt. Gravas krasti apauguši kokiem un krūmiem. Daudz te ir lazdu. Kazu gravā, kas aizsargāta no skarbiem vējiem, labprāt mitinās dažādi meža dzīvnieki un putni. Agrāk šeit dzīvojis daudz kazu (stirnu), tādēļ grava nosaukta par Kazu gravu. Gravā var atrast daudz alu, kur dzīvo āpši un lapsas.

Kazu grava stiepjas austrumu-rietumu virzienā. Lielas klimatiskas atšķirības ir starp gravas ziemeļu un dienvidu krastu. Gravas ziemeļu nogāzē, kas vērsta pret dienvidu sauli, veģetācija sākas parasti martā, bet dienvidu nogāzē, kas vērsta pret ziemeļiem, — maijā. Kad ziemeļu nogāzē koki, krūmi un citi augi jau sen sazaļojuši, dienvidu nogāzē viss vēl kails, jo stāvajā, biezi apaugušajā nogāzē ļoti ilgi saglabājas sniegs.

Kazu gravu ziemeļu-dienvidu virzienā pārdala divas vidusdevona ģeoloģiskās formācijas apakšgrupas — vidusdevona smilšakmens un vidusdevona dolomīts. Uz rietumiem no šās līnijas sastopams dolomīts, uz austrumiem — smilšakmens. Robeža starp šīm formācijām ļoti krasa. Atbilstoši tam senleņķī mainās arī augu valsts. Uz rietumiem no šās līnijas aug galvenokārt lapu koki, uz austrumiem — skuju koki.

Apskatījuši Kazu gravu, atgriezīamies atkal uz Cēsu-Valmieras šosejas un pie trešās dzelzceļa pārbrauktuves nogriežīamies pa kreisī. Vienu kilometru tālāk nokļūstam Jāņamuižā (Vairogos), kur atrodas Priekuļu 2. lauksaimniecības mehanizācijas skola. Tā pašreiz ir labākā lauksaimniecības mehanizācijas skola mūsu republikā un

viena no labākajām Padomju Savienībā. Sociālistiskajā sacensībā tā vairākkārt izcīnījusi godalgotas vietas Vis-savienības mērogā. Skola dibināta 1944. gadā. Vispirms tā atradās Priekuļos («Meža pilī», kur tagad ir Priekuļu lauksaimniecības mehanizācijas tehnikuma kopmitnes). Uz Jāņamuižu tā pārcelta 1946. gadā. Priekuļu 2. lauksaimniecības mehanizācijas skolas pasniedzēju, tehnisko darbinieku un audzēkņu kolektīvs Jāņamuižu stipri pārveidojis. Pašu spēkiem izremontētas un rekonstruētas muižas vecās ēkas, uzcelta kopmitne, ēka darbinieku dzīvokļiem, moderna ēdnīca, iekārtota laboratorija, elektro-stacija. Skolā ir priekšzīmīgas mācību darbnīcas un kabi-neti, pilnīgi apgādāti ar visiem nepieciešamajiem mācību un uzskates līdzekļiem. Tos pa lielākai daļai gatavojuši paši audzēkņi un pasniedzēji. Visi mācību kabineti skolā ekranizēti. Pašreiz tiek būvēts sporta stadions. Tuvākajā laikā paredzēts pabeigt trīsstāvu galvenā korpusa celt-niecību, uzcelt trīs divstāvu kopmitņu ēkas, divas ēkas darbinieku dzīvokļiem un tipveida darbnīcu.

Priekuļu 2. lauksaimniecības mehanizācijas skola ga-tavo traktoristus mašīnistus. Audzēkņi te iegūst zināša-nas elektrotehnikā un mūrnieka vai namdara profesiju. Teorija šai skolā cieši saistīta ar praksi.

Jaunos lauksaimniecības speciālistus sagatavo piere-dzes bagāti meistari un pasniedzēji. Partija un valdība augstu novērtējusi viņu darbu. Vecākajam meistaram Edgaram Zaram piešķirts Nopelniem bagātā meistara un Valsts Darba rezervju teicamnieka goda nosaukums.

Priekuļu 2. lauksaimniecības mehanizācijas skolu ap-meklē daudz tūristu un ekskursantu, kā arī lauksaimnie-cības speciālistu delegācijas.

Maršrutu turpinām pa Valmieras šoseju. Nogājuši ap-mēram 2,5 km, šaipus Raunas tilta pa kreisi ieraugām

māju puduri — Rauguļus. Te atrodas arī dzejnieka E. Treimaņa-Zvārguļa mājas — Leukādijas. E. Treimanis-Zvārgulis dzimis 1866. gadā Rauguļos. Leukādijās dzejnieks nodzīvojis mūža lielāko daļu. Te viņš sarakstījis daudzus savus darbus, te arī miris (1950. g.) un apglabāts.

Atzīmējot dzejnieka progresīvo darbību, padomju valdība 1941. gadā E. Treimanim-Zvārgulim vienam no pirmajiem piešķīra Latvijas PSR Nopelniem bagātā kultūras darbinieka nosaukumu.

Leukādijas atrodas pie Raunas ietekas Gaujā. Apkārtne šeit ļoti gleznaina. Dzejnieks E. Treimanis-Zvārgulis iemīlojis savu dzimto pusi, Gauju un Raunu un apdziedājis to savos dzejoļos.

E. Treimanis-Zvārgulis Leukādijās sarakstījis dzejoļus, kas ievietoti krājumos «Ardievas jaunībai», «Vientulībā», «Epigramas» u. c. Pie E. Treimaņa-Zvārguļa bieži viesojušies daudzi latviešu dzejnieki un rakstnieki — K. Skalbe, V. Plūdonis, A. Ķeniņš, A. Saulietis u. c.

Dzejnieks bija liels dabas skaistuma mīlotājs. Leukādijās viņš bija izveidojis skaistu parku, ko vācu fašisti Lielā Tēvijas kara laikā nocirta, lai no Jāņamuižas varētu pārredzēt un apšaudīt Raunas tiltu. To dzejnieks smagi pārdzīvoja.

Ieteicams aiziet arī līdz Gaujai un Raunas ietekai, kas atrodas 200 m no Leukādijām. Sevišķi skaisti Gaujas un Raunas krasti šajā vietā ir pavasarī, kad zied ievas.

Apmēram kilometru no Leukādijām uz leju Gaujas kreisajā krastā ir stāvās un skaistās Sarkanās jeb Kazu klintis, ko E. Treimanis-Zvārgulis savā dzejolī nosaucis par Kāzu klintīm, jo teika stāsta, ka senatnē divi mīlētāji pret vecāku gribu te slepus svinējuši kāzas. Uzsūtīti slep-

Gaujas krastos

kavas, kas viņus nogalinājuši. No asinīm klintis kļuvas sarkanas.

Gaujas krasts pie Sarkanajām klintīm ir stāvs un augsts, apaudzis ar priežu un egļu mežu, bet pretējais krasts ir zems. No Sarkanajām klintīm uz Gauju paveras skaists skats. Pie Sarkanajām klintīm var nokļūt arī no Jaņamuižas, kas atrodas apmēram 1,5 km no šejienes.

Nākošais mūsu ceļa mērķis ir Liepa. Dzelzceļa tilts pār Raunas upi ir augstākais Latvijā (24 m). 1944. gada septembrī Raunas krastos pie Raunas tiltiem bija nocietinājušies vācieši. Visi apkārtējie lauki, ceļi un tilti bija minēti. Pieredzējušā komandiera majora Ovsjaņikova

vadībā Padomju Armijas daļas 1944. gada 25. septembra rītā uzsāka kauju, lai forsētu upi un izsistu vāciešus no pozīcijām. Kauja bija sīva. Tā ilga visu dienu. Cīņā krita donbasietis majors Ovsjaņikovs, taču kaujas uzdevums tika veikts — vācieši izsisti no pozīcijām. Bija pavērts ceļš uz Cēsīm. Jau nākošās dienas rītā Cēsis bija atbrīvotas.

Aiz dzelzceļa pārbrauktuves ceļš dalās: pa kreisi aiziet šoseja uz Valmieru, taisni — Cēsu-Smiltenes lielceļš. Apmēram 4 km no šās vietas atrodas Liepa.

Agrākajā Liepas krogā iekārtots Liepas ciema klubs. Iepretī Liepas ciema klubam ceļu krustojumā atrodas Liepas krejotava. Pie tās nogriežas ceļš uz Liepas ciema padomi, Ellīti un Lodes staciju.

Vecajā Liepas pagasta namā pašreiz atrodas ciema bibliotēka. Tai blakus — baltā mūra divstāvu ēkā atrodas Liepas ciema padome, feldšera punkts, zobārstniecības kabinets. Šī ēka celta 1860. gadā Liepas pagasta skolai, kas te darbojās līdz 1919. gadam. Pirmā skola Liepas pagastā atradusies Salmiņos. Liepas pagasta skolā pirmo izglītību guvuši vairāki ievērojami kultūras darbinieki. No 1900. līdz 1902. gadam šajā skolā mācījies latviešu rakstnieks Pāvils Rozītis.

Nepilnus 2 km no Liepas ciema padomes atrodas Zvārgi, kur kādu laiku dzīvojis E. Treimanis-Zvārgulis. No šo māju nosaukuma viņš ņēmis arī savu pseidonīmu — Zvārgulis.

Apmēram 150 m no Liepas ciema padomes atrodas viena no dziļākajām smilšakmens alām Latvijā — Ellīte. Tā ir ne vien saudzējams ģeoloģisks objekts, bet arī vēstures piemineklis. No alas iztek dzidrs avotiņš, kas izveido nelielu strautu. Pie Ellītes iekārtota estrāde un deju laukums. Ellīte ir liepēniešu iemīļota atpūtas vieta. Ellīti

un tās apkārtni bija iemīlojis arī E. Veidenbaums, kas brīvajos brīžos te bieži kavējies.

Netālu no Ellītes atrodas brāļu kapi, kur apglabāti 32 kritušie padomju karavīri.

No Ellītes gar ciema veikalu un aptieku ceļš iet uz Lodes staciju.

No Liepas apkārtnes augstākās vietas — Liepas kalna, kas atrodas blakus Ellītei, paveras brīnišķīgs skats uz Liepas apkārtni. No skatu torņa pārrēdzama plaša apkārtnē — Gaujas, Raunas un Vaives upes ielejas, tumšie priežu un egļu meži, baltās bērzu birzis, kā arī Cēsis un Valmieras. Skatu tornī pašreiz atrodas mežu ugunsgrēku novērošanas postenis.

Zemes dzīles Liepas apkārtne slēpj daudz derīgu izrakteņu. Starp Lodes staciju un Gauju atrasti lieli krājumi augstvērtīgu mālu dažādās krāsās — sarkanbrūni, raibi, balti u. c. Tautas saimniecības padomes Būvmateriālu rūpniecības pārvalde šajā vietā 1959. gadā sākusī celt lielu keramikas rūpnīcu, kas ražos 50 miljonus drenu cauruļu jeb 85 miljonus nosacīto ķieģeļu gadā. Tā būs lielākā šāda veida rūpnīca Padomju Savienībā. Paredzēts, ka rūpnīca daļēji sāks ražot jau 1960. gadā.

Starp Liepas ciema padomi un Lodes staciju uzsākta rūpnīcas strādnieku ciemata — pilsētiņas celtniecība. Šajā pilsētiņā paredzēts uzcelt divstāvu un trīsstāvu mājas ar 484 dzīvokļiem 13000 m² lielā platībā, jaunu skolu 450 skolēniem, slimnīcu ar laboratorijām un ārstu kabinetiem, klubu ar teātra zāli 400 personām, bērnu dārzu 50 bērniem, maizes ceptuvi, veikalus, stadionu. Ciematā paredzēts izveidot skaistas ielas, parkus, skvērus. Ciemata vidū atstāts neliels mežiņš — dabiskais parks.

Liepa atrodas izdevīgā satiksmes ceļu krustojumā: garām iet Rīgas-Ļeņingradas dzelzceļa līnija, Cēsu-Valmieras šoseja un Cēsu-Smiltenes lielceļš.

Netālu no Lodes stacijas dzelzceļa malā var redzēt lielus kalnus balto kvarca smilšu. No tām ražo augstvērtīgu stiklu. Balto kvarca smilšu krājumi Liepas apkārtnē atrasti tikai nesen. Atradnes ir apmēram 5 km uz ziemeļiem no Lodes stacijas Cēsu-Valmieras šosejas malā. Baltās kvarca smiltis atrastas arī viņpus Gaujas.

Pirms došanās uz Kalāčiem ieteicams iegriezties Liepas septiņgadīgajā skolā un apmeklēt E. Veidenbauma atdusas vietu Liepas kapos, kas atrodas apmēram 250 m no skolas.

Uz Liepas septiņgadīgo skolu no Cēsu-Smiltenes ceļa ved kilometru gara, skaista liepu aleja. Skola atrodas bijušajā Liepas muižas baroneses dzīvojamā mājā. No Liepas pagastskolas telpām tā pārcelta uz šejieni 1919. gadā. Skolas pionieru vienība nosaukta E. Veidenbauma vārdā. Pie skolas atrodas dažas ļoti senas ēkas. Bijusī muižas klēts, kas celta XVIII gs., ir arhitektūras piemineklis.

Liepas skolas apkārtnē ir ļoti krāšņa. No šejienes paveras brīnišķīgs skats uz Raunas leju. Pie skolas aug vairākus simtus gadu veci ozoli. Liepas skolas apkārtnē uzņemtas vairākas epizodes filmai «Salna pavarī».

Liepas kapsētā atdusas latviešu revolucionārais dzejnieks E. Veidenbaums, viņa brālis Kārlis (arī dzejnieks), viņu vecāki un māsa Kārlīna. Ceļš uz dzejnieka atdusas vietu nav aizmirsts.

Apmēram 250 m no kapsētas pie Ellišu mājām atrodas smilšakmens ala — Mazā Ellīte.

Atgriezāties uz Cēsu-Smiltenes lielceļa un turpinām ceļu uz Kalāčiem. Pēc 3 km gājiena pa labi no lielceļa dārza vidū ieraugām Kalāčus. Kalāču ceļa galā aug divas slaidas egles.

Kalāčos dzejnieks E. Veidenbaums nodzīvojis lielāko daļu sava īsā mūža. Šeit sarakstīti daudzi dzejoļi.

Tagad Kalāčos iekārtots E. Veidenbauma memoriālais muzejs, ko atklāja 1958. gada 5. novembrī. Kalāču restaurācijas darbi paveikti daļēji. Vienā mājas galā paredzēts iekārtot tūristu mītnes. Tāpat kā E. Veidenbauma dzīves laikā iekārtotas dzejnieka un viņa mātes istabas. Dzejnieka istabas stūrī uzklāta gulta, kurā viņš miris. Istabā

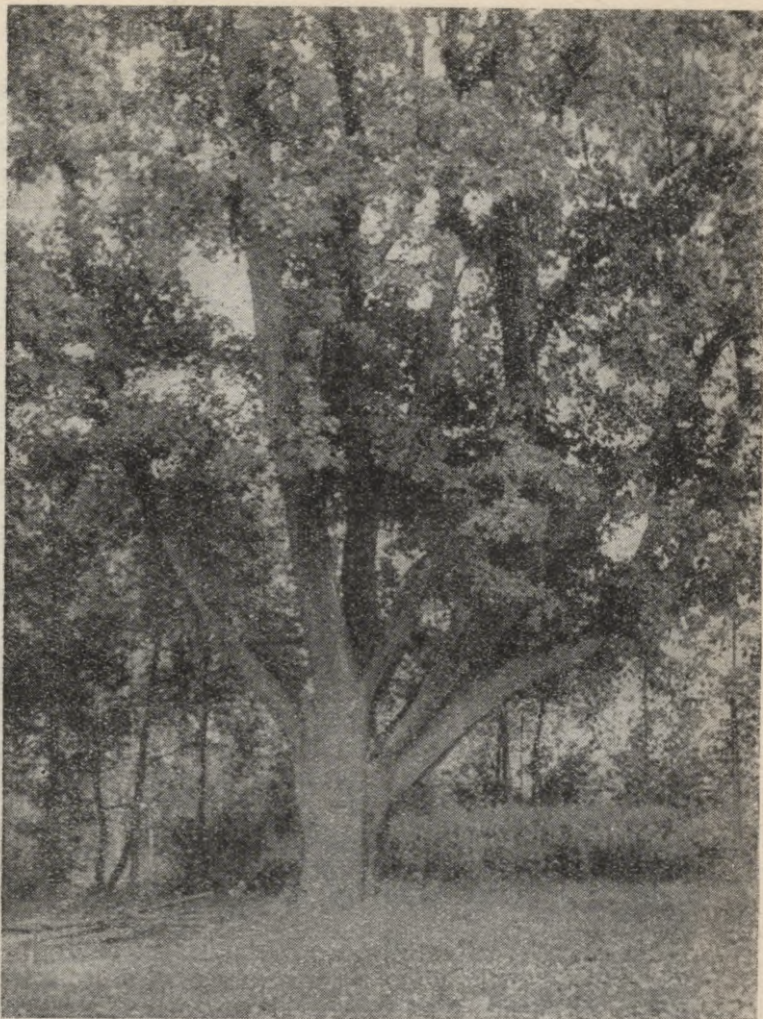
Kalāči, kur 1958. gadā iekārtots dzejnieka E. Veidenbauma memoriālais muzejs

ir galds, krēsli, grīdas celiņi, pie loga — dzejnieka sekretārs, uz tā viņa mācību grāmatas. Blakus dzejnieka istabai atrodas viņa mātes istaba. Divās citās istabās stendos un vitrīnās izvietoti eksponāti, kas atspoguļo E. Veidenbauma dzīvi un literāro darbību. Te ir materiāli, kas saņemti no J. Raiņa Valsts literatūras muzeja, Latvijas PSR Revolūcijas muzeja, Tartu Valsts arhīva, gan arī Latvijas PSR Valsts bibliotēkas un Cēsu rajona bibliotēkas deponētās grāmatas, Cēsu Novadpētniecības

Klētiņa Kalāčos

E. Veidenbauma mātes ozols Kalāču dārzā

9 — Cēsis

muzeja E. Veidenbauma fonds un personīgo biblioteku retumi. Literatūras zinātnieks K. Egle muzejam nodeva vairākus retus E. Veidenbauma darbu izdevumus, piemēram, F. Roziņa-Āža 1900. gadā sastādīto un Londonā iespiesto izdevumu. Muzejā atspoguļota arī E. Veidenbauma kolhoza attīstība un augšupeja.

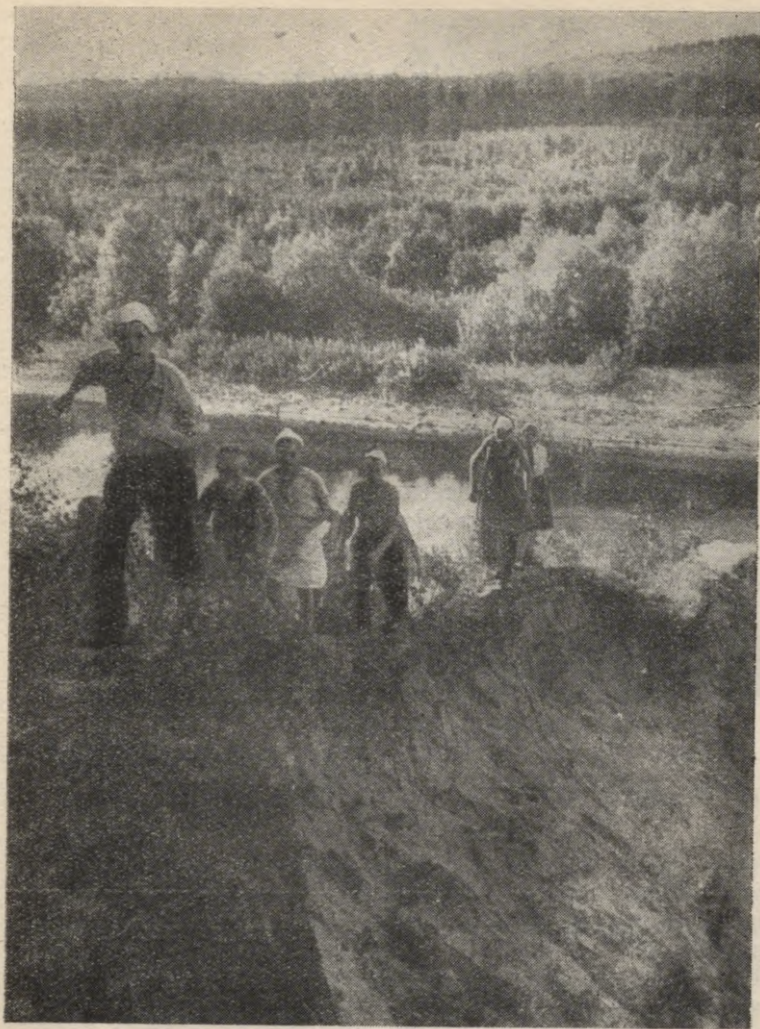
Dārzā atrodas klētiņa — E. Veidenbauma «studiju salons», kā viņš pats to saucis. Tā bija dzejnieka iemīļota darba un atpūtas vieta.

Klētiņā atradās gulta ar salmu maisu, krēsls un turpat blakus veļas rullis, uz kura bija novietotas grāmatas, burtnīcas, tinte un spalvaskāts. Uz šā veļas ruļļa, kas vēl tagad redzams klētiņā, sarakstīta lielākā daļa E. Veidenbauma dzejoļu un marksistiskais raksts «Gabals iz tautsaimniecības».

Kalāču dārzā, plati izpletuši zarus, vēl zaļo divi lieli ozoli — E. Veidenbauma mātes un māsas Karlinas ozoli. E. Veidenbauma tēvs mājas priekšā iestādījis astoņus ozolus — bērniem, mātei un sev. Pārējie seši ozoli pakāpeniski nokaltuši.

Ar E. Veidenbauma dzīvi saistās vairākas citas vietas Kalāču apkārtnē. Dzejnieka mīļākā pastaigas vieta bija tuvējais jauktu koku mežs, kas atradās starp Kalāčiem un Liepas kapsētu. Trīs kilometrus gara taka cauri mežam aizveda līdz Liepas kapsētai, kur Eduards bieži apmeklēja tēva kapu. Pastaigās viņš ņēma līdzī grāmatu, papīra lapu vai baltu skaidu ar algebras uzdevumiem, latīņu teicieniem, vēstures gadu skaitļiem.

Iepretim Kalāčiem atrodas Bērzu krogs. Te dzejnieks ticies ar lauku kalpiem un gājējiem, izskaidrojīs viņu grūtās un beztiesiskās dzīves cēloņus, aicinājis uz nesamierināmu cīņu pret ekspluatatoriem.

Jaunie tūristi pārgājienā Gaujas krastos

Apmēram 1,5 km no Kalāčiem ir Auduļi, kur dzimis rakstnieks P. Rozītis.

E. Veidenbauma un P. Rozīša mājas atrodas E. Veidenbauma kolhoza teritorijā. Kolhozs ir viens no labākajiem rajonā. Kolhoznieki pašreiz par vienu izstrādes dienu saņem apmēram divpadsmit rubļu naudā un produktus. Kolhoznieki tagad dzīvo pārtikuši un kulturāli.

No Kalāčiem un Liepas Cēsis var atgriezties ar autobusu vai arī no Lodes stacijas ar vilcienu.

Ieteicams aiziet līdz Sietiņezim, kas atrodas otra pusē Gaujai. No Lodes stacijas pa šoseju jāpāiet nedaudz vairāk par kilometru uz Cēsu pusi, tad jānogriežas pa labi, pie sarga mājiņas jāšķērso dzelzceļš un jādodas uz Baižu pārceltuvi (1,5 km no šosejas). Pie Baižu pārceltnes, kur ceļ pāri tikai cilvēkus, jāpārceļas pāri Gaujai un pa Gaujas labo krastu jādodas uz augšu apmēram 4,5—5 km. Te Gaujas krastā atrodas Sietiņezis.

Pie Sietiņeža var nokļūt arī pa citu ceļu. No Cēsīm jābrauc līdz Jāņa pārceltuvei (apmēram 5 km), jāpārceļas pāri Gaujai un pa Valmieras ceļu jāiet apmēram 12 km, lai sasniegtu Sietiņezi (no Cēsīm apmēram 16 km). Šis ceļš ieteicams tiem, kas brauc ar automašīnām, motocikletiem vai velosipēdiem.

3. MARSRUTS

Cēsis — Ērgļu klintis (6 km) — Cēsis (6 km). Kopgarums — 12 km.

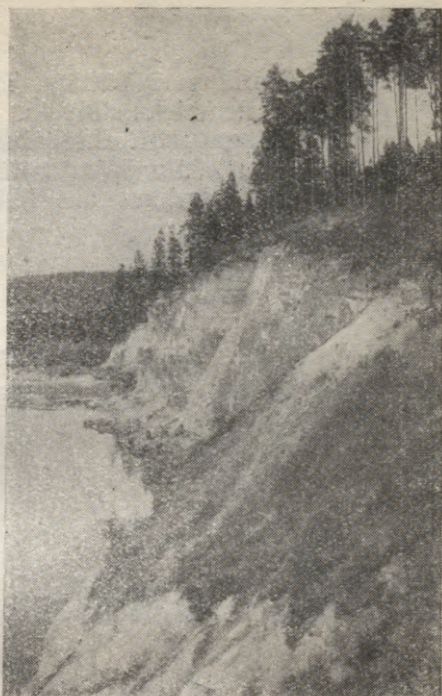
Lai nokļūtu pie Ērgļu klintīm, no Uzvaras laukuma jādodas pa 21. jūlija ielu un pa Lenču ceļu. No Lenču ceļa uz Ērgļu klintīm cauri mežam ved vairāki ceļi: pir-

mais ceļš nogriežas pa labi 0,7 km aiz Lečiem (pirmās mājas aiz Cēsu pilsētas robežas iepretim Gaujaslīču ielai), otrais — 2 km tālāk — pie Kalna Benčiem (1 km no Lenču jeb Pielekšu pārceltuves), trešais — pie Lenču pārceltuves, no kurienes līdz Ērgļu klintīm apmēram 1 km (ceļš iet paraleli Gaujai). Tūristi vairāk iecienījuši pēdējo ceļu.

Ērgļu klintis, ko sauc arī par Ērģeļu klintīm vai Pieškalnu iezi, ir grandiozākās smilšakmens klintis Gaujas krastos. Tās ir 30 m augstas. Teika stāsta, ka atbalss pret klinti skanējusi kā ērģeles, tāpēc klintis nosauktas par Ērģeļu klintīm. No Ērgļu klintīm

paveras lielisks skats uz Gauju. Pašas Ērgļu klintis izskatās varenākas no pretējā Gaujas krasta.

Apmēram puskilometru tālāk atrodas vesels māju puduris — Pieškalni, Kalna Viesīši, Lejas Viesīši, Brīvnieki, Ramati, Žagari, Vecgoģi, Jaungoģi. Žagaros dzimis un dzīvojis Žagaru Krišs — viens no aktīvākajiem Cēsu pilsmuižas zemnieku nemieru dalībniekiem. 1776. gadā Lenču zirgu pasta stacijā viņš iesniedza Krievijas troņmantniekam Pāvelam Petrovičam sūdzību par ba-

Ērgļu klintis

rona Volfa varmācībām. Tā ir pirmā latviski rakstītā latviešu zemnieku sūdzība.

1578. gada 31. oktobrī starp Viesīšu, Goģu, Ramatu un Aizpuriešu mājām notika viena no asiņainākajām kaujām Livonijas kara laikā. Te sastapās 18 000 vīru

3. MARSRUTS

lielā krievu armija, ko komandēja kņazi Vasilijs Šuiskis un Vasilijs Voroncovs, un zviedru armija, ko komandēja hercogs Kārlis un kas cinījās kopā ar poļu armiju, kuru komandēja Andrejs Sapieha. Krievu kara nometne atradusies mežā, kalnā pie Viesīšu mājām.

Cēsis var atgriezties pa ceļu, kas iet gar māju puduri, vai arī pa Lenču ceļu.

Skats uz Gauju no Ergļu klintīm

4. MARSRUTS

Cēsis — Āraiši, Drabeši (8,9 km) — Melturi (4 km) — Kārļu spēkstacija (3 km) — Zvārtas iezis (4,5 km) — Kārļi (5 km) — Rīgas-Pleskavas šoseja (3 km) — Ieriķi (2 km). Kopgarums — 30,4 km.

Maršrutu sākam no Uzvaras laukuma. Ceļš uz Āraišiem ved pa Rīgas ielu un pa Cēsu-Drabešu šoseju, kas savieno Cēsis ar Rīgas-Pleskavas šoseju. Līdz Āraišiem ieteicams aizbraukt ar autobusu un tad uzsākt pārgājienu kājām.

Āraišu apkārtnē ir ļoti pauguraina, bagāta daudziem ezeriem un ievērojamām vēsturiskām vietām.

Tūristus, sevišķi makšķerniekus, var interesēt Āraišu ezers (10 ha), kas atrodas apmēram 200 m no Cēsu-Drabešu šosejas. Ezera krastā redzama 1225. gadā celtā Āraišu baznīca. Ezera pussalā paceļas senlatviešu pilskalns un ordeņa pilsdrupas (pils celta 1226. gadā). Ezerā ir neliela saliņa. Tā bijusi apdzīvota jau vairākus gadsimtus pirms mūsu ēras. Uz salas bijusi savdabīgi nocietināta noietne. Salā atrastas pāļu celtņu atliekas. Tā kā sala reizēm pārplūdusi, zem celtnēm krustām šķērsām sakrauti koki, izveidojot plostam līdzīgu pamatu. Izrakumos salā atrastas māla podu lauskas ar bedrīšu vai skujiņu rakstu, bebru kauli, apstrādāti briežu kauli, meža kuniņu kauli, audumu atliekas, māla pērlītes u. c. Šie priekšmeti eksponēti Tartu, Berlīnes, Rīgas un Cēsu muzejā. Pa ezera dibenu baznīcas virzienā stiepjas akmeņu rinda. Domājams, te bijis kāds tiltiņš, kas savienojis pili ar baznīcu.

Jāatzīmē, ka Āraiši ir viena no retajām vietām Latvijā, kur atrastas ledus laikmeta lielākā dzīvnieka — mamuta atliekas.

Āraišu ezers senatnē ir bijis daudz lielāks — tas stiepies pāri tagadējai Cēsu-Drabešu šosejai. Tāpat kā daudzi citi ezeri, tas pamazām aizaug. No Āraišu ezera iztek Simtupe. Upe ieguvusi šādu nosaukumu tāpēc, ka senāk aizvadījusi uz Gauju gandrīz vai simt ezeru ūdeņus. Netālu atrodas Lazdiņu, Vēķu, Asaru, Raudiņu un citi ezeriņi. Senatnē šajā apkārtnē bijis ļoti daudz ezeru. Lielākā daļa no tiem aizauguši. Ārpus Rīgas-Valkas dzelzceļa līnijas, nepilnu kilometru no Āraišu stacijas uz Rīgas pusi atrodas Asaru ezers un Raudiņu ezers. Būvējot šo dzelzceļa līniju, noticis šāds gadījums. Kad dzelzceļš bijis uzbūvēts, vilciens ar visām sliedēm un

gulšņiem pazudis dzelmē. Izrādās, ka agrāk te bijis iegarens ezers, kas vidusdaļā aizaudzis un pārvērties par purvu. Tātad dzelzceļš uzbūvēts pāri vēl pilnīgi neaizaugušam ezeram.

Āraišu un Āraišu apkārtnes ezeros aug gludsporu ezerenes, dzelūņsporū ezerenes, iesārtās glīvenes, Friza glīvenes.

Dažus simtus metru no Āraišu ezera pie Skudru mājām atrodas sena soda vieta — Karātavu kalns (169 m v. j. l.). Pie Karātavu kalna sākas tā saucamā Bābu leja. Stāsta, ka agrāk Karātavu kalnā atradies kauna stabs.

Netālu no Āraišu ezera pie šosejas atrodas Vanagkalna kapsēta, kur apglabāts 1905.—1907. gada revolūcijas cīnītājs, Drabešu pagasta rīcības komitejas priekšsēdētājs J. Bērziņš un 1918. gadā vācu okupantu nogalinātie Drabešu sarkanie gvardi — brāļi Bikavi, Andersons, Ozoliņš un Auziņš. Starp šo kapsētu un Āraišu baznīcu šosejas malā ir brāļu kapi, kur apglabāti 19 Padomju Armijas karavīri.

Aiz Āraišu ezera Cēsu rajona slimnīcas palīgsaimniecības «Pūces» teritorijā atrodas seno latgaļu vēla dzelzs laikmeta kapulauks.

Āraišu ezera un Drabešu apkārtne daudz skaistu vietu. Rīgas kinostudija te uzņēmusi daudzus skatus filmām «Uz jauno krastu», «Salna pavasarī», «Zvejnieka dēls», «Latviešu strēlnieka stāsts», «Ilze».

Āraišu ezera dienvidu galā pa labi no Cēsu-Drabešu šosejas atrodas Drabešu internātskola, kas 1959. gadā iekārtota rekonstruētajā bijušajā Drabešu muižas pilī. Drabešu pils 1905. gada revolūcijas laikā nodedzināta. Vēlāk ēka atjaunota. Drabešu skolā no 1925. līdz 1928. gadam par pārzini strādājis dzejnieks A. Čaks (īstajā vārdā — Čadarainis).

Jau uzsākti Drabešu internātskolas jaunā korpusa celtniecības darbi. Skola paredzēta 320 skolēniem.

Pie skolas atrodas padomju karavīru kapi.

Blakus skolai ir Lielās Oktobra revolūcijas kolhoza kantoris.

Pie Drabešu skolas Āraišu ezera krastā iekārtots skaists parks.

Apmēram kilometru no skolas uz austrumiem, kur Rīgas-Pleskavas šoseja krusto dzelzceļu, atrodas Āraišu stacija. 2 km uz Pleskavas pusi no šosejas jau pa gabalu redzams augstākais kalns Cēsu apkārtnē — Jurģu kalns (211 m v. j. l.). Jurģu kalna apkārtni ļoti iecienījuši slēpotāji, jo te daudz labu vietu nobraucieniem.

Pa šoseju dodamies uz Ieriķu pusi. Kilometru tālāk pa labi no šosejas ir Vāveres, dažus simtu metru tālāk pa kreisi — Drabešu ciema padome, klubs un sakaru nodaļa. Pie Drabešu ciema padomes, kur 1918. gadā nošauti Drabešu sarkanie gvardi, tagad pielikta piemiņas plāksne.

Preti Drabešu ciema padomei otrā pusē šosejai atrodas Caurais purvs, kur vēl nesen bijis daudz akaču. Tagad tas pilnīgi aizaudzis.

2 km no Drabešu ciema padomes atrodas Melturi. Te šoseja šķērso Amatu. Pāris simtu metru no šosejas Amatas krastā ir Bille, kur atrodas Cēsu rūpniecības kombināta tekstilfabrika. Šeit izgatavo dažādus augstas kvalitātes audumus. Kara laikā Billes tekstilfabrika bija izpostīta. Pēc Lielā Tēvijas kara tā atjaunota, ievērojami plašināta un labiekārtota.

Tālākais mūsu ceļa mērķis ir Kārļi un Zvārtas iezis. Uz Kārļiem var doties uz leju pa Amatas krastiem vai arī pa šādu ceļu: Melturi — Kārļu ceļa gals (2 km) — padomju saimniecības «Kārļi» centrs (3 km) — Kārļu

sakaru nodaļa (3,5 km) — Zvārtas iezis (1,5 km). Otrais variants piemērots tūristiem, kas brauc ar satiksmes līdzekļiem. Tūristiem, kas grib iepazīties ar krāšņajiem Amatas krastiem, ieteicams pirmais pārgājienu variants. Pārgājienu pa Amatas krastiem var sākt arī no Āraišu stacijas, ja līdz Āraišu stacijai brauc pa dzelzceļu.

Amata ir viena no straujākajām Latvijas upēm. Pavasara plūdus un lietus gāzes, kad upe krākdama un mulojodama iziet no krastiem, tā atgādina īstu kalnu upi. Amata iztek no Rezguļu ezera Vidzemes Centrālajā augstienē 213 m virs jūras līmeņa. Visā 63 km garajā tecējumā līdz ietekai Gaujā upes kritums ir 193 m (vidēji 3 m/km). Strauji traukdamās uz Gauju, Amata izskalojusi dziļu gultni, atsedzot visdziļākos devona iežus. Tā kā upē ieplūst daudz avotu un pazemes strautu, ūdens tajā ir ļoti auksts pat viskarstākajās vasaras dienās. Amata ir bagāta ar zivīm — lašiem, taimiņiem. Šeit atkratas arī upju pērles. Tās sastopamas arī Amatas pietekā Kumādā, Kumādas pietekā Pērļupē, Gaujā un dažās citās upēs. XVII un XVIII gs. šajās upēs atrasts daudz pērļu. Tagad upju pērles ir saudzējama gliemju suga.

Jo tālāk dodamies pa Amatas krastiem uz leju, jo augstāki un stāvāki kļūst senlejas krasti. Vietām Amatas senleja ir pat līdz 80 m dziļa. Senlejas krasti apaugušī ar skaistu mežu. Amata tūristus un dabas mīļotājus saista visvairāk. Ģeologiem un botāniķiem te patiešām plašs pētniecības lauks.

Amatas senlejā aug daži reti augi — plankumainās dzegužpuķes, daudzgadīgās mēnesenes, dzeltenās akmeņlauzītes, pūslīšpārde, dzeltenās saulrozītes, raibās kosas.

Amata vasarā ir sekla un daudzās vietās viegli pārbrienama. Apmēram pēc 2,5 km gājiena pa Amatas kras-

tiem nonākam pie Kārļu spēkstacijas, zivju audzētavas un dzirnavām, kas atrodas Amatas krastos.

Kārļu spēkstacija celta 1925. gadā. Agrāk tā deva elektrisko strāvu Cēsu pilsētai un apkārtnēi. Tagad tā dod elektrisko strāvu kopējam tīklam. Augšpus spēkstacijas pāri Amatai ierīkots aizsprosts. Lai dabūtu lielāku kritumu, ūdeni no aizsprosta pa milzīgu, 0,8 km garu koka cauruli aizvada uz spēkstacijas celtni. Amatai te ir ļoti liels kritums — 11 m uz vienu kilometru.

Blakus spēkstacijai atrodas Kārļu zivju audzētava (kantoris pāris simtu metru tālāk — pie ceļa), kas nodibināta 1934. gadā. Te audzē lašus, taimiņus un citas zivis. Lai iegūtu ikrus, «noslauc» saķertos lašus un citas zivis. Ikru perināšana notiek ziemā tekošā ūdenī. Kad mazās zivtiņas nedaudz paaugušās, tās ielaiž upēs. Kārļu zivju audzētava sevišķu vērību velti lašu audzēšanai. Gadā tā izaudzē 4—4,5 miljonus lašu mazuļu.

Iepretī Kārļu spēkstacijai, zivju audzētavai un dzirnavām paceļas apmēram 60 m augstā Ainavu krauja. Tūristiem ieteicams uzkāpt šajā kraujā, no kuras paveras plašs un neaizmirstams skats uz Amatu. Amatas senlejas labajā krastā pie Ainavu kraujas atrodas Ainavu mājas. Rokot ēkas pamatus, šeit atklāti četrpadsmit XII gs. senlatviešu kapi. Mirušie apbedīti koka šķirstos 0,8 m dziļumā, ar galvu uz austrumiem. Kapi atradušies rindā cits citam blakus. Kapos saglabājušās pat villaines un linu auduma daļas. Te atrasts arī daudz rotaslietu. Šie atradumi deva iespēju rekonstruēt XII gs. latgaļu sieviešu tērpu, kas tagad atrodas Latvijas PSR Vēstures muzejā Rīgā. Līvu ciemā atklāti vairāki senkapi un kapulauki: sens kapulauks ar kapu uzkalnu vidū atrasts pie Olavām un Putrām, sena apmetne un VI un VII gs. kapulauks — pie Simtēnu mājām (pie Simtupes ietekas Gaujā), XII gs. kapulauks, t. s. Zviedru

kalns, pie Mēderiem, akmens šķirstu uzkalniņi pie Rakstiem u. c. Pie Simtēnu mājām un Simtupes ietekas Gaujā atrodas ģeoloģijas un vēstures piemineklis — ala. Domā, ka te atradusies akmens laikmeta cilvēku apmetne.

400—500 m no Ainavām Kalnavēršos atrodas Kārļu pamatskola.

Kilometru no Kārļu pamatskolas atrodas padomju saimniecības «Kārļi» centrs. Padomju saimniecība «Kārļi» audzē augļu kokus, ogulājus un dekoratīvos krūmus pārdošanai kolhoziem un padomju saimniecībām. Padomju saimniecības lopkopji gūst vienus no lielākajiem izslaukumiem rajonā. Šeit iekārtotas labas fermas, kur tiek audzēti sugas lopī. Tagadējās padomju saimniecības «Kārļi» centrs atrodas bijušajā Kārļu muižā. Kārļu muižas pils nodedzināta 1905. gada revolūcijas laikā.

Padomju saimniecības «Kārļi» centrā tagad izplānots lauku ciemats.

Te atrodas arī veikals un pienotava.

Padomju saimniecības «Kārļi» teritorija saskaras ar kolhoza «Sarkanais karogs» laukiem. Šis kolhozs ir PSRS tautas saimniecības sasniegumu izstādes dalībnieks un viens no labākajiem kolhoziem Cēsu rajonā. Tajā ir attīstīta lopkopība. Par sasniegumiem lopkopībā kolhozs vairākkārt saņēmis rajona ceļojošo Sarkanā karogu. Kolhoza teritorija stiepjas no Cēsīm līdz pat Zvārtas iezim.

No padomju saimniecības «Kārļi» atgriežamies pie Amatas. Pa upes krastiem turpinām ceļu uz Zvārtas iezī. Tūristiem, kas grib doties uz Zvārtas iezī tieši no Cēsīm ar kādu satiksmes līdzekli, ieteicams šāds maršruts: Cēsis — Kārļi (9 km) — Zvārtas iezis (5 km). Šogad uz Kārļiem atklāta autobusu satiksmes līnija.

No Kārļu spēkstacijas līdz Zvārtas iezim ir apmēram 4,5 km. Šajā posmā Amatas krasti ir viskrāšņākie. Ceļā no Kārļu spēkstacijas uz Zvārtas iezi Amata met likumus. Amatas kreisajā krastā apmēram kilometru no Kumādas ietekas Amatā paceļas 41 m augstā Dzilnas klints, aiz Kumādas ietekas — Incēnu iezis. Iespaidīgs ir 46 m augstais devona smilšakmens iezis — Zvārtas iezis.

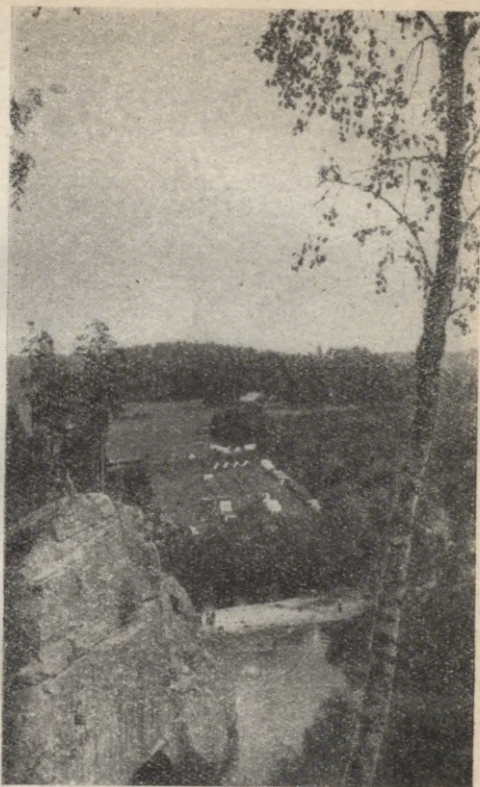
Ieža virsotne apaugusi ar skuju kokiem un lapu kokiem. No tās paveras skaists skats uz Amatas senleju. Pie Zvārtas ieža uzņemti vairāki skati filmai «Latviešu strēlnieka stāsts».

200 m no Zvārtas ieža atrodas tā saucamais Mazais Zvārtas iezis (25 m).

Netālu no Zvārtas ieža atrodas Zvārtas mājas un Podu kalns.

No Zvārtas ieža gar Amatu var turpināt gājienu līdz pat Amatas ietekai Gaujā (4 km).

Lai nokļūtu Ieriķos, jāatgriežas Kārļu centrā. 3 km

Zvārtas iezis

Jauno tūristu telšu pilsētiņa Amatas krastos iepretī Zvārtas iezim

no šejienes atrodas Rīgas-Pleskavas šoseja. No Kārļu ceļagala līdz Ieriķiem ir 2 km. No šosejas pa labi nogriežas ceļš uz Ceciļu mājām (1,5 km). Pie Ceciļu mājām Kumādas krastā atrodas skaistais Ceciļu iezis. Iezi alveidīgi iedobumi.

Ieriķi ir biezi apdzīvota vieta. Ieriķu izveidošanos sekmēja dzelzceļa līnijas Rīga — Valka un tās atzarojuma — Ieriķi — Gulbene izbūvēšana.

1889. gadā atklāja dzelzceļa līniju Rīga — Valka.

Ap 1891. gadu Ieriķos uzbūvēja dzelzceļa stacijas ēku.

1917. gadā krievu armija stratēģiskiem nolūkiem no Ieriķiem uzbūvēja 105 km garu dzelzceļa nozarojumu Ieriķi — Gulbene.

1919. gadā Ieriķu stacijas telpās tika pratināti revolucionārie cīnītāji. Šeit pratināts arī Valmieras komjau-nietis J. Vintēns.

Ap 1934. gadu sāka veidoties tagadējais Ieriķu centrs. Šeit uzbūvēja depo un iekārtoja dzelzceļa telegrafu.

1944. gada rudenī vācu fašisti nodedzināja Ieriķu dzelzceļa staciju un to Ieriķu daļu, kas atradās aiz dzelz-ceļa līnijas, pie Spāres ceļa.

Ieriķu astoņgadīgā skola

Pēckara laikā Ieriķi strauji uzplaukst. 1955. gadā Ieriķos tika uzcelta liela dzelzceļa stacijas ēka. Ieriķos ir arī transformatoru stacija, septiņgadīgā skola, klubs, ārsta iecirknis, aptieka, veikali, pasts, frizētava, dažādas darbnīcas. Ieriķu centrā dzīvo apmēram 620 iedzīvotāji (1959. g.).

1958. gadā Ieriķos uzcēla modernu trīsstāvu astoņgadīgās skolas ēku 280 skolēniem un divstāvu dzīvojamo ēku skolotājiem.

Liela un moderni iekārtota ir Ieriķu transformatoru stacija, ko vada tikai trīs cilvēki (vadītājs un divi dežuranti), jo visa iekārta ir automatizēta. Ja uz līnijas noticis bojājums, slēdži automatiski atvienojas, ja bojājums likvidējas, — atkal ieslēdzas. Gadījumā, ja bojājums uz līnijas nelikvidējas, par to nepārtraukti pienāk signāli. Transformatoru stacijas dežurants ar speciālu aparātu komplektu palīdzību nosaka, uz kuras līnijas ir bojājums, kā arī kurā vietā ir šis bojājums. Bojājumu var noteikt ar precizitāti līdz vienam kilometram.

Mājā, kur tagad dzīvo Ieriķu transformatoru stacijas darbinieki, agrāk atradās Ieriķu zirgu pasta stacija. Par ekspeditoru un rakstvedi 1885. un 1886. gadā te strādāja ievērojamais latviešu fabulists rakstnieks Pērsietis. Šis laiks ir ļoti nozīmīgs Pērsieša daiļrades attīstībā. Dzelzceļa būves darbos rakstnieks iepazīnās ar strādnieku dzīvi un uzkrāja bagātīgus materiālus par kapitālisma attīstības izraisītajām negatīvajām parādībām sadzīvē. Šajā laikā arī parādījās pirmie iespiestie Pērsieša satīriskie dzejoļi.

No Ieriķiem var doties arī uz Spāri (4 km), kur atrodas Spāres īpatnējā režīma skola — internāts (bērnu nams ar palīgskolu). Šajā skolā labi strādā jaunie natūrālisti, priekšzīmīgi iekārtoti un iekopti izmēģinājumu laucīņi.

Pie pašas skolas atrodas brāļu kapi, kur apglabāts 21 padomju karavīrs. Kapos skolas palīgsaimniecības teritorijā apglabāti 15 padomju karavīri.

Spāres apkārtnē ir diezgan pauguraina. 1,5 km no Spāres bērnu nama, kolhoza «Komunisti» centrā paceļas 192 m augstais Dziršu kalns, apmēram 5 km no bērnu nama — 214 m augstais Aparnieku kalns. Apkārtnē piemērota slēpošanai.

No Ieriķiem var atgriezties Cēsis gan ar vilcienu, gan ar autobusu.

5. MARSRUTS

Cēsis — Veselava (14 km) — Nēķins (20 km) — Dzērbene (4 km) — Nēķins (4 km) — Bregža kalns (7 km) — Alauksts (4 km) — Vecpiebalga (5 km). Kopgarums — 58 km.

Tā kā Priekuļi, kas atrodas pa ceļam, apskatīti citā maršrutā, līdz Priekuļiem ieteicams aizbraukt ar autobusu un tad sākt pārgājienu.

Aiz Priekuļiem ceļi dalās. Pa labi nogriežas ceļš uz Piebalgu. 1,4 km tālāk ceļš šķērso Vaives upi, 3 km tālāk — Rauni (Raunas upes pieteku). 1905.—1907. gada revolūcijas laikā uz šā lielceļa netālu no Rauņa tilta notika bruņota sadursme starp Veselavas, Raunas un Jaunraunas iedzīvotājiem un dragūniem.

Nedaudz tālāk ceļa kreisajā pusē redzama Veselavas kapsēta, kur apglabāti 30 Lielā Tēvijas kara laikā krištie padomju karavīri.

Drīz klāt arī Veselava.

Veselava sākusi veidoties jau 1600. gadā, kad Raunas hauptmanis Pēteris Veselovskis tur ieguva vairākas zemnieku mājas. No Veselovska vārda arī radies Vese-

lavas nosaukums. Agrāk Veselava saukta arī par Veselaušku.

Veselavai ir slavenas revolucionāras tradīcijas. Veselavieši aktīvi piedalījās 1802., 1823., 1841. gada nemieros un 1905.—1907. gada revolūcijā. 1841. gadā veselavieši padzina bruģu tiesu, tāpēc 1842. gada janvārī te trakoja soda ekspedīcija.

Veselava tagad ir kolhoza «Veselava» centrs. Kolhoza kantoris atrodas bijušajā zirgu pasta stacijas ēkā. Bijušās muižas pilī atrodas ciema padome, biblioteka un tautas nams. Bez tam Veselavā vēl ir feldšeru punkts, krejotava, zāgētava, dzirnavas u. c.

Cēsu-Vecpiebalgas lielceļa un Rīgas-Pleskavas šosejas krustojumā atrodas Krogzemji (bij. Bērzu krogs), kur tagad iekārtots veikals.

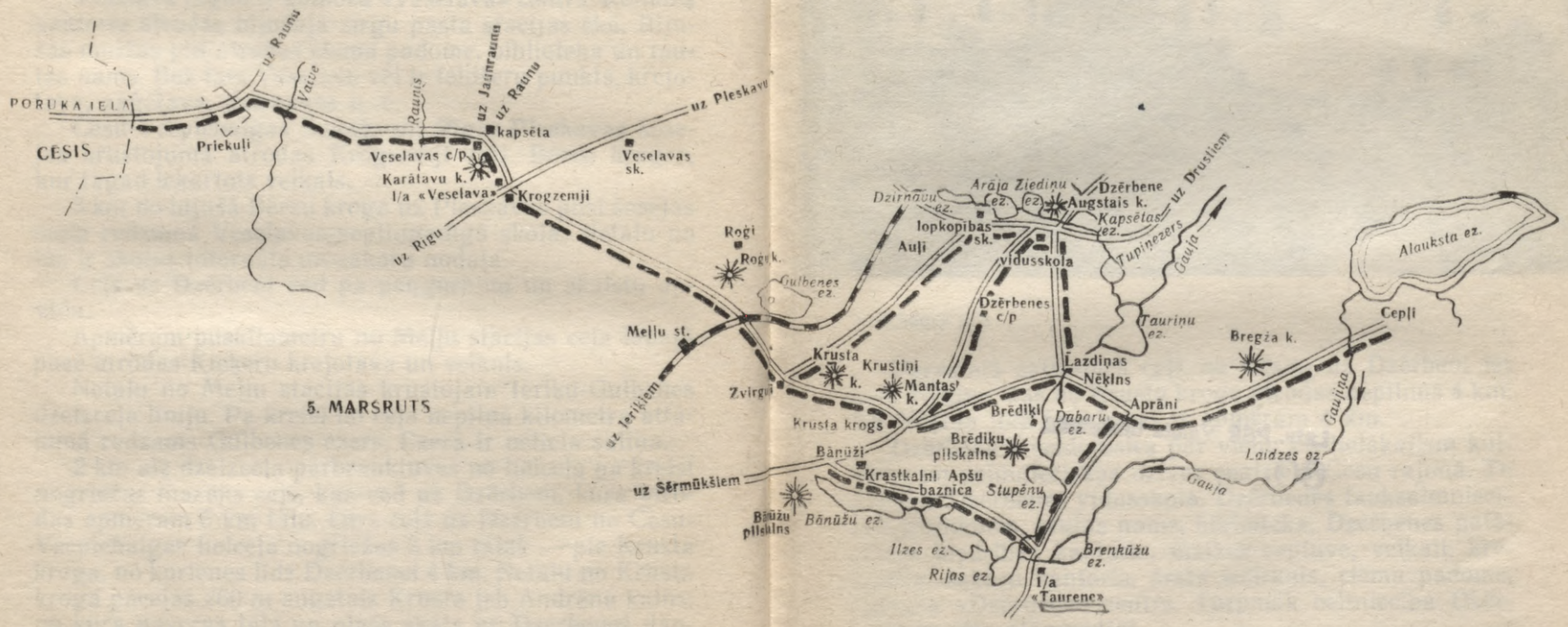
3 km no bijušā Bērzu kroga uz Pleskavas pusi šosejas malā redzama Veselavas septiņgadīgā skola. Netālu no tās ir skolas internāts un sakaru nodaļa.

Ceļš uz Dzērbeni ved pa paugurainu un skaistu apvidu.

Apmēram puskilometru no Meļļu stacijas ceļa labajā pusē atrodas Kleķeru krejotava un veikals.

Netālu no Meļļu stacijas krustojam Ieriķu-Gulbenes dzelzceļa līniju. Pa kreisi no ceļa nepilna kilometra attālumā redzams Gulbenes ezers. Ezerā ir neliela saliņa.

2 km aiz dzelzceļa pārbrauktuves no lielceļa pa kreisi nogriežas mazāks ceļš, kas ved uz Dzērbeni, kura atrodas apmēram 5 km tālu. Otrs ceļš uz Dzērbeni no Cēsu-Vecpiebalgas lielceļa nogriežas 3 km tālāk — pie Krusta kroga, no kurienes līdz Dzērbenei 4 km. Netālu no Krusta kroga paceļas 260 m augstais Krusta jeb Andrēnu kalns, no kura paveras tāls un plašs skats uz Dzērbenes daudzajiem ezeriem. Kalnā pie Krustiņu mājām atrasts IX—XII gs. kapulauks — tā saucamais Mantas kalniņš.

5. MĀRSRUTS

PORUKA IELĀ
CESIS

Priekulji

Veselavas c/p
Karātavu k.
1/a «Veselava»

Krogzemji

Mellu st.

Rogī

Rogk.

Gulbenes ez.

Zvirgū

Krusta k.

Krustiņi k.

Mantas k.

Krusta krogs

Bānūži

Bānūžu pilskaļns

Bānūžu ez.

Ilzes ez.

Rijas ez.

Brenkūžu ez.

1/a «Taurenc»

Bredīki

Bredīku pilskaļns

Krustkalni Apšu baznīca

Stupēnu ez.

Dabarū ez.

Lazdiņas Nēklis

Aprāni

vidusskola

Dzērbenes c/p

Auļi

Iopkopības sk.

Dzirnācu ez.

Arāja Ziedīnu ez.

Augstais k.

Kapsētas ez.

Dzērbenes ez.

Taurīnu ez.

Tupinezers

Bregža k.

Alauksta ez.

Cepļi

Laidzes oz.

Gauja

Gaujiņa

uz Pleskavu

uz Jaunraunu

uz Rāpnu

uz Rāpnu

uz Raunu

Vance

uz Rīgu

uz Ierikšiem

uz Sērmūkšiem

uz Drustiēm

Gauja

Dzērbenes pils

Parastais satiksmes ceļš no Cēsīm uz Dzērbeni iet caur Nēķinu, kas no Krusta kroga atrodas nepilnus 4 km. No Nēķina līdz Dzērbenei ir apmēram 4 km.

Dzērbene izveidojusies par vienu no lielākajiem kultūras un saimnieciskās dzīves centriem Cēsu rajonā. Te atrodas Dzērbenes vidusskola, Dzērbenes lauksaimniecības tehnikums, tautas nams, bibliotēka, Dzērbenes patērētāju biedrības kantoris, maizes ceptuve, veikali, krotava, sakaru kantoris, ārsta iecirknis, ciema padome, kolhoza «Dzērbene» centrs. Turpmāk celtniecība Dzērbē noritēs plānveidīgi.

Latgaļi apdzīvojuši Dzērbeni jau sen. Uz to norāda divi pilskalni un daudzi kapulauki.

1479. gadā ezera krastā ordenis uzcēla mūra pili, ko 1485. gadā atdeva Rīgas arhibīskapam. 1577. gadā Ivana Bargā karaspēks to sagrāva. Tagad no tās palikuši tikai pamati. Vēlāk te uzcēla Dzērbenes muižas pili, kas 1905. gada revolūcijas laikā nodedzināta, bet vēlāk atjaunota. Dzērbenes pils ir XV gs. arhitektūras piemineklis. Ļoti senas ir arī bijušās muižas saimniecības ēkas — klētis, staļļi.

Tagad te atrodas Dzērbenes lopkopības skola. Šajā pilī lauksaimniecības skolu atvēra jau 1927. gadā. Līdz šim skola sagatavoja grāmatvežus kolhoziem un padomju saimniecībām, kā arī kontrolasistentus. Turpmāk šeit sagatavos tikai lopkopības speciālistus.

Tālu pāri Dzērbenei paceļas Dzērbenes vidusskolas staltā trīsstāvu ēka, kas uzcelta 1914. gadā. 1959. gadā Dzērbenes vidusskola atzīmēja 100 gadu jubileju. Padomju varas laikā septiņgadīgā skola pārveidota par vidusskolu. Dzērbenes vidusskolā pašreiz mācās apmēram 300 skolēnu. Vidusskolā iekārtoti labi mācību kabineti. Vidusskolēni saviem spēkiem uzcēlušī lielu stadionu un tramplīnu lēkšanai ar slēpēm, kā arī peldētavu.

Ar Dzērbeni saistās latviešu rakstnieka Sudrabu Edžus dzīve un literārā darbība. Sudrabu Edžus no 1882. gada kādu laiku strādāja par skolotāju Dzērbenes draudzes skolā. Tā atrodas 1,5 km no Dzērbenes centra kreisajā pusē lielceļam, kas ved uz Nēķīnu. Tagad te ir Dzērbenes mežniecība. Skolas vadītāja Toma Gailiša (Gaiduļa) pamudināts, Sudrabu Edžus sāka pievērsties rakstniecībai. Šeit viņš uzraksta savus pirmos dzejoļus un poēmu «Gudmina sapnis». Sudrabu Edžus aktīvi iesaistījās sabiedriskajā dzīvē. Korespondencēs laikrakstam viņš atmaskoja vietējo krodzinieku un tirgotāju, bet kādā izrīkojumā nolasītā dzejoļi izzoboja mācītāju.

Dzērbenes vidusskola

Dižmaņu acīs Sudrabu Edžus bija kļuvis gandrīz vai par dumpinieku, tāpēc bija spiests atstāt Dzērbeni.

Kapsētas ezera krastā atrodas Dzērbenes baznīca, ko 1842. gadā cēlis ievērojamais Cēsu celtnieks Mārcis Sārums (skat. 1. maršrutu pa Cēsu apkārtni). Baznīcai ir kupolveidīgs tornis un kolonas.

Puskilometru no Dzērbenes vidusskolas atrodas sens latgaļu pilskalns — Augstais kalns. Tas ir apmēram 20 m augsts, norobežots ar diviem grāvjiem un nocietināts ar vaļiem. Pilskalna virsmas platība — 50×50 m, kultūras slānis apmēram pusmetru biezs. Augstajā kalnā Dzērbenes vidusskolas fizikultūrieši uzcēluši tramplīnu lēkšanai ar slēpēm.

Apmēram 3 km no Dzērbenes atrodas sens pilskalns — Gaviltu kalns, I—IV gs. akmens krāvuma kapeņnes un V—VIII gs. akmens krāvuma kapu uzkalniņš pie Kalna Stādiņu mājām.

Reti kur atrast tik daudz ezeru kā Dzērbenē. Makšķerņiekiem un ūdenssporta cienītājiem Dzērbene ir sevišķi piemērota vieta. Lielākie ezeri Dzērbenes apkārtņē ir Juvera, Brenguža, Asmeņu, Kaupēnu, Varžuma, Apadu, Ilzes, Āraišu, Kapsētas, Šķesteru, Noku, Ievalču. Lielākais un skaistākais ir Juvera ezers, kas atrodas 1,5 km no Dzērbenes stacijas. Tas ir 3 km garš, puskilometru plats un līdz 36 m dziļš. Ezerā ir divas saliņas. Skaisti ir kokiem apaugušie ezera krasti. Ezerā daudz zivju. Netālu no Juvera ezera atrodas Kaupēnu, Asmeņu un Ilzes ezers. Āraišu ezers atrodas pie Dzērbenes lauksaimniecības tehnikuma. Gar Augsto kalnu tek Dzērbenes upīte, kas saista veselu virkni ezeriņu, kuru ūdeņus aizvada uz Gauju. Gandrīz visi Dzērbenes, Nēķina un Bānūžu apkārtnes ezeri guļ garās, dziļās ielejās, tā sau-

Ilzes ezers

camajās subglaciālajās vagās, ko izskalojušas ūdens straumes, ledājam kūstot.

Dzērbenes paugurainā apkārtnē piemērota slēpošanai, jo sniegs šeit turas ilgi.

No Dzērbenes dodamies uz Nēķinu. Nēķins (Nēķene) ir Taurenē ciema un kolhoza «Gauja» centrs. Šeit atrodas Taurenē ciema padome, kolhoza «Gauja» kantoris, pamatskola, kas 1959. gadā atjaunota nodedušās skolas vietā, sakaru kantoris, dzirnavas u. c.

Nēķina apkārtnes iedzīvotāji Latvijas vēsturē pazīs-

tami kā aktīvi cīnītāji pret carismu un muižniekiem. Kilometru no Nēķina pie Kameņu mājām atrodas 1906. gada 23. oktobrī nošauto septiņu revolucionāro cīnītāju — J. Berkolda, K. Duka, J. Fogeļa, P. Smurģa, J. Miķelsona, J. Drēviņa un J. Leimaņa soda un kapa vieta.

Taurenas ciema teritorijā ir vairāki senkapi: V—VIII gs. un XII gs. kapulauki grantsbedrēs pie bijušā pagasta nama, IX—XII gs. kapulauks pie Plinkām un Kalniņiem, IX—XII gs. kapulauks pie Lazdiņām.

Cauri Nēķinam tek Gauja, kas šeit ir jau diezgan plata. Pāri Gaujai pie Nēķina ved tilts. Apmēram 2 km lejpus Nēķina tilta atrodas Tauriņu ezers, kam cauri tek Gauja.

Uz dienvidiem un dienvidrietumiem no Nēķina ir vairāki ezeri. Lielākie ir 1,8 km garais un 150 m platais Dabaru ezers, Stupēnu ezers un Ilzes ezers, kas ceļā uz Bregža kalnu paliek pa labi no lielceļa. Šo ezeru krasti ir mitri un purvaini. Dabaru un Stupēnu ezera krastā purva vidū pie Brēdiķu un Lejstupu mājām atrodas Brēdiķu pilskalns.

Pie Aprāniem pa labi nogriežas ceļš uz Lodi (1,5 km). Lodē atrodas zivīm bagātais Lodes (Rijas) ezers, kam cauri tek Gauja. Pa labi no Lodes-Bānūžu ceļa redzams Ilzes ezers (1 km no Lodes) un Bānūžu ezers (nepilni 4 km no Lodes). Uzkalnā starp šiem ezeriem paceļas arhitektūras piemineklis — 1780. gadā latviešu lauku amatnieku celtā Apšu (Lodes) baznīca. Apmēram 1,5 km aiz Apšu baznīcas pa kreisi no ceļa Bānūžu ezera krastā pie Krastkalniem redzams milzīgs laukakmens, kas ir nelielas pirtiņas lielumā. Bānūžu ezera krastā netālu no bijušās Upesmuižas atrodas sens pilskalns — Bānūžu pilskalns, kas norobežots ar diviem 70 m gariem un apmēram 1 m dziļiem grāvjiem un nelielu zemes valni.

Pilskalna laukuma platība — 50×50 m, kultūras slānis — 0,5 m biezs.

No Bānūžu ezera caur Lodi atkal atgriezāties uz Cēsu-Vecpiebalgas lielceļa un pa to dodāties uz Bregža kalnu (255 m v. j. l.). No Aprāņiem līdz Bregža kalnam ceļš manāmi iet kalnup. No kalna pārrēdzama plaša apkārtnē. Te paveras tāls skats uz Piebalgas kalniem, baltajām bērzu birzīm, tumšajiem eglājiem un daudzajiem ezeriem — Alaukstū, Inesi, Nedzi un citiem.

Alaukstam dzejnieks K. Skalbe veltījis skaistus vārdus:

Kā zobens, iesprausts skuju vainagā,
Spīd Alauksts tumšu egļu ielokā.
Pret padebešiem slienas pakalni,
Vecs bērzs ceļ skumji sirmo galotni.
Te mana dzimtene, ko appūš rudens vējš,
Mans miežu lauks, pret sauli nodzeltējs.
Še plašāk veras debess kā jebkur,
Nekas šē brīvo skatu neaiztur,
Un vakarā, kad sārta saule riet,
Kā taures skaņas tālu ilgas iet.

Alauksta ezers ir apmēram 4 km no Bregža kalna. Tas atrodas 204 m virs jūras līmeņa. Ezers ir 4,9 km garš un līdz 2,3 km plats. Tā krasti ir lēzeni, viļņoti. Ezerā ir vairākas salas. Alauksts, kā arī citi Piebalgas apkārtnes ezeri bagāti ar zivīm. Ezera krastā redzams arhitektūras un vēstures piemineklis — Cepļu saiešanas nams.

5 km tālāk atrodas Vecpiebalga — sens Piebalgas kultūras un saimnieciskās dzīves centrs. Šajā ceļvedī Piebalga sīkāk nav aplūkota.

6. MARSRUTS

Cēsis — Sateklas (Kvēpenes) pilskalns (9 km) — Raiskums (4 km) — Auciems (4 km) — Kūduma septiņgadīgā skola (4,5 km) — Plācis (8 km) — Straupe (2 km). Kopgarums — 31,5 km.

No Uzvaras laukuma līdz Lieplejām (Raiskuma krogam) ieteicams aizbraukt ar pilsētas autobusu.

Lieplejās atrodas šķirnes dzīvnieku audzēšanas kantoris. Apmēram puskilometru no tā Gaujas labajā krastā paceļas Raiskuma jeb Sarkanās klintis, kurās 1909. gadā iegravēti revolucionāri ieraksti, kas vērsti pret patvaldību un reliģiju:

Dievība ir gaismas, zinības un brīvības žņaugš.
Tā ir nožņaugusi viskrietnākos cilvēces dēlus.

*

Uz priekšu visi, kam drosme un spēks!
Lai glēvuļi baidās un necilvēks!

*

Lai tiktu saules pajumtā,
Iet labākie dēli cīņiņā.

Klinšu pakājē iztek Rūcamais avots. No šīm klintīm var uzkāpt Gleznotāju kalnā. No tā paveras plašs skats uz Gaujas leju un Cēsīm.

Raiskumā var nokļūt, ejot gar Sateklas pilskalnu; var doties arī 1,5 km pa šoseju uz Limbažu pusi, pēc tam nogriezties pa kreisi. Pēc 3 km gājiena nonākam Raiskumā. No Lieplejām Raiskumā var nokļūt arī ar Cēsu-Raiskuma autobusu.

Ceļš uz Sateklas pilskalnu nogriežas pie Tilta mājām.

Skats uz Gauju

300 m tālāk ceļa labajā pusē atrodas Strazdiņu mežsarga mājas. Ceļš ved pa skaistu egļu un priežu mežu paralēli Gaujai (apmēram 200 m no krasta). Pa šo ceļu pie Sateklas pilskalna var nokļūt arī ar automašīnām. 4 km no Gaujas tilta 300 m pa labi no ceļa piekalnē atrodas fašistu terora upuru soda un kapa vieta. 1944. gada augustā te nošauti 37 padomju cilvēki. Tagad šeit uzcelts piemineklis.

Turpinot gājieni un turoties pa kreisi (pa labi nogriežas ceļš uz Raiskumu), nonākam Kvēpenes mežsarga mājas, pie kurām atrodas Sateklas pilskalns. Te kādreiz bijusi drošsirdīgā latgaļu vadoņa — Sateklas Rūsiņa pils. Rūsiņš šeit valdījis XIII gs. sākumā. Pilskalns ierīkots apmēram 30 m augstā zemes ragā starp divām grāvām. Tas atdalīts ar diviem grāvjiem un diviem apmēram 9 m augstiem vaļņiem. Pilskalna plakums ir 85×25 m liels, kultūras slānis apmēram pusmetru biezs. Pati pils aizņēmusi 36,5×10,5 m lielu laukumu. Aiz otrā vaļņa vēl tagad redzamas mūra atliekas.

Agrāk Gauja tecējusi gar pašu pili. Vēlāk tā mainījusi gultni un atvirzījusies nedaudz tālāk. Sateklas pilskalns tagad apaudzis lieliem, skaistiem lapu kokiem. Pilskalna apkārtnē aug arī daudz lazdu, tādēļ rudenī šeit laba riekstošana. Skaisti ir Gaujas krasti pie Sateklas pilskalna. Iepretī Sateklas pilskalnam otrā pusē Gaujai atrodas Gaujas pietekas Simtupes grīva. Gauja šajā posmā ir sekla un pie Rakšu krācēm viegli pārbrienama.

No Sateklas pilskalna pa meža ceļu nonākam pie Raiskuma ezera, kas atrodas 4 km no pilskalna. Raiskuma ezera krastā izvietojusies Raiskuma ciema padome, kolhoza «Cīņa» kantoris, Raiskuma Sanatorijas skola, medicīniskais punkts, Raiskuma-Auciema Novadpētniecības muzejs, veikals. 1,5 km no Raiskuma centra atrodas Raiskuma pamatskola.

bērni, kas slimojuši ar poliomiēlītu (bērnu trieku). Padomju Savienībā ir tikai divas šāda tipa sanatorijas skolas, bet Baltijas republikās — pirmā un pagaidām vienīgā. Šo skolu un visu Raiskuma centru ietver skaists simtgadēju koku parks.

Pie Raiskuma ezera Kalējos, bijušajā Raiskuma muižas skolā, Raiskuma pamatskolas pārzinis Latvijas PSR Nopelniem bagātais skolotājs P. Puriņš iekārtojis Raiskuma-Auciema Novadpētniecības muzeju. Tajā izstādīts samērā daudz eksponātu, kas atrasti Raiskuma un Auciema apkārtnē. Te ir seni darba rīki, ieroči un sadzīves priekšmeti, gan arī eksponāti, kas attiecas uz neseno pagātņi un tagadni.

Muzejs Kalējos iekārtots jau 1936. gadā, bet atvērts tikai 1940. gadā. Te redzam latviešu zemnieku senos darba un sadzīves priekšmetus — rokas dzirnas, spriguļus, mīstīklas, sera rulli labības kulšanai, vērtīgamos sietus, neapkaltus ratu riteņus, garnīcas, birkas, mājsaimniecības traukus. Sevišķi bagāta ir koka trauku kolekcija. Interesanta ir mazā ganu cibiņa, krietni lielā Rīgas braucēju ciba. Kāda enerģiska saimniece pagatavojusi šiem braucieniem apkaltu, zarinu kadiķa rungu, kas dota līdzī braucējiem cīņai ar lielceļa laupītājiem. Vairāki eksponāti atspoguļo carisma periodu — pagasta tiesas galds ar spoguļi, roku dzelži, baltās un melnās bumbiņas balsošanai utt. Muzejā ir arī materiāli par 1905.—1907. gada revolūciju un pirmo pasaules karu: ieroči, kritušo raiskumiešu saraksti, 1919. gada Raiskuma Izpildu komitejas locekļu grupas uzņēmums utt. Bagātīgi atspoguļota Raiskuma skolas vēsture. Te redzami senie skolas karogi, pirmie skolas soli, kas izmantoti gan sēdēšanai, gan rakstīšanai, gan arī gulēšanai, veci skolas un skolotāju uzņēmumi, pirmās latviešu mācību grāmatas u. c. Muzejā pilnīgi atspoguļota

vietējā kolhoza «Čiņa» attīstības vēsture. Te glabājas kolhoza «Čiņa» dibināšanas sapulces dalībnieku fotografija, pirmie uzņemšanas lūgumi, pat galdiņš, pie kura sēdējuši kolhoza dibinātāji. Muzejā atrodas vairāki vērtīgi dokumenti, kā sarakstišanās ar rakstnieku Zeiboltu Jēkabu, dokumentāri materiāli par 1905. gada notikumiem Raiskumā, arhitekta M. Puriņa atmiņas un ziņas par latviešu 1905. gada emigrantiem Somijā, pagājušā gadsimta 70.—80. gados sacerēto lugu manuskripti. 1944. gadā, kad šeit kādu brīdi bija frontes līnija, aizgāja bojā puse eksponātu.

Raiskumā tūristiem ieteicams iepazīties ar kolhoza miljonāra «Čiņa» saimniecību. Kolhozs «Čiņa» ir PSRS tautas saimniecības sasniegumu izstādes dalībnieks.

Netālu no Raiskuma ciema padomes atrodas brāļu kapi, kur apglabāti 13 kritušie padomju karavīri.

Skaista ir Raiskuma apkārtnē, sevišķi Raiskuma un Auciema ezers, kas saista daudz tūristu un makšķerņieku. Raiskuma ezers ir 2 km garš un 0,8 km plats. Tas atrodas 56 m virs jūras līmeņa. Ezera ziemeļaustrumu krasts apaudzis ar mežu. Pa Sveķupi un tālāk pa Lenčupi ezeram ir noteka uz Gauju. Ezers bagāts zivīm. Tajā aug arī daudz retu ūdensaugu: ūdens lobēlija, brekšu zāle, tūkstošlape, struplapu glīvenes, iesārtās glīvenes, Frīza glīvenes, gludsporu ezerenes, dzeloņsporu ezerenes u. c.

Uz ziemeļrietumiem no Raiskuma ezera atrodas Auciema ezers, kas ar grāvi savienots ar Raiskuma ezeru. Auciema ezers ir 1,5 km garš un puskilometru plats.

Raiskuma ezera ziemeļu galā netālu no Auciema ezera pie Dumpjiem ir senkapu lauks, akmens laikmeta kapenes, uz kurām izveidots akmens loks.

Ceļš no Raiskuma uz Auciemu ved pa vairākus gad-

Raiskuma ezers

simtus vecu liepu un ozolu gatvi. Daudzas liepas un ozoli sasniedz piecu vai pat vairāk metru lielu apkārtmēru. Apkārtnē pauguraina. Te daudz skaistu dabas ainavu.

3,5 km no Raiskuma atrodas Auciems. Auciemā ir vairāki arhitektūras un vēstures pieminekļi. Arhitektūras pieminekļi ir bijusi Auciema muižas ēka, kas celta XVIII gs. Auciemā atrodas padomju karavīru brāļu kapi. Auciema ezera ziemeļaustrumu krastā pie Avotiņiem ir senkapu paugurs ar akmens loku.

No Auciema pie Bērziņiem (bij. Auciema krogs) vai Alejām uzejam uz Cēsu-Limbažu ceļa. Bērziņos tagad

iekārtota Auciema sakaru nodaļa. Pie Bērziņiem atrodas IX—XII gs. kapulauks. Netālu no Bērziņiem — pie Vecstilbiem ir akmens laikmeta kapenes. Dzelzs laikmeta kapenes atrodas arī pie Sveķiem (Cēsu-Limbažu ceļa malā 2 km no Bērziņiem uz Cēsu pusi).

Nogājuši pa Cēsu-Limbažu ceļu 3,5 km, pa kreisi no ceļa ieraugām lielo Rustēga jeb Unguru ezeru, pa labi ceļa malā — bijušo Mazo (Unguru) krogu. Aiz kroga pa labi nogriežas kokiem apstādīts ceļš. Nogājuši pa to 1 km, nokļūstam Kūduma septiņgadīgajā skolā, kas iekārtota bijušajā Ungurmuižas pilī. Ungurmuižas koka pils ir ievērojams XVIII gs. arhitektūras piemineklis. Pilī tagad notiek restaurācijas darbi, kas tuvojas nobeigumam. Ungurmuižas pils ir baroka stila vienkārša celtnē ar divstāvu vidusdaļu, lieveni, balkonu, izbūvētu

Ungurmuižas pils

mansardu (holandiešu jumtu) un vērtīgiem sikdaļu kalumiem. Virs balkona senāk bijis iebūvēts liels pulkstenis. Vāciešiem repatriējoties, tas aizvests uz Vāciju. Pili uz sienām saglabājušies seni gleznojumi. Pils pagrabā iztek avotiņš. Muižniekiem te agrāk bijusi vannas istaba. Dārzā atrodas lapene — kafijas paviljons, kur baroni dzēruši kafiju. No šejienes viņi noraudzījušies, kā pie smēdes pērti latviešu zemnieki. Pašreiz tiek atjaunota lapene, uzposta bijušās Ungurmuižas pils apkārtnē. Vecā Ungurmuižas klēts celta XVIII gs.

Ungurmuižas pils apkārtnē zaļo daudzi milzīgi, vairākus gadu simteņus veci ozoli, kuru apkārtmērs nereti sasniedz 5 m un pat vairāk. Skaists ir arī 2 ha lielais parks.

Arhitektūras piemineklis ir arī Ungurmuižas kapliņa, kas celta 1869. gadā.

No pils uz muižnieku kapliņu ved apmēram kilometru garais tā saucamais Melnais ceļš, kas apstādīts ar četrām rindām koku. Šis ceļš izmantots tikai muižnieku bērņu gadījumā: pa vidu braukuši ar zirgu, bet gar malām gājuši kājnieki. Sajos kapos apglabātas daudzas latviešu zemnieku izsūcēju — vācu baronu paaudzes.

1951. gadā Ungurmuižas pils nodota Kūduma septiņgadīgajai skolai. Skolā labi izvērstas mācību un audzināšanas darbs, kā arī novadpētniecība.

Netālu no skolas — pie bijušā muižas ezera atrodas tā saucamais Ērmaņa kalns.

Atgriežoties atkal uz Cēsu-Limbažu lielceļa un nedaudz paejot uz priekšu, nonākam pie Rustēga (Unguru) ezera. Rustēga ezera platība ir 381 ha. Ezers atrodas 68 m virs jūras līmeņa. Ezers bagāts zivīm, tādēļ vasarā te var sastapt daudz makšķernieku. Ezera ziemeļu krasts un dibens ir ciets, dziļums pieaug pakāpeniski, tādēļ

ezers piemērots peldēšanai. Ezera apkārtnē bieži tiek organizētas pionieru nometnes.

Rustēga ezera krastā atrodas stāvais Unguru (Ureles) pilskalns jeb Baznīcas kalns. Tā virsmas platība ir 60×30 m. Pilskalns apaudzis ozoliem un citiem kokiem.

100 m no Unguru pilskalna zaļo milzīgs ozols, ko var apņemt tikai septiņi cilvēki.

Rustēga ezera krastā pie Zaļkalniem atrodas kapu kalniņš — I—IV gs. akmens krāvuma kapenes.

Otrā pusē lielceļam redzama Kūduma kapsēta, kur apglabāti 24 padomju karavīri.

4 km tālāk uzejam uz Valmieras-Rīgas lielceļa. Ceļā kreisajā pusē pie Stalbes atrodas 40 kritušo padomju karavīru kapi.

Stalbē tagad veidojas padomju saimniecības «Kūdums» jaunais centrs. Šeit uzceltas vairākas tipveida dzīvojamās mājas padomju saimniecības strādniekiem. Stalbē darbojas Vidrižu stērķeles rūpnīcas Stalbes cehs, kas ražo jēlstērķeli, kuru nosūta uz sīrupa rūpnīcām. Tā produkcija ir 800 t jēlstērķeles sezonā.

Šeit atrodas arhitektūras piemineklis — bijusī Stalbes muižas klēts, kas celta XVIII gs.

Pa labi nogriežas ceļš uz Vienotnēm (Rozulu). Vienotnēs ir K. Marksa kolhoza kantoris un tautas nams. Vienu kilometru no Vienotnēm atrodas Rozulas septiņgadīgā skola. Rozulas skolas skolēni savākuši daudz materiālu par Rozulas revolucionāro pagātni.

Apmēram 1,5 km no Vienotnēm ir Rozulas pilsdrupas.

3,5 km no Vienotnēm pie Limbažu lielceļa atrodas bijusī Ruckas muiža, kur 1897. gadā dzimusi Marta Mende, nelegālās Latvijas Komunistiskās Jaunatnes Savienības Vidienes organizācijas biedre. Ar savu dzīvi viņa ierakstījusi slavenu lappusi Latvijas komjaunatnes cīņu vēsturē.

Nogājuši apmēram 4 km pa Valmieras-Rīgas lielceļu, nonākam Plācī — biezi apdzīvotā vietā. Tas ir Mazstraupes ciema saimnieciskās dzīves un kultūras centrs. Plācī atrodas kultūras nams (bijušais Lauksaimniecības biedrības nams) un biblioteka, slimnīca, aptieka, sakaru nodaļa, patērētāju biedrības kantoris, veikals, pienotava u. c. Tuvākajā nākotnē te paredzēts izvērst plašus celtniecības darbus.

Ceļā uz Mazstraupi un Lielstraupi puskilometru no Plāča lielceļa malā paceļas Baukalns (94 m v. j. l.), kura virsotnē uzcelts skatu tornis. No Baukalna paveras krāšņs skats uz Braslu, Cēsu kalnu (130 m v. j. l.) un Zilo kalnu. Redzami arī vairāki ezeri.

1,5 km tālāk Braslas labajā krastā atrodas Mazstraupe, nedaudz tālāk Braslas kreisajā krastā — Lielstraupe. Netālu no Mazstraupes ceļa kreisajā pusē redzama bijusi Straupes mācītāja māja, kas ir XVIII gs. arhitektūras piemineklis. Tagad te atrodas Mazstraupes septiņgadīgās skolas internāts.

Vispirms ieteicams iepazīties ar Lielstraupes pili, kas ir vecāka par Mazstraupes pili. Ar to saistās Straupes (senās Idumejas) novada vēsture. Straupe, kas toreiz saukta par Ropu, pirmo reizi Latviešu Indriķa hronikā minēta 1206. gadā, kad Baukalnā (konkrēti — Krusta kalnā) uzcelta koka baznīca. XIII gs. un vēlāk Straupes novadā dzīvoja latgaļi un lībieši. Straupē vēl tagad saglabājušies lībiski māju nosaukumi, kā Purkatas, Vita-gas u. c.

Pēc valodnieku domām, Straupe savu nosaukumu dabūjusi no lībiešu vārda «Raupa» («tekošs ūdens»). Tā senāk saukta Braslas upe, kas tek caur Straupi.

Lielstraupes pils celta 1263. gadā. Tā bijusi Rīgas arhibīskapa vasaļu pils. Tad pat vai nedaudz vēlāk celta arī Lielstraupes baznīca. Ap tagadējo Lielstraupes pili

Lielstraupes pils ar baznīcu

jau 1356. gadā bija izveidojusies Straupes pilsēta, kas bija Hanzas savienības locekle. Daudzos karos Straupes pilsēta stipri cieta un XVII gs. pilnīgi panīka. Lielstraupes pils 1684. gadā nodega, pēc tam to drīz atkal atjaunoja. Ziemeļu kara laikā pili sagrava. To atjaunoja 1727. gadā. Karos nopostīti arī pils senie aizsargmūri. Ap 1900. gadu atlauztas pils torņa durvis un atrastas kāpnes, kas ved uz torņa pagrabu. Kādā pagrabā telpā atrasti cilvēku kauli un skeleti, kā arī labi saglabājušies senie ieroči — ozola vāles un rungas. 1905. gada revolūcijas laikā pils nodedzināta, bet vēlāk atjaunota pirmatnējā izskatā. Lielstraupes pils un baznīca, kas atradās zem viena jumta, ir ievērojams XIII gs.

arhitektūras piemineklis ar Vissavienības nozīmi. Pils celta romāņu stilā. Pēc pēdējās degšanas tornis atjaunots baroka stilā, bet iekšējās — klasicisma stilā. Baznīca celta gotiskā stilā. Pils ar baznīcu savienota vēlāk. Pilī skaistas krāsnis no krāsainiem, gleznotiem podiņiem un ozolkoka durvis ar dzelzs izrotājumiem. Pils tornī ir pulkstenis. Lielstraupes pils no 1263. gada līdz pat vāciešu repatriācijai 1939. gadā ar nelieliem pārtraukumiem piederēja Rozenu dzimtai, vienai no vecākajām un bagātākajām vasaļu dzimtām Rīgas arhibīskapijā un visā Latvijā.

Pie Lielstraupes pils un baznīcas ir vecs parks. Parkā atrodas Zvana tornis. Tagad Lielstraupes pilī iekārtota celtnieku skola — kursi, kur mācās padomju saimniecību celtnieki.

Gandrīz pretī Lielstraupes pilij Braslas labajā krastā atrodas Mazstraupes pils, kas celta XIV gs. beigās. Sākumā kā Lielstraupe, tā arī Mazstraupe piederēja Rozeniem. Mazstraupes pils celta no lieliem laukakmeņiem. Ap pili vēl tagad redzami dziļi grāvji un paceļamu tiltu vietas. Poļu kundzības laikā kā pie Lielstraupes, tā Mazstraupes pils bijuši klosteri. Stāsta, ka apakšzemes ejas caur Braslas upi savienojušas Mazstraupi ar Lielstraupi. Līdz 1917. gadam Mazstraupes pilī atradās austrumu tautu ieroču un trauku muzejs. Vairākās istabās bija izvietota vērtīga biblioteka, veci manuskripti, pergamenti. 1917. gadā muzejs un biblioteka gājuši bojā. Agrāk caur pils velvi, kas savienoja abus pils spārnus, gāja cauri Straupes-Lēdurgas lielceļš.

Tagad Mazstraupes pilī atrodas Mazstraupes septiņgadīgā skola, kas ir viena no lielākajām Cēsu rajonā. Skolā izvērsti sporta un novadpētniecības darbs.

Netālu no skolas atrodas Ļeņina kolhoza kantoris. Galvenā saimniecības nozare kolhozā ir sēklkopība.

Straupes apkārtne ir daudz pilskalnu, kas nav sevišķi augsti, jo apvidus te līdzens. Apmēram kilometru no Mazstraupes skolas Braslas labajā krastā atrodas senlatviešu pilskalns — Grantskalns, apmēram 2 km no skolas — Panūtu pilskalns jeb Kranča kalns (netālu no Panūtu mājām, kas atrodas pie Panūtes upītes ietekas Braslā). Aiz Riebiņu ezera grūti pieejamā vietā paceļas senlatviešu pilskalns — Riebiņu pilskalns. To ierobežo dziļas gravas, nelielais, bet dziļais Dzelmītes ezers, Riebiņu un Eiķēnu ezers. Pilskalns apaudzis kokiem. Par to ir daudz teiku un nostāstu. Valsts mežā pie Riebiņu ezera atrodas IX—XII gs. paugurkapi, pie Pūricām (netālu no Pūricu ezera) paceļas Kapsētas kalns — uzkalns ar senkapu pauguriem (Lielstraupes ciemā).

2,7 km no Lielstraupes Rīgas-Valmieras ceļa kreisajā malā redzams vecais zirgu pasts, kas ir XVIII gs. arhitektūras piemineklis.

Straupes apkārtne vairākas vietas saistās ar revolucionāriem notikumiem. Straupes kapos 1906. gadā nosauti un apglabāti trīs revolucionāri — Lielstraupes rīcības komitejas locekļi Mārtiņš Blate, Eduards Rullis un Pēteris Moris. Kilometru no bijušās Mazstraupes ciema padomes ceļa malā aug tā saucamā Varoņu priede, kur 1905.—1907. gada revolūcijas un 1917. gada Oktobra revolūcijas laikā darbaļaudis uzvilkuši sarkanos karogus.

Pie Lielstraupes pamatskolas (4,2 km no Lielstraupes pils) atrodas 62 kritušo padomju karavīru brāļu kapi. Kritušo padomju karavīru brāļu kapi ir arī pie Pullēm.

Cauri Straupei tek 62 km garā Gaujas labā krasta pieteka Brasla. Vidusdaļā (ap Straupi) un lejasgalā upe izgrazusi dziļu gultni. Vietām sarkanā smilšakmens krasti paceļas pat 50 m augstumā. Krāšņi smilšakmens

krasti ir arī pie Vējiņu mājām, Avotmuižas un Braslas spēkstacijas. Braslas krastā pie Vējiņiem labi novērojama apakšzemes ūdeņu darbība. Apakšzemes strautu dēļ pie Vējiņiem vairākkārt notikuši zemes iebrukumi. Braslas krastos pavasarī zied daudz ievu. Te aug meldru kosas, kas mūsu republikā vēl atrastas tikai Kurzemē pie Grobiņas. Lielstraupes apkārtnē aug struplapu glivenes, plankumainās dzegužpuķes u. c. No Straupes tūristiem ieteicams pārgājiens pa Braslas krastiem līdz pašai Gaujai (apmēram 17 km). 2 km lejpus Valmieras-Rīgas lielceļa tilta vai apmēram 5 km no Braslas grīvas atrodas Braslas spēkstacija.

Pie skaistākajām vietām Straupes apkārtnē pieder Pekšu un Plaužu ezers, kas atrodas 4 km no Lielstraupes.

Jāatzīmē, ka Straupes novadā — agrākā Rozulas pagasta Pīpēnos nabadzīga latviešu zemnieka ģimenē 1863. gadā dzimis slavenais ķīmiķis Pauls Valdēns. Kopā ar Ostvaldu P. Valdēns atklāja likumu skābju vērtības noteikšanai (Ostvalda-Valdēna likums). Tas palīdzēja noskaidrot daudzu organisko skābju struktūru. Svarīgs atklājums stereoķīmijā ir tā saucamā Valdēna apgriezenība.

Straupē un Stalbē par palīgskolotāju neilgi strādājis latviešu rakstnieks A. Saulietis.

Straupē dzīvojis un Straupes draudzes skolā par skolotāju strādājis viens no pirmajiem ievērojamākajiem latviešu marksistiskajiem literatūras kritiķiem, izcilais Komunistiskās partijas un Padomju valsts darbinieks Vilhelms Knoriņš. Viņš dzimis 1890. gadā Cēsu apriņķa Skujenes pagastā (tagadējā Cēsu rajona Leimaņu ciemā).

No Plāča ar Straupes-Cēsu autobusu var atgriezties Cēsīs vai arī turpināt maršrutu.

7. MARSRUTS

Sietiņiezis — Sigulda (68—70 km).

Visas upes klusu tek,
Gauja klusu netecēja:
Gauja tek skanēdama,
Sidrabiņu sijādama...

(Latviešu tautas dziesma.)

Sis maršruts domāts ūdenstūristiem, kas vēlas iepazīties ar krāšņajiem Gaujas krastiem, braucot ar laivu vai plostu. Maršrutā aprakstīti tūrisma objekti Gaujas skaistākajā posmā: Sietiņiezis — Sigulda. Maršrutu var sākt arī augstāk, piemēram, no Valmieras vai pat gandrīz no pašas Gaujas iztekas, un turpināt līdz Gaujas ietekai jūrā vai arī pa Gaujas-Daugavas kanālu, Balt ezeru, Ķīšezeru, Mīlgrāvi, Dūņupīti doties līdz Daugavai.

Ja ceļojumam pa Gauju nav piemērotas laivas, braucieni var veikt ar paštaisītu plostu vai pavasarī un vasaras sākumā ar Gaujas plostnieku plostiem. Vecie Gaujas plostnieki zina ne tikai nosaukt katru klinti, katru krāci, katru Gaujas likumu, bet arī pastāstīt par tiem daudz interesanta. Lai izvadītu plostu pa likumaino Gauju pāri daudzajām krācēm un sērēm, nepieciešama liela māka un veiklība. No Sietiņieža līdz Siguldai ar plostu var nokļūt vienā dienā.

No Sietiņieža paveras brīnišķīgs skats uz Gauju.

Sietiņiezis un tā apkārtnē 27,6 ha platībā ir saudzējams ģeoloģisks objekts.

Svarīgākie tūrisma objekti Gaujas krastos no Sietiņieža līdz Amatas ietekai aprakstīti iepriekšējos maršrutos.

Gauja tek skanēdama,
Sidrabiņu sijādama...

No Sietiņieža līdz Raunas ietekai Gauja met vairākus likumus. Augstu paceļas ar mežu apaugušais labais krasts.

Gaujas kreisajā krastā pie Raunas ietekas atrodas dzejnieka E. Treimaņa-Zvārguļa mājas un kaps.

Apmēram kilometru no Leukādiņām Gaujas kreisajā krastā paceļas Sarkanās jeb Kazu klintis.

Pagājuši mazliet uz leju, nonākam Jāņamuižā, kas atrodas kreisajā krastā pāris simtu metru no Gaujas. Netālu redzama Jāņa pārceltuve, Strīķu klintis un

Strīķupes ieteka. Drīz klāt arī Ērgļu klintis — augstākās un skaistākās klintis Gaujas krastos.

Kilometru leļpus Ērgļu klintīm ir Lenču pārceltuve, mazliet tālāk — Lenčupes ieteka. Tai iepretī atrodas bērnu tuberkulozes sanatorija «Gaujaslīči» un pionieru nometne «Gauja».

Puskilometru no Gaujas tilta labajā krastā redzamas Raiskuma jeb Sarkanās klintis un tā saucamais Rūca-

Sietiņiezis

Gauja pie Ergļu klintīm

mais avots. Klintīs iegravēti revolucionāri ieraksti. Pie Raiskuma klintīm Gaujā ir dziļi atvari, daudz sēru ar plūstošām smiltīm, tādēļ peldēšanās te ir bīstama.

Gauja bieži maina gultni. Vēl pavisam nesen Gauja tecēja gar pašām Raiskuma klintīm, bet tagad tā nedaudz atvirzījies nost. Pavasarī, kad Gauja pārplūst, gar upi Raiskuma klintīm nav iespējams piekļūt. Lielākie plūdi Gaujā pēdējā laikā bija 1956. gada pavasarī. Ūdens līmenis cēlās tik strauji, ka dažās stundās tuvējām mājām virs ūdens palika tikai jumti.

Iepretim Raiskuma klintīm Gaujas kreisajā krastā

atrodas Siļķu mājas, kur dzīvo tēlnieks docents K. Jansons.

Aiz Gaujas tilta pa kreisi redzams Cēsu būvmateriālu rūpnīcas ķieģeļu ceplis.

Lejpus tilta Gaujā ir iecienīta peldvieta.

Iepretim «Cīrulišiem» Gaujas kreisajā krastā skaists egļu un priežu mežs.

Priežu meži Gaujas krastos

Ķūķu klintis

Gaujas senleja no «Cīrulišiem» līdz Amatas ietekai atrodas valsts aizsardzībā.

Apmēram 5 km no Gaujas tilta redzamas Rakšu krāces. Gauja vasarā šeit ir sekla un viegli pārbrienama.

Labajā krastā aiz krācēm ir Sateklas jeb Kvēpenes pilskalns. Iepretim Sateklas pilskalnam atrodas Simtupes ieteka.

Aiz Amatas ietekas sākas Ēdernieku un Ķūķu klintis, kas stiepjas gandrīz kilometru garumā. Ķūķu klintis vietām sasniedz pat līdz 40 m augstumu. Pie Ķūķu mājām Ķūķu klintis ir 28 m dziļa, 5 m augsta un 1 m

plata ala, no kuras iztek dzidrs avots. Gauja te krāčaina (Ķūķu krāces). Viens no skaistākajiem ir Gaujas posms no Ķūķu klintīm un krācēm līdz Siguldai.

Kilometrus sešus leļpus Ķūķu krācēm ir Līgatnes ieteka un Līgatnes pārceltuve.

2 km tālāk Gaujas labajā krastā redzamas Nāru klintis, bet kilometru aiz tām, pie Gūdu mājām, — 50 m augstā un 100 m garā Gūdu jeb Gaviļu klints. Krastos aug daudz ozolu, liepu un bērzu.

Ķūķu krāces

No Braslas ietekas Gaujas senleja paplašinās, klinšu te vairs nav. No ietekas līdz Siguldai ir apmēram 20 km. Nepilnu kilometru no Braslas ietekas Gaujā pie Lielgaujmaļu mājām atrodas Kapu kalniņš ar astoņiem senkapu paguriem.

Apmēram 7 km lejpus Braslas ietekas paceļas senlatviešu pilskalns — Viesīšu pilskalns.

Jau pa gabalu saredzams Turaidas pils tornis labajā krastā. Kreisajā krastā ir tramplins lēkšanai ar slēpēm, Paradīzes kalns, Satezeles pilskalns. Drīz nonākam iepretī Gūtmaņa alai, kas atrodas Gaujas senlejas labajā krastā.

Netālu no Siguldas tilta redzamas Krimuldas pilsdrupas.

No Siguldas ar vilcienu var atgriezties Cēsīs vai arī doties uz Rīgu.

IETEICAMĀKĀS VIETAS MAKŠĶERNIEKIEM

Pēdējā laikā makšķerēšana un blitkošana kļuvusi ļoti populāra. Šajā sporta veidā tiek organizētas arī sacensības.

Cēsu apkārtnē daudz ezeru un upju, kur sastopamas dažādas zivis.

Makšķernieki visvairāk iecienījuši Rustēga (Unguru) ezeru. Uz šejieni brauc makšķernieki no tuvienes un tālienes.

Rustēga ezers atrodas 14 km no Cēsīm, pie Cēsu-Limbažu lielceļa. Tā platība ir 381 ha. Ezera krasti lēzeni, dibens ciets, dziļums pieaug pakāpeniski, tā ka ezerā dažās vietās var iebrist pat pāris simtu metru tālu.

Rustēga ezerā dzīvo asari, līdakas, raudas, līņi, zuši, brekši un citas zivis. Ezers sevišķi slavens ar asariem. Makšķernieki dažreiz izvelk pat 3 kg smagus asarus un līdz 30 kg smagas līdakas.

Daudz ezeru ir arī Straupes apkārtnē: Viņaudu, Riebiņu, Eikēnu, Pūricas, Plaužu un Pekšu ezers. No Cēsīm līdz Straupei ir 23 km.

Makšķernieki bieži dodas arī uz Raiskuma un Auciena ezeru, kas savienoti ar grāvi.

Līdz Raiskumam no pilsētas centra ir 7 km, bet no Gaujas — 4 km.

Araišu ezers

8 km no Cēsīm atrodas Āraišu ezers, kurā sastopamas visas ezera zivju sugas un arī vēži. Agrāk Āraišu ezerā bijis tik daudz zivju, ka, izsakoties makšķernieku vārdiem, varējis tās smelt gandrīz vai ar cepuri. Vasarā pie Āraišu ezera redzami daudzi makšķernieki, jo ezers atrodas netālu no Cēsīm. Arī apkārtnē te ir skaista.

Āraišu ezera apkārtnē ir virkne mazu ezeriņu, kas bagāti ar zivīm: Lazdiņu, Raudiņu, Asaru, Vēķu un citi

Kapsētas ezers

ezeri. Tajos sastopami arī vēži, Vēķu ezeriņā — pat pērles.

Vairāki ezeri ir arī Rāmuļu ciemā. Daudz zivju ir Mazuma ezerā.

Ezeriem bagāta ir Dzērbenes apkārtnē. Tajos ļoti daudz zivju, jo makšķernieki te ierodas retāk, tāpēc ka Dzērbene no Cēsīm ir diezgan tālu — 38 km. Lielākie ezeri ir Juvera, Brenguža, Asmeņa, Kaupēnu, Jānišu, Varžuma, Apadu, Ilzes, Āraišu, Kapsētas, Šķesteru, Noku, Ievalču ezers un citi. Skaistākais ir Juvera ezers.

Visvairāk ezeru ir Piebalgas apkārtne. Lielākie un skaistākie no tiem ir Alauksts, Inesis, Nedzis, Tauns, Zobulis.

Blītkotājiem piemērots Āraišu, Raiskuma, Auciema un Rustēga ezers. Tie atrodas netālu no Cēsīm. Ziemā ar tiem ir laba satiksme.

No upēm vislabākās makšķerēšanas iespējas ir Gaujā.

IETEICAMĀKĀS VIETAS SLĒPOTĀJIEM

Cēsis jau no seniem laikiem ir ievērojams slēpošanas sporta centrs Latvijā. Cēsu apkārtnē ir pauguraina un sniegiem bagāta.

Labākās vietas slēpošanai Cēsīs ir Vāļu kalni, Cīruļi, Bērzaines, Pubuliņu, Kārļu un Āraišu apkārtnē. Netālu no Āraišu stacijas paceļas Jurgu kalns (211 m v. j. l.) — augstākais kalns Cēsu apkārtne. Slalomistiem piemērotas nobrauciena vietas ir pie Cīruļiem, Blaņķiņiem, Bērzainē, Pubuliņu apkārtne un Vāļu kalnos.

«Cīrulišu» apkārtnē ziemā

Pie Cēsu pilsētas bērnu nama (Tālavas ielā 5/7) 1958. gadā uzcelts tramplins līdz 20 m tāliem lēcieniem.

Ja dodas slēpotāju izbraukumā uz Cēsu apkārtni ar vilcienu, ieteicams izkāpt Āraišu, Ieriķu, Amatas vai Rāmuļu stacijā. Apvidus te kalnains, ar nelielu kritumu uz Cēsu pusi. Ļoti izdevīgi organizēt slēpotāju izbraukumus ar vilcienu uz Dzērbeni, jo apkārtnē te piemērota slēpošanai. Dzērbenē Augstajā kalnā uzcelts tramplīns lēkšanai ar slēpēm.

Par slēpošanu Cēsīs un Cēsu apkārtņē rakstnieks Miervaldis Birze raksta: «Atbrauciet, arī ziemā Cēsis aicina ciemā... Cik jauki ir Gaujmalas mežu ceļi, kur sarkankrūtiši sirdīgi knābā čiekurus un spuriņas birdina uz jūsu galvām! Ja jūs milat stāvus nobraucienus un lepojaties, ka arvien noturaties kājās, tad pie Cīrulišiem atradīsiet tādas kraujas, kur pēc spējā nobrauciena sniegs vēl ilgi kūpēs jūsu slēpju ceļā.»

Slēpotāji Cēsu apkārtņē

AUTOBUSU SATIKSME

PIEPILSĒTAS AUTOBUSU MARSRUTI

1. Autoosta — Jāņamuiža
2. Autoosta — Ģūģeri (caur Priekuļiem)
3. Autoosta — Raiskums
4. Autoosta — pagrieziens uz Raiskumu
5. Autoosta — Niniera ezers
6. Cēsis — Kārļi
7. Cēsis — Rauna (caur Priekuļiem)
8. Cēsis — Straupe
9. Cēsis — Ieriķi
10. Cēsis — Rāmuļi
11. Cēsis — Lisa (caur Liepu, Mārsnēniem)
12. Cēsis — Starti (caur Liepu)
13. Cēsis — Dzērbene (caur Āraišiem, Vaiyi)
14. Cēsis — Daibe (caur Auciemu)
15. Cēsis — Kalnareinas (caur Āraišiem, Amatu)
16. Cēsis — Sērmukši (caur Āraišiem, Amatu)
17. Cēsis — Vaive — Veselava

STARPPILSĒTU AUTOBUSU MARSRUTI

1. Cēsis — Valmiera
2. Cēsis — Sigulda
3. Cēsis — Rīga
4. Cēsis — Smiltene

5. Cēsis — Limbaži
6. Cēsis — Valmiera — Salacgrīva
7. Cēsis — Smiltene — Vecpiebalga
8. Cēsis — Smiltene — Valka
9. Cēsis — Vecpiebalga — Ērgļi
10. Cēsis — Rauna — Drustu st.
11. Cēsis — Gulbene
12. Cēsis — Vecpiebalga — Jaunpiebalga
13. Cēsis — Līgatnes papīrfabrika
14. Cēsis — Drusti
15. Cēsis — Kļīgene
16. Cēsis — Kosa — Ērgļi
17. Rīga — Cēsis — Rūjiņa
18. Rīga — Cēsis — Mazsalaca
19. Rīga — Cēsis — Drusti
20. Rīga — Cēsis — Valmiera

SATURS

Priekšvārds	3
Ievads	4
Ģeogrāfisks apskats	7
Vēsturisks apskats	10
Maršruti pa Cēsu pilsētu	29
1. maršruts: Cēsu stacija — Cēsu Novadpētniecības muzejs — Oktobra parks — Uzvaras laukums	29
2. maršruts: Uzvaras laukums — Rīgas iela — Vaļņu iela — Uzvaras laukums	52
3. maršruts: Marksa iela — Rucka — Lāči — Vecliberti — Uzvaras laukums	63
4. maršruts: Gaujas iela — Gauja — «Cīruļi» — Uzvaras laukums	66
5. maršruts: Komjaunatnes iela — Bērzaine — «Gaujasliči» — Uzvaras laukums	80
6. maršruts: Uzvaras laukums — Sarkanarmijas iela — Lauciņi — Uzvaras laukums	93
7. maršruts: Uzvaras laukums — Niniera ezers — Uzvaras laukums	97
8. maršruts: dzelzceļa stacija — 1. Maija parks — Cēsu Novadpētniecības muzejs — Oktobra parks — Rīgas iela — Vaļņu iela — dzelzceļa stacija	98
Maršruti pa Cēsu apkārtni	99
1. maršruts: Cēsis — Priekuļi — Rauna	99
2. maršruts: Cēsis — Jāņamuiža — Leukādijas — Liepa — Kalāči	117
3. maršruts: Cēsis — Ergļu klintis — Cēsis	132
4. maršruts: Cēsis — Araiši — Zvārtas iezis — Ierīki	135

5. maršruts: Cēsis — Dzērbene — Alauksts — Vecpiebalga	147
6. maršruts: Cēsis — Sateklas pilskalns — Raiskums — Kūdums — Plācis — Straupe	156
7. maršruts: Sietiņezis — Sigulda	171
Ieteicamākās vietas makšķerniekiem	178
Ieteicamākās vietas slēpotājiem	181
Autobusu satiksme	184

A. Anspaks

CESIS

Vāku zinējis G. Kirke

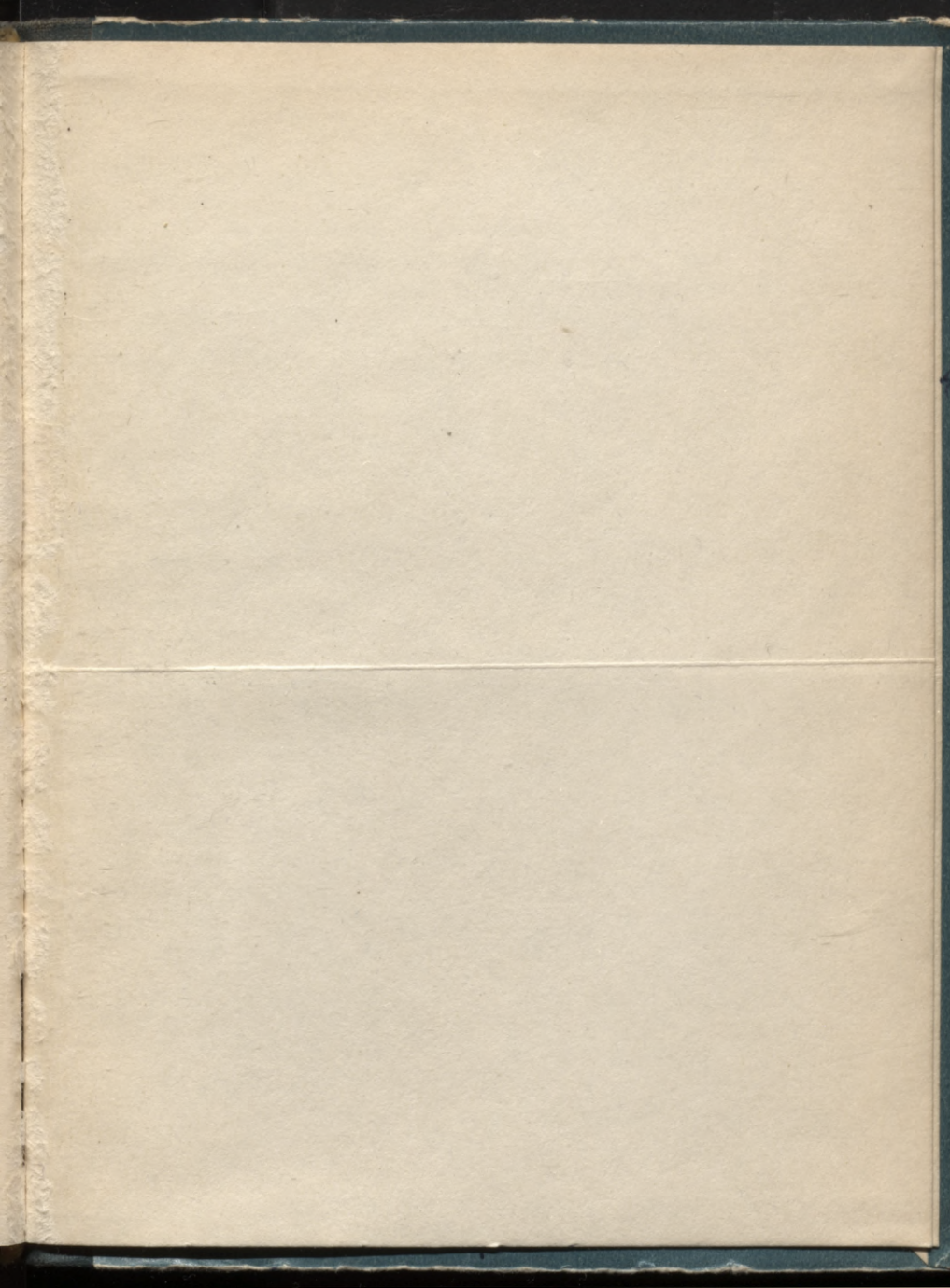
Redaktore *R. Riekstiņa*, Māksl. redaktors *H. Purviņš*.

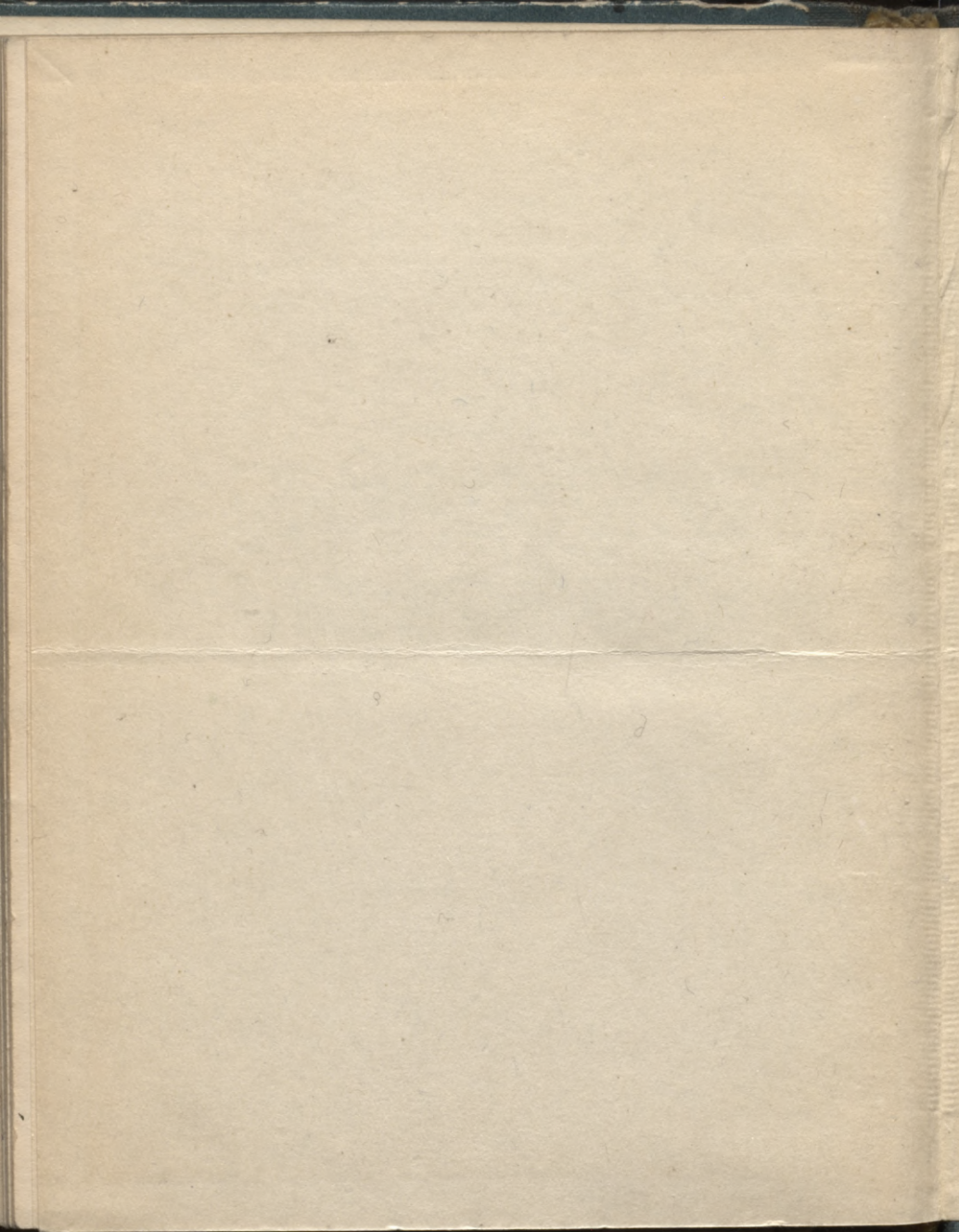
Tehn. redaktors *J. Čakšs*, Korektors *A. Melderis*.

Nodota salikšanai 1960. g. 18. aprīlī. Parakstiņa iespiešanai
1960. g. 20. jūlijā. Papīra formāts 70×108¹/₃₂, 6,26 fiz.
iespiedl. 8,58 uzsk. iespiedl. 8,48 izdevn. I. Metiens
8000 eks. JT 11261. Maksā 3 rbl. 70 kap., ar 1961. g.
1. I — 37 kap.

Latvijas Valsts izdevniecība Rīgā, Padomju bulv. 24.
Izdevn. Nr. 13203-Ksp226. Iespiesta Latvijas PSR Kultū-
ras ministrijas Poligrāfiskās rūpniecības pārvaldes
6. tipografijā Rīgā, Gorkija ielā 6. Pasūt. Nr. 969.

91(L)(069)+7F6.1

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0304054368

Maksā 3 rubļ. 70 kap.
ar 1961. g. 1. 1 — 37 kap.